

JIŘÍ ZAJÍC - EDY A KOL.

Kdo jsem

Metodika ke skautské stezce

Jak se v příručce vyznat?

Knih je rozdělena na tři hlavní části. V první složené ze dvou kapitol najdeš obecnější úvod do duchovního rozvoje ve skautských oddílech ve dvou kapitolách. Následuje nejrozsáhlejší část o třech kapitolách věnovaná jednotlivým bodům stezky v následující struktuře:

- ▶ cíle bodu stezky a objasnění jeho smyslu ve skautské výchově
- ▶ věcné znalosti k tomuto bodu, jsou-li potřebné
- ▶ metodiku s praktickými náměty na programy
- ▶ popis, jak se tento bod stezky odráží v jednotlivých výchovných kategoriích (tam, kde pro více kategorií platí to samé, jsou popisovány najednou)
- ▶ popis jednotlivých aktivit s náměty na jejich plnění

V třetí části jsou podrobně popsány programy a anotace užitečných knih, které ti pomohou při přípravě programu.

Pro snazší orientaci jsou v celé příručce rozlišeny čtyři typy textu.

- ▶ Hlavní text
- **Boxy, které doplňují hlavní text – u teoretických částí obsahují praktické tipy, u popisu jednotlivých aktivit vzhled do související teorie.**
- ▶ Doplňující text, který pro zájemce rozšiřuje základní text o podrobnosti či nové pohledy.
- ▶ Zvýraznění důležité myšlenky nebo shrnutí.

Jak pracovat se stezkou

Metodika ke skautské stezce

Praktický manuál pro vedení oddílu, které se rozhodlo zavést nové stezky do oddílu nebo které o zavedení uvažuje. V příručce najdete mnoho rad a návodů o tom, jak nové stezky fungují, jak s nimi pracovat, jak je vhodně dětem představit a jak děti k plnění motivovat.

49 Kč

www.skaut.cz/obchod

Úvod

*Když jsem zažil trýzeň žízně,
rozhodl jsem se vyhloubit studnu,
z které by mohli pít i jiní*
E. T. Seton

Ve chvíli, kdy píšeme tuto příručku, je už na světě metodická publikace *Jak pracovat se stezkou?*, v níž jsou soustředěny prakticky všechny základní informace týkající se stezky a jejího uvádění do života oddílu. A pak jsou tu také dvě metodiky ke konkrétním oblastem stezky – *Příroda kolem nás* a *Svět okolo nás*. Kromě toho, co je specifické pro každou z pojednaných oblastí, jsou v nich znovu zopakovány některé informace, které jsou společně celé stezce i způsobu, jak by se s ní mělo pracovat. Proto se v již třetí metodice věnované jedné z oblastí stezky – *Kdo jsem* – už těmito informacím téměř vyhneme. Získáme tak prostor k souvislejšímu pojednání o tématech rozvoje duchovního života, která patří nejen do oblasti *Kdo jsem*, nýbrž tak či onak „prozařují“ prakticky všechny oblasti další, a je tedy nejvyšší čas se jim v souvislosti se stezkou začít věnovat.

Proto ti ještě dříve, než budeme probírat jednotlivé body stezky v oblasti *Kdo jsem* a jim příslušné aktivity, nabídneme dvě kapitoly¹, které jsou univerzální průpravou k podpoře rozvoje duchovního života nejen ve všech oblastech stezky, ale vůbec v celém oddílovém konání². V první kapitole je velmi koncentrovaně shrnuto, co k předpokladům duchovního života říkají základní dokumenty skautského hnutí a proč jsme se při snaze brát je opravdu vážně a současně i respektovat naši reálnou situaci pustili cestou „služby nejvyšší Pravdě a Lásce“. A co znamená, když to má být skutečností – nejen formulkou ve slibu. Z toho vyplývá i rozpracování rozvoje duchovního života v novém skautském programu a konkrétně i ve stezce – čemuž je věnována kapitola druhá. Někteří ho v ní sice nemohou najít vůbec, někomu se možná bude zdát, že je ho zde moc – ale doufáme, že naprostá většina zjistí, že je ho tam právě akorát.

Ve třech „praktických“ kapitolách části II. (Nad aktivitami stezky) pak budeme v každém bodu procházet jednu aktivitu stezky za druhou a jasně popíšeme její smysl, často i vhodnou formu přípravy (resp. plnění) a někde doplníme i konkrétní program s podrobnějším popisem. Závěrečná část je pak věnována několika rozsáhlejšími hrám či aktivitám, které mohou sloužit k rozvoji duchovního života nejen v přímé souvislosti s aktivitami stezky.

Tahle metodická příručka se nám netvořila snadno. Byl to neustálý soubor mezi prostorem, který máme k dispozici, a předpokládaným časem, který jí vůbec budeš ochotný/á věnovat, a potřebou srozumitelně a přitom věcně správně hovořit o záležitostech, které se v běžné komunikaci dnešních lidí moc nevyskytují. Anebo vyskytují, ale oni o tom nevědí. Doufáme, že navzdory tomu v ní nalezněš nejen něco pro stezku „svých“ oddílových světců, ale i pro svou stezku celoživotní. Teprve tehdy totiž začne plnit svůj smysl.

1) V „plné verzi“, která bude k dispozici na internetu, tuto část tvoří tři kapitoly: *Výchova v oddílu a stezka*, *Skautský obraz světa* a *Duchovní život a stezka*. Z důvodů rozsahu jsme byli nuceni první kapitolu v tištěné verzi vyřadit.

2) Před třemi lety k tomu vyšla první souborná publikace v rámci českého skautingu – *Nikdy nekončí dobrodružství* (vydalo TDC 2005 a 2007). Ačkoliv je první vydání již rozebrané a druhé doplněné vydání je k dispozici i ke stažení zdarma na internetu, opakovaně se přesvědčujeme, že s ní zatím mnoho vůdců nepracuje. Proto některé důležité informace z ní zopakujeme i tady.

Obsah

ÚVOD (<i>Jiří Zajíc - Edy</i>).....	1
ČÁST I. – ZÁKLADNÍ STAVEBNÍ KAMENY	
SKAUTSKÝ OBRAZ SVĚTA (<i>Jiří Zajíc - Edy</i>).....	3
Malý pokus na začátek	4
Duševní a duchovní	5
Skauting a duchovní život	7
Co si o tom myslí skautské hnutí.....	8
Jak s nejvyšší Pravdou a Láskou?	10
Exkurzy – nabídka pro zvědavé ☺.....	15
Shrnutí	18
DUCHOVNÍ ŽIVOT A STEZKA (<i>Jiří Zajíc - Edy</i>)	20
Kompetence	22
Stezka	25
Exkurzy	30
ČÁST II. – NAD AKTIVITAMI STEZKY	
B.1 JÁ A MŮJ ŽIVOT (<i>Jiří Zajíc - Edy, Marek Bárta, Petra Poncarová - Veve</i>)	33
Metodika aneb jak na to.....	33
Pohled na jednotlivé výchovné kategorie	46
Konkrétní aktivity ve stezce	51
B.2 MOJE SVĚDOMÍ (<i>Jiří Zajíc - Edy, Petra Poncarová - Veve</i>)	68
Metodika aneb jak na to.....	68
Rozvoj svědomí	77
Konkrétní aktivity ve stezce.....	81
B.3 OSOBNÍ ROZVOJ (<i>Jiří Zajíc - Edy, Petra Poncarová - Veve, Vojtěch Dabrowski</i>)	91
Metodika aneb jak na to.....	91
Osobní rozvoj v jednotlivých výchovných kategoriích.....	98
Konkrétní aktivity ve stezce	100
ČÁST III. – PROGRAMY A HRY	
ROZSÁHLEJŠÍ PROGRAMY (<i>Jiří Zajíc - Edy</i>).....	104
MEDITACE A KONTEMPLACE.....	105
Bohatství ticha	105
Cvičení hlubšího pochopení	106
SEBEPOZNÁNÍ	107
Štít	107
Kdybych mohl být někým jiným.....	108
POZNÁVÁNÍ HODNOT A ŘEŠENÍ KONFLIKTU MEZI NIMI	109
Koho zachráníte?	109
SLIB A ZÁKON	111
Dramatizace zákona a slibu	111
Literatura	113

Skautský obraz světa

Na Elixíru 2006 jsem se účastnil debaty věnované morálnímu životu současné české společnosti. S tématem na Elixír přišel jeden ze dvojice dominikánských řeholníků-skautů, ale nejvýraznějším účastníkem debaty byl záhy jeden mladý vůdce odkudsi z Moravy, vysokoškolský přírodovědného a inženýrského zaměření, který důsledně – a s ohledem na reakce řady účastníků té debaty i úspěšně – hájil stanovisko, že veškerá mravnost jsou jen kulturně a historicky podmíněné výmysly lidí, případně nutné důsledky biologické evoluce.³

Podobné debaty (jak v přímém kontaktu, tak na internetu) mám docela rád, protože si v nich mohu ověřovat jak hájitelnost svých názorů a kvalitu svých argumentů, tak se i dozvídám spoustu zajímavého o světě jiných lidí, učím se jim rozumět a zjišťuji, zda a jak oni rozumějí mně. Takhle situace byla ale přece jen zvláštní: byli jsme na skautském semináři, diskutující nebyl host „odněkud“, nýbrž jeden ze skautských vůdců, a tenhle názor na mravnost hájil jako svůj vlastní, nikoliv jen „cvičně“, aby vyprovokoval ostatní k pořádné debatě. To ukázalo na povážlivou skutečnost, která jistě nebude zase tak ojedinělá: leckdos z dospělých skautů dodnes netuší, že skauting přece jenom vychází z určitého pojetí světa, zatímco některá jiná pojetí jsou s ním vnitřně neslučitelná.

Pro jistotu hned dodávám, že tato slučitelnost či neslučitelnost platí v rovině určitých principů – o nichž bude záhy řeč, nikoliv sdílením té či oné filosofické koncepce nebo používáním té či oné terminologie. O tom ostatně svědčí fakt, že skauting se časem úspěšně „vtělil“ nejen do společností s křesťanským či židov-

3) V duchu militantně ateistické verze sociobiologie jak ji hlásá například Richard Dawkins (blíže viz například české překlady *Sobecký gen*, *Virus myslí*, *Bůh je halucinace*).

ským duchovním a kulturním zázemím, kde byl jeho původ, ale postupně i do prostředí s určující tradicí muslimskou, hinduistickou, a dokonce i buddhistickou či konfucíánskou. V tom je totiž zdroj síly i životnosti skautingu: důsledně trvá na několika zásadních principech – a v jejich uchopení umožňuje velkou tvárnost. Bez té důslednosti by rychle ztratil svoji sílu, bez té tvořivosti v uchopení a používání zase svou životnost. Obojí je ale pro skauting nutné, má-li úspěšně naplňovat své poslání i v dalším století.

Během 60. let minulého století se ve světovém skautingu vedly hluboké a rozsáhlé debaty o jeho dalším směřování. Jedním z ústředních témat bylo, zda má skauting nadále trvat na uplatňování prvního principu (**Duty to God – Povinnost vůči Bohu**), neboť zejména v západní společnosti té doby byl na postupu ateismus, většinou protikřesťansky zaměřený. Součástí těchto diskuzí bylo vypracování velice podrobného výzkumu, jehož odborným garantem byl švýcarský sociolog maďarského původu László Nagy. Jeho výsledkem bylo jednak potvrzení prvního principu jako **nezbytné** součásti skautingu, jednak angažování László Nagye do funkce Generálního tajemníka WOSM s úkolem zavést výsledky výzkumu do života skautského světového hnutí. László Nagy o tom později (když po 20 letech svůj úkol dokončil) napsal knížku 250 miliónů skautů, kterou před časem vydalo TDC a která je po mém soudu naprosto povinnou četbou pro každého, kdo to myslí se skautingem vážně. Mimo jiné i proto, že debaty, které se vedly ve světovém skautingu v 60. letech, jsme začali u nás vést teprve po roce 1990. V rámci toho vznikala řada materiálů⁴, po roce 2000 i dvě publikace týkající se duchovní výchovy: Nikdy nekončí dobrodružství a Myšlenkové základy skautingu⁵. Součástí té druhé byla i Základní charakteristika skautingu, což je text vytvořený Světovým výborem WOSM jako podklad pro jednání Světové skautské konference v roce 1999 o definici poslání skautingu.⁶

Jako takovou „KPZ“ pro orientaci v tom, co ohledně rozvoje duchovního života za své určující principy skauting pokládá, ti nabízím následující podkapitoly.

MALÝ POKUS NA ZAČÁTEK

Představ si, že máš před sebou děti, kterým chceš vysvětlit, že existují radiové vlny. Můžeš jim samozřejmě vykládat o tom, že tyto radiové vlny nejsou vidět, ale že jich je přesto kolem nás spousta. Pokud tě děti znají a důvěřují ti, tak nejspíš pokývají hlavami, některé možná na tebe vykulí svá nádherná kukadla – a za chvíli se už budou starat o něco úplně jiného. Pokud tě ty děti znát nebudou a nebudou ti ani důvěřovat, budou nejspíš kroutit hlavou. Dřív nebo později pak začnou namítat, jak můžeš o těch vlnách něco vědět, když jsou neviditelné. Výsledek takového „seznámení s radiovými vlnami“ bude v obou případech nevalný. To ti ostatně bude jasné předem, a proto se přece jen lépe připravíš: vezmeš si s sebou rozhlasový přijímač. A tak ve chvíli pochybností, které nejprve úmyslně vzbudíš, zapneš rádio, ozve se hudba a...? Ukážeš na rádio a vítězně prohlásíš: *Tak co, jsou radiové vlny, nebo nejsou?*

4) Některé z nich jsou na stránkách odboru duchovní výchovy http://krizovatka.skaut.cz/organizace/odbory-a-komise/odbor_duchovni_vychovy/

5) 2. doplněné vydání v TDC roku 2001

6) Ještě před tím vyšel v roce 1998 materiál WOSM *Scouting: an educational system* přeložený u nás jako *Výchovný systém skautingu*. V obou publikacích WOSM je základní „skautský světový názor“ vyjádřen jasně a podrobně.

Opravdu mě zajímá, jak by děti v tu chvíli zareagovaly. Očekával bych, že některé na tebe pohlédnou s obdivem, jiné nechápavě a některé ti rovnou dají najevo, že jsi jim vůbec nic o radiových vlnách nedokázal/a. A kdyby měly odvahu (či dostatek drзости), tak začnou rozebírat to rádio, aby ukázaly, že ty zvuky prostě vyrábí přímo „to rádio“.

V čem je problém? Tobě je aspoň ve zjednodušení jasné, jak vypadá a funguje celý systém – od vysílače radiových vln až do tvého rádia. Pro tebe není realita radiových vln záležitostí „slepé víry“, protože nepochybuješ o tom, že existuje jejich zdroj, a je ti jasné i to, že rádio je vyrobené právě tak, aby dokázalo neviditelné a neslyšitelné vlny přeměnit ve slyšitelný zvuk (a pokud by bylo třeba, tak i viditelný signál). Bereš v potaz, že se nic neděje bez dostatečné příčiny, takže zvuk rádia je pro tebe dostatečně jasným důkazem toho, že ho působí právě ony neviditelné rádiové vlny.

Nic z toho ale nemusí být jasné těm dětem:

- ▶ některé se příčinností zatím moc nezatečují, takže jim nečiní žádnou potíž, aby zvuky vycházející z radia s působením radiových vln nijak nespojovaly: prostě „rádio hraje“
- ▶ o nějakém zdroji radiového signálu nemají ani potuchy
- ▶ rádio jim může připadat dostatečně „složitě“ a „vymakané“ na to, aby samo o sobě bylo zdrojem zvuků z něho vycházejících (a nějaké radiové vlny k tomu vůbec nepotřebovalo – ostatně to znají z přehrávačů kazet nebo CD).

Co teď?

Jistě chápeš, že tímhle úvodním pokusem se ti snažím přiblížit situaci, ve které se teď sám nacházím, když tady mám s tebou mluvit o duchovním životě a jeho rozvoji. Přitom musím předpokládat, že o něm zase tak mnoho nevíš (i když to právě u tebe tak nemusí být). Duchovní život – jako život vůbec – není bezprostředně zachytitelný našimi smysly. „Přístrojem“, který slouží k jeho zachycení a převedení do vnímatelné (viditelné a slyšitelné) podoby, je **člověk**. Ano člověk – lidská bytost. Ty, tvoji přátelé a kamarádi, skauti a skautky v tvém oddíle...

V celé téhle knížce se tě budeme snažit vybavit tak, abys obstál jako průvodce na cestě, na které se odehrává ohromné dobrodružství objevení duchovního života a jeho rozvoje. Na cestě, kde se učíme přijímat „signály duchovní energie“ a účinně s nimi spolupracovat. A někdy se – byť plaše a opatrně – třeba i tázat po jejich Zdroji. Neočekávám od tebe příliš mnoho. Zejména ne znalosti. Potřeboval bych ale jedno: aby tvůj „přijímač“ nezůstal vypnutý. To, co nás činí schopnými – nebo naopak neschopnými – se tohoto dobrodružství účastnit, je především naše otevřenost či uzavřenost.

DUŠEVNÍ A DUCHOVNÍ

Často se zaměňuje **duševní** a **duchovní**. Proto je třeba si dobře vyjasnit, jak to spolu souvisí, v čem se tyto pojmy liší a kde se vzájemně potřebují:

- ▶ duševní vlastnosti jsou našimi dispozicemi, abychom mohli cítit, myslet, rozhodovat. Patří jen k naší bytosti – duševní vlastnosti máme. Duševní život pak rozvíjí tyto naše vlastnosti –

abychom bohatě a citlivě cítili, správně a o mnohém přemýšleli, dokázali se včas a jasně rozhodovat. Duševní život je u lidí předpokladem života duchovního.

- ▶ duchovní naopak nemůžeme mít, nýbrž v duchovním jsme. Do duchovní skutečnosti vstupujeme, když překračujeme omezenost svého bytí (svého „já“) k někomu druhému. Tím druhým může být druhý člověk či společenství lidí, jiný tvor, někdy příroda v celku, nejhlubší Tajemství vši skutečnosti – Bůh. V konkrétním případě má samozřejmě náš vstup do duchovního života (navázání Já–Ty) podobu nějaké tělesně-duševní aktivity (pomoci, hry, tvorby ap.), ovšem pouhou duševní rovinnou přerůstá právě oním zaměřením k bytosti druhého. Odehrává se vždy pouze v přítomnosti (vzpomínání na minulost i představování si budoucnosti jsou pouze duševní aktivity).

Obrazně řečeno – duševní život (já) je jako břeh, ze kterého je možno postavit „most duchovního života“ k druhému břehu (ty). Proto je ve skautském výchovném systému důležité rozvíjet souběžně jak duševní předpoklady a tím i duševní život, tak z něj vyrůstající život duchovní. Velká většina skautských „zkoušek“ a jiných metodických pomůcek (stupně, odborky) je účinnou formou rozvíjení různých složek duševního života (pozornost, soustředění, sebeovládání, pohotovost, soucítění, odvaha ap.), které jsou nezbytné ke kvalitnímu duchovnímu životu. Ten se přiměřeně věku „odehrává“ hlavně v kamarádství, přátelství, partnerství, životu ve společenství, soucítění s přírodou a pokusech o dialog s Bohem.

Co to znamená prakticky? Můžeme si to představit na tom, jak „funguje“ oheň. Na první pohled vidíme, že je třeba „palivo“ a potom „jiskra“ – a přece to rozhodující pro oheň („hoření“) je (neviditelný) kyslík. Když se ptáme dětí, co potřebujeme k ohni, právě na kyslík většinou zapomenou, ale my víme, že to bez něj nejde. I pro duchovní život je třeba „materiál“ (tím jsme my sami, naše tělesné a duševní předpoklady) a „jiskra“ (nějaká událost, která nás „zapálí“), ale teprve díky neviditelné „duchovní energii“ – Láске – se z nás může stát účastník duchovního života. Zpravidla ten, kdo škrtá zápalkou ve snaze rozdělat oheň, si vůbec neklade otázku, jestli je tam kyslík. To automaticky předpokládá. Jeho jednání je tedy založeno na důvěře, že ta nejnужnější podmínka pro hoření – kyslík – je splněna. A zkušenost potvrzuje, že ta důvěra je oprávněná. I duchovní život je podstatně založen na důvěře, především na důvěře v sílu lásky.

Na důvěře v sílu lásky je ostatně založené i veškeré naše výchovné působení. Tato důvěra a důvěra v pravdivost principů skautingu jsou dvě hlavní opory tvého skautského „vůdcování“. A současně konkrétní projev tvého duchovního života.

„Palivo“ – tedy tělesná a duševní výbava každého člověka – není ovšem vůbec zanedbatelné. Podstatným způsobem ovlivňuje skutečný průběh a kvalitu duchovního života každého z nás. Nerespektování této podmínky – tak typické pro všechny neúspěšné výchovné pokusy a snahy – zpravidla vede k podobným výsledkům, jaké pěkně ukazuje klíčová scéna z pohádky, která je mimořádně inspirující, totiž z pohádky „*O živé a mrtvé vodě*“. Když zachránci dorazí s mrtvou a živou vodou k rozsekanému princovi, polévají ho nejdříve živou vodou – a ono se nic neděje; teprve když ji celou vypotřebují bez výsledku, polijí prince mrtvou vodou a princ se konečně „zcelí“ – jenomže na jeho oživení už jim chybí vyplývaná živá voda.

Když si převedeme symboly z pohádky do naší výchovné praxe, pak tou živou vodou je právě rozvoj duchovního života – a tou mrtvou rozvoj jeho tělesně-duševní základny. Když není tato tělesně-duševní základna dostatečně připravená –

„zcelená“ – pokusy o rozvoj duchovního života skončí skoro jistě trapným zklamáním. Když dítě (ale i dospělý člověk) nemá vycvičenou schopnost se soustředit, naslouchat, pozorovat, trpělivě čekat, vydržet něco nepříjemného či bolestivého, překonat odpor prostředí či vlastní únavy, hladu či žízně, cítit se do druhého, pochopit výzvy ke spolupráci a sdílení... – tak je jako ten „rozsekaný princ“.

Právě tohle manko v hrozivé míře ukazují všechny průzkumy o Evropanech za posledních dvacet let: *vědí*, jak by měli jednat, *ale nejsou toho schopni*, protože jim chybí dostatečná psycho-fyzická výbava. Bez ní nedovedou zvládnout nároky spojené s jednáním, které sami považují za správné. Rozvoj duchovního života tedy předpokládá souběžný (a většinou poněkud předcházející) rozvoj tělesně-duševních předpokladů. A na skautingu je skvělé právě to, že to bere vážně, a nabízí i spoustu nástrojů, jak **celkový** rozvoj člověka podporovat.⁷

SKAUTING A DUCHOVNÍ ŽIVOT

Na dobrém porozumění a vnitřním přijetí toho, co se rozumí **duchovním životem**, záleží nejen úspěšnost skautského působení, ale vůbec lidského života. Vzhledem k tomu, že dosud jsou kolem skutečnosti duchovního života nakupeny různé předsudky a nedorozumění, je třeba si vyjasnit především toto:

Duchovní život se týká každého člověka. V té nezákladnější podobě je duchovní život totiž rozvojem naší dispozice ke svobodnému životu: je výchovou svobody k Pravdě a Lásce. Samotná dispozice svobody vytváří základ našeho lidství, naší lidské důstojnosti. V ní je velikost i ohrožení člověka. Člověk na rozdíl od jiných živých tvorů na planetě Zemi „není omezený na to, co mu příroda přičkla“ (Erazim Kohák). Musí se tedy naučit se správně rozhodovat a zodpovídat za svá rozhodnutí. Právě duchovním životem se vychovává a rozvíjí naše schopnost se správně rozhodovat a nést za tato rozhodnutí odpovědnost – tedy naše svoboda.

V praxi – jelikož svoboda je v zásadě dispozicí **rozhodovat se pro dobro a následně ho uskutečňovat** – probíhá tato její výchova ve dvou rovinách:

1) Předně jde o schopnost poznávání, co je vskutku dobré, správné. Prakticky to znamená, že jde o výchovu **svědomí**. Každý člověk se totiž rodí se svědomím jako s výbavou, která – jestliže bude správně rozvíjena – mu umožní stále lépe rozeznávat, co je opravdu dobré a co naopak škodí – a to nejen z jeho hlediska, ale univerzálně (= podle mravního řádu). Tato dispozice musí být nejprve „probuzena“ – to se děje zpravidla v rodině, kde se (např. prostřednictvím pohádek) dítě učí zásadnímu rozlišení dobra a zla. V mladším školním věku by pak tato dispozice měla být dále prohloubena přijetím určitého systému mravních norem (takovým systémem je např. skautské desatero, heslo a příkaz dobrého skutku). Jde o určité „nasměrování“. Dospělé svědomí pak charakterizuje schopnost řešit nejen obvyklé situace na základě uplatňování mravních norem, ale citlivost pro „nápovědu“ ze strany samotné Pravdy. Takto rozvinuté svědomí (k němuž směřuje celý systém skautské výchovy) pak umožňuje s plnou odpovědností řešit mravně správně i velice náročné situace, vyžadující řešení konfliktu mezi různými mravními normami, nebo vyžadující krajní statečnost, obětavost či vytrvalost. Stručně se dá říci – je to výchova „ve škole Pravdy“.

7) Převzato z publikace *Myšlenkové základy skautingu* z edice pro vůdcovskou zkoušku (TDC 2001)

2) Druhou rovinou je schopnost uskutečnit to, co poznáváme jako dobré nebo správné. Jde o to, že teprve svoboda projevená činem dochází svého naplnění. Prakticky to znamená učit se vytvářet dobré *vztahy*. I tady při správném vývoji prochází člověk několika fázemi. Z tohoto hlediska je například velice důležité ve školním věku vytvářet dobrá kamarádství. Univerzální podobou kvalitního vztahu dospělého člověka je přátelství. To může na sebe brát různé konkrétní podoby (partnerská láska, skautské bratrství, týmové přátelství ap.). Prostřednictvím těchto vztahů se totiž svoboda osvědčuje jako zralý základ společenství, kterými doslova naplňujeme náš slib o „službě nejvyšší Lásce“. Stručně řečeno – znamená to „vstoupit do školy Lásky“.

V různých kulturách, civilizacích a společnostech byly hledány a nalezeny pro tuto celoživotní výchovu svobody různé cesty. Říká se jim **spirituality**. V některých případech mají tyto spirituality povahu náboženství, jinde filosofie nebo určité praktické průpravy. Společnou mají hlubokou důvěru v to, že smysl lidského života je zaručen, pokud člověk svůj život postaví pod vládu pravdy a lásky.

Tradičně se spirituality mající formu náboženství nazývaly také **vírou** a ti, kteří je sdíleli, se pokládali za **věřící**. V tomto pojetí byli všichni, kteří nesdíleli v dané kultuře či na daném území náboženskou tuto víru, pokládání za **nevěřící**. Zásadně to souviselo s pojetím víry jako příslušnosti k určitému společenství (prvotní význam náboženství mnohem víc souvisel se společenstvím jako celkem než s individuálním postojem člověka). V evropské civilizaci (podstatně vlivem židovství a křesťanství) ale od konce středověku nabylo na významu jiné **pojetí víry – jako osobní odpovědi na Boží oslovení**. To je v současnosti v našem kulturním a duchovním prostoru pokládáno za jediné přiměřené důstojnosti člověka vyplývající z jeho osobní svobody a zodpovědnosti. Jedním z důsledků je, že není jednoduché a mnohdy ani možné určit, kdo je „věřící“ a kdo „nevěřící“. Osobně doporučuji s termínem „nevěřící“ zacházet velmi opatrně.

Skauting – i když je jeho vznik historicky spjat s křesťanstvím – nepředepisuje svým členům žádnou konkrétní spirituální cestu. Současně však s respektem a porozuměním přijímá všechny spirituality, které vedou k naplňování principů skautingu a slibu i zákona, který z nich vychází. Poznávacím znamením toho, zda o takovou spirituální cestu opravdu jde, je respektování obou výše uvedených rozměrů duchovního života ve skautingu: citlivé individuální svědomí a vytváření dobrých, kvalitních vztahů.

CO SI O TOM MYSLÍ SKAUTSKÉ HNUTÍ

To si nebudeme vymýšlet, ale podíváme se na to do základního dokumentu světové konference v Durbanu z roku 1999.⁸ Zde bylo znovu definováno poslání skautingu, a tak se k ní jako k závaznému milníku světového skautingu odvolávají i všechny pozdější dokumenty.⁹ Pro tebe jsem vybral úryvky ze tří pasáží, které vyjadřují dostatečně jasně „skautský světový názor“. Kvůli přehledu jsem je rozčlenil mezititulky a dal k sobě ty části, které se týkají stejných věcí:

8) Základní charakteristika skautingu. Její překlad do češtiny obsahuje publikace Myšlenkové základy skautingu, vydaná v letech 1999 a 2001 TDC (http://krizovatka.skaut.cz/organizace/dokumenty/c-knihovna/zobraz_vse/detail-953; navíc druhé vydání je ještě i v tištěné formě).

9) Případní zájemci si to mohou ověřit třeba na publikacích WOSM, které jsou shromážděné zde: http://www.scout.org/en/information_events/resource_centre/library/the_scout_library/youth_programme

a) Posláním skautingu je povznesení společnosti skrze výchovu

Skauting se zrodil díky přání jeho zakladatele (B.-P.) zlepšit společnost. To byl cíl, kterého se podle jeho názoru dalo dosáhnout pouze pozvednutím jedinců ve společnosti. Baden-Powell skutečně považoval „charakter jejích obyvatel“ za největší sílu země.

Ve skautingu je „povznesení jedince“ – nebo přesněji řečeno výchovný proces – dosaženo pomocí systému postupné sebevýchovy, což je skautská metoda. Jedním ze základních prvků této metody, jsou slib a zákon, které představují osobní dobrovolné rozhodnutí (skautský slib) snažit se co nejlépe dodržovat etický kodex chování (skautský zákon). Zjednodušeně řečeno, slib a zákon zahrnují hodnoty, na kterých musí být podle Baden-Powella založena společnost. Tyto hodnoty představují základní etický rámec, podle kterého skauting funguje.

b) Náš život je založený na hodnotách, které nejsou jen lidskými výmysly

Z toho vyplývá, že jednou ze základních charakteristik skautingu již od jeho vzniku je skutečnost, že je založen na hodnotovém systému, bez kterého by hnutí již nebylo skautingem. Hodnoty jsou cosi základního, cenného, trvalého. Osobní hodnoty jsou ty věci, které jsou pro dotyčného důležité, věci, ve které věří a které považuje za zásadní a které tak podmiňují způsob jeho chování a života.

c) O jaké hodnoty ve skautském pojetí světa jde především, určují tři principy

Pro hnutí jako celek jsou hodnoty vyjádřeny v jeho principech; tyto principy jsou základními zákony a krédem, které představují ideál, vizi společnosti a kodex chování pro všechny členy hnutí. Principy prostupují všechny stránky skautingu a jsou průvodci životem každého člena hnutí.

Běžně se shrnují do těchto tří charakteristik:

„Povinnost k Bohu“ – vztah jednotlivce k duchovním hodnotám života, základní vira v sílu stojící nad lidstvem.

„Povinnost k ostatním“ – vztah jednotlivce ke společnosti a pocit zodpovědnosti k ní v tom nejširším slova smyslu: rodina, obec, země i celý svět, stejně jako respekt k ostatním a k přírodnímu světu.

„Povinnost k sobě“ – osobní zodpovědnost za rozvoj sebe sama, a to podle svých nejlepších schopností a možností.

d) Přijetí těchto principů je nutnou podmínkou poctivého žití skautingu

Na úrovni hnutí jako celku představují tyto principy vizi, jakou má skauting o společnosti, ideály, za kterými stojí, a obraz, který si (o světě) vytváří.

Pro kohokoliv, kdo do hnutí přichází, představují tyto principy východisko, jehož přijetí musí být každý jedinec otevřen a při jehož naplňování se musí snažit, jak dovede nejlépe. Toto počáteční přijetí nepředpokládá, porozumění plnému významu těchto hodnot. K tomu může dojít teprve po určité době členství v hnutí. Na druhé straně odmítnutí těchto principů jedince vyřazuje, protože toto hnutí je sice otevřeno všem, ale pouze pokud souhlasí s jeho cílem, principy a metodou. Ve chvíli, kdy mladý člověk vyjádří své prvotní přijetí těchto principů složením slibu, je cílem výchovného procesu ve skautingu umožnit mu postupně těmto hodnotám porozumět a přijmout je za své tak, aby prostupovaly celým jeho jednáním v průběhu celého jeho života.

e) Praktickým vyjádřením skautského pojetí světa je slib a zákon

Skautský zákon je jakýmsi kodexem životního stylu – pro každého jednotlivého skauta i pro všechny členy oddílu společně – založeným na principech skautingu.

Skautský slib je osobní přísahou každého mladého člověka snažit se co nejlépe žít podle tohoto kodexu. Tuto přísahu skládá každý před skupinou sobě rovných ve chvíli, kdy se

rozhodne vstoupit do hnutí. Skautským slibem se mladý člověk vědomě a dobrovolně zavazuje dodržovat skautský zákon a svým osobním úsilím („jak dovede nejlépe“) přijímá za toto rozhodnutí zodpovědnost. Skutečnost, že je slib skládán před skupinou sobě rovných, dělá z tohoto závazku nejen veřejnou záležitost, ale symbolizuje také přijatou společenskou zodpovědnost k ostatním ve skupině. Složení slibu je tak prvním symbolickým krokem na cestě sebevýchovy.

Abychom se mohli dál smysluplně bavit o úspěšném rozvíjení života svěcených dětí v oddílu, je opravdu moc důležité, abys vzal/a vážně a pochopil/a tyto nezákladnější věci. Jde totiž o samotné základy, na nichž stojí naše skautská výchova. Proto pro jistotu ještě stručně zopakují, co tvoří neopominutelné pilíře „skautského světového názoru“:

- ▶ Veškerá skutečnost má nejen svůj „povrch“ – tedy to, co je přístupné našim smyslům a vědám, které jim tak či onak slouží – ale i svou „hloubku“ nebo „přesah“¹⁰.
- ▶ Popírání tohoto „přesahu“ („hloubky“) vylučuje sdílení skautského pohledu na skutečnost.
- ▶ Pro označení této „hloubky“ či „přesahu“ bývá nejčastěji používáno termínů, které vycházejí ze slovního základu „duch“; časté neutrální označení používané nejen ve skautingu je duchovní rozměr (spirituální dimenze); v exkurzu se mu věnuji podrobněji.
- ▶ V duchovní dimenzi mají kořeny hodnoty; proto mají skutečně univerzální platnost – nejsou jen lidským výmyslem.
- ▶ Skauting vyjadřuje hodnoty, které pokládá za zvlášť důležité, ve svých principech, slibu a zákonu.
- ▶ Jejich plné přijetí – a přijetí životního stylu, který z nich vyplývá – je nutnou podmínkou skautského života.

Musíme ale postoupit ještě aspoň o krok dále: o tom, že pro naše duševní (a někdy i tělesné) zdraví je nezbytný duchovní život, už dlouho přinášela přesvědčivá svědectví humanisticky orientovaná psychologie a psychoterapie. Ale není to tak, že je to jen volání naší potřeby, které nás přivedlo k tomu, co nazýváme duchovním rozměrem (duchovní dimenzí)? Z filosofického hlediska k tomu říkám víc v Exkurzu v části **1. Duchovní dimenze**. Dá se o duchovním rozměru a tom, co je jeho podstatou, něco rozumného říci i na základě skautského pohledu na veškerou skutečnost?

JAK S NEJVYŠŠÍ PRAVDOU A LÁSKOU?

Z přesvědčení o duchovním zakotvenosti hodnot, jejichž vyjádřením je náš slib a zákon, přímo vyplývá, že se skauting odvažuje k určitější výpovědi o charakteru základu duchovního světa. To celkem jasně ukazuje to opatrné a přesto jasné uznání „síly stojící nad lidstvem“ v základních dokumentech o poslání skautingu,

10) V obou případech jde o pokus v češtině pojmenovat *skutečnost*, která rozhodně není odvozená od lidských představ či potřeb – jak kupříkladu jasně vyjadřuje v textu *Základní charakteristiky skautingu* použité označení „síla stojící nad lidstvem“. Tedy zachovat dostatečnou šíři a současně přece jenom vymezit směr, v němž je třeba hledat hlubší porozumění. Pojem „hloubka“ je popis formou metafory, zatímco „přesah“ je pokus o českou formu ve filosofii užívaného odborného termínu *transcendence*. Pro zájemce viz literatura na konci.

kteře jsem tu už uvedl.¹¹ Nebylo by to ostatně ani vůči tobě poctivé, kdybych se z nějakých taktických ohledů nebo obav vyhnul potřebné jasnosti.

Takže do toho.

V zásadě jsou tři možné přístupy k chápání základu, který vytváří duchovní dimenzi, jejímž skautským uchopením je slib a zákon. Tyto přístupy přitom nemusejí být v rozporu, nýbrž mohou představovat tři možné etapy na cestě chápání „duchovního“ světa:

a) Základ jako řád hodnot

To, co nese duchovní dimenzi, jsou „zákony správného jednání“. Jde o analogii toho, co známe z přírody, jako principy, které určují od počátku vývoj vesmíru. Duchovní řád tu stojí jako trvalá výzva pro jakoukoliv svobodnou bytost, jako morální „měřítko“, jímž je každý povinen poměřovat svoje jednání. Jde o univerzální řád, který nijak aktivně nevstupuje do dějin světa, ale je závazný pro každého – a také podle něj „každý sklídí, co zasel“.¹²

b) Základ jako duchovní energie dobra

Základem duchovní dimenze v tomto pojetí je „energie dobra“, která nejen ze „zákonů správného jednání“ vychází, ale navíc se aktivně angažuje v dějinách světa pro jejich prosazování. Neobrací se na jednotlivé bytosti, ale každý, kdo se svobodně nasazuje ve prospěch dobra a jedná v souladu s ním, může počítat s univerzální podporou této energie.¹³

c) Základ jako absolutní Ty

Zde je Základ nejen energií angažující se v dějinách ve prospěch řádu hodnot, ale vystupuje vůči nám dokonce jako určitý partner – „absolutní Ty“, jež se obrací ke každé jednotlivé svobodné bytosti a nabízí jí své přátelství. Tehdy se zpravidla označuje jako Bůh.¹⁴

Není sporu o tom, že právě tak rozuměl 1. principu zakladatel skautingu Robert Baden-Powell:

„Zapomínáme, že jsme děti jednoho Otce a že se všichni snažíme plnit jeho vůli, i když třeba různým způsobem. Jednu věc vím ale docela jistě – Bůh není tak úzkoprsý, jak si někteří lidé zřejmě představují. Je to všeobjímající láska, která si nevšímá nepodstatných rozdílů ve formách, víře a vyznání, ale žehná každému, kdo se skutečně snaží podle svých schopností, jak nejlépe dovede, žít a pracovat v Jeho službách.“ (Vlče, skaut, rover, s. 205)

Takže teď je všechno připraveno k tomu, abych ti odpověděl na otázku, jak se nakonec v našem slibu objevila nejvyšší Pravda a Láska a co to pro nás znamená?

Když jsme hned po 17. listopadu roku 1989 hledali cestu, jak poctivě naplnit tři skautské principy, bylo jasné dvojí:

- Musíme se zodpovědně a jasně přihlásit k přijetí prvního skautského principu, který v originále zní **Duty to God** (většinou překládáno jako **Povinnost vůči Bohu**).

11) 1.4. Skautský pohled na svět, odst. c)

12) Toto pojetí je základem „karmanových systémů“, které jsou typické pro většinu východních spiritualit.

13) Typickým představitelem takového pojetí byl například Mahátmá Gandhi, ale také různí řečtí filosofové – včetně Sókrata, Platóna a Aristotela.

14) To je pojetí typické pro „abrahámovská náboženství“ – židovství, křesťanství a islám, ale také pro duchovní cestu bhaktijogy (jóga Lásky), jak nám ji zprostředkoval například Rabíndranáth Thákur ve své Gítařďžalí.

- ▶ Není možné automaticky převzít formulace, jimiž se toto ve světovém skautingu běžně vyjadřovalo, protože slovo **Bůh** je u nás zatíženo tak směšnými a odpuzujícími předsudky, že by se určitě stalo kamenem úrazu pro většinu těch, kteří ve skutečnosti po opravdovém skautském i duchovním životě touží.

Důsledkem tohoto východiska bylo pak to, co jsem vyjádřil poprvé v článku *Skautské slovo* a následně v dalších dvou letech v celé řadě příspěvků na různých fórech a v různých tiskovinách.

Článek *Skautské slovo* jsem původně psal 5. prosince 1989 pro tehdejší Lidovou demokracii, ale nakonec byl uveřejněn jen v interních materiálech Duchovní rady. Zde je klíčová pasáž týkající se návrhu řešení: *Skrze usilování o pravdu, otevírání prostoru naději a žití v lásce proniká Bůh do života každého člověka a proměňuje jej, ať si to ten dotýčný uvědomuje, nebo neuvědomuje. V této historické šanci nechceme rozhodně být na své spolublízní náročnější, než je On sám. Myslím tedy, že každý, kdo je ochoten čestně slíbit, že chce ze všech svých sil sloužit Pravdě, Naději a Lásce, nemusí mít žádnou obavu, že by pro něj mezi skauty nebylo místa – neboť se tím fakticky přihlašuje k tomu, co je v dnešní situaci nejpotřebnější službou Bohu, o níž v první skautské zásadě jde.*

24. dubna 1992 pak V. sněm přijal dnešní znění skautského slibu.

Víc, než historie, je pro nás oba teď důležitá přítomnost. A v ní takovéhle otázky a problémy:

- ▶ já si prostě s Pravdou a Láskou nevím rady...
- ▶ proč je tam vlastně ještě to slůvko „nejvyšší“?
- ▶ jak o tom mám nějak použitelně hovořit s dětmi, když sám v tom plavu?

Jistě by se snadno našly ještě otázky další, ale tyhle bývají nejčastější a rozhodně se jim nelze vyhnout. Tak se na ně podívám podrobněji.

Když si s Pravdou a Láskou člověk „neví rady“

Když si člověk s něčím v oblasti poznání „neví rady“, měl by se především pořádně zabývat tím, na čem jeho pokusy o porozumění troskotají. Nejčastěji to bývá tím, že

- ▶ buď pro to není v jeho „vnitřním modelu skutečnosti“ místo,
- ▶ nebo mu chybí přiměřená představa, kterou by si s tím spojil,
- ▶ anebo mu schází určitá zkušenost, která by propojila jeho poznání s prožíváním.

Nejprve si tedy musíš poctivě odpovědět na otázku, jestli ve tvém modelu skutečnosti neschází právě duchovní dimenze. Pokud ano, tak není divu, že si s Pravdou a Láskou – doufejme jen zatím – nevíš rady, protože tvůj model světa je neúplný. A pokusy „někam“ umístit Pravdu a Lásku jsou stejně beznadějně, jako řešení úlohy o šesti sírkách a čtyřech shodných trojúhelnících (viz Exkurz – **1. Duchovní dimenze**), když neuvažujeme s potřebným počtem rozměrů skutečnosti.

Pokud se týká „přiměřené představy“, pak právě Pravdu a Lásku lze spojit se všemi třemi **přístupy** k chápání základu duchovního světa:

- ▶ Pravdu s Láskou lze pokládat za rozhodující principy řádu hodnot určujících naše jednání,
- ▶ lze je pokládat za duchovní energii, která prozařuje a protepluje náš svět i jeho dějiny,

- lze je samozřejmě pokládat i za nevýstižnější charakteristiku onoho Ty, které se nejen angažuje v dějinách světa, ale jedinečně se obrací i ke každému z nás.

Považuji za mimořádně důležité, aby tato šíře byla nejen respektována, ale chápána jako jedinečný přínos skautingu pro epochu naprostého „zesvětštění“¹⁵ veškerého života, v níž může být „vytěsněn“ jakýkoliv vážný pokus o duchovní život.

Chápu, že tato „nejednoznačnost“ může leckoho dráždit – zejména vyznavače tradiční církevní formy křesťanství. Právě ti by ale měli se vší vážností vzít fakt, že „ne každý, kdo říká ‘Pane, Pane’, vejde do Božího království, ale ten, kdo plní Boží vůli.“ A jak takové plnění Boží vůle vypadá, ukazuje plasticky líčení Mt 25, 31–46: „Kdy jsme tě viděli... slyšeli... potkali... navštívili...?“ Na druhé straně vím o tom, že jiné zase poněkud dráždí, že v nejvyšší Pravdě a Lásce lze snadno vidět křesťansky chápaného Boha. I to pokládám za důsledek příliš malého porozumění tomu, čím náš duchovní život je: je hledáním vlastní cesty a odpovídáním těm oslovením, která na ní zachycujeme – uprostřed ostatních, kteří mají cesty svoje a musí řešit také svoje odpovědi. Skutečný duchovní život nutně probíhá v neustálém vyvažování mezi jedinečností vlastní cesty a braním ohledu na druhé, kteří nás vždycky budou jak podporovat, tak i znejjšťovat. Duchovní život prostě není neprodyšná pevnost, kterou člověk buduje kolem svého strachu. Duchovní život je tvořen dialogem a setkáváním, proto i nedorozuměními a střety. Garantem jeho smyslnosti je v první řadě Pravda s Láskou.

Co se týče potřebné zkušenosti, pak by zrovna poctivý pokus o zavedení nové stezky do života oddílů mohl pomoci k vlastnímu zrání i tobě. Další šancí jsou akce pro vzdělávání vůdců. Na řadě z nich jsou k dispozici instruktoři, kteří ti spolu se zařazovanými programy¹⁶ mohou velice vhodně pomoci učinit další krok v rozvoji tvé vlastní duchovní zkušenosti.

Méně někdy znamená více

Pokud se jedná o slůvko *nejvyšší*, do slibu se tohle „upřesnění“ dostalo na poslední chvíli z obavy, aby bylo opravdu všem jasné, že jde o Pravdu a Lásku zásadně přesahující jen lidský svět (slovy dokumentů WOSMU – o *silu stojící nad lidstvem*). Faktem je, že slovem „láska“ se dneska označuje kde co – někdy i přímé popření *lásky* – a s pravdou je to ještě horší, neboť neustále slyšíme, že *každý má svou pravdu*. Takovémuto rozmělnění a někdy až znevážení má tedy čelit ono slůvko „nejvyšší“. Ale pokud bude Pravda a Láska u vás v oddílu doma, většinou se bez něj dobře obejdete.

Ty opravdu velké skutečnosti jsou jednoduché

Kromě prvního důvodu, o němž jsem ti už řekl – filosofického – který vedl k návrhu pojmenovat základ duchovní dimenze jako Pravdu a Lásku, jsou i dva důvody praktické. Jednak *pravda* a *láska* hrají v našich českých dějinách trvale roli velmi zásadní. Není přece náhoda, že na naší prezidentské standartě máme heslo *Pravda vítězí*. Navíc pokládám pravdu s láskou – přes všechna možná zkruslení – za nejperspektivnější pojmenování přesažných hodnot pro děti (natožpak dospívající). Jakékoliv jiné označení transcendence (absolutna) bude v dětských ústech znít ještě mnohem hůř.

15) Odborně se tomu říká *sekularizace*.

16) Nejde jen o lesní školy a vůdcovské kurzy, ale například i různé víkendové semináře.

Jsem přesvědčen, že když se to vezme za správný konec – tedy zavedeš s dětmi řeč na to, jak ony rozumějí *službě Pravdě a službě Lásce* – nebudou mít žádný zvláštní problém dát dohromady všechno, co je k tomu potřebné. Tady ti nabízím vyzkoušenou inspiraci:

Co to tedy – převedeno do oslovení konkrétních dětí – znamená, že budeš sloužit nejvyšší Pravdě a Lásce věrně v každé době?

Předně to znamená, že se dá na tvé slovo stoprocentně spolehnout. Nejen v tom, že mě úmyslně neklameš, ale i v tom, že když už něco říkáš, tak to neříkáš jen tak do větru, abys byl zajímavý, aby řeč nestála, ale proto, abys někomu pomohl informací, sdělením, za kterým stojíš. Sám ses totiž nejdříve přesvědčil, dá-li se věřit tomu, co říkáš, nebo ne. A když to není tak jisté, tak se svou pochybnost nestydíš přiznat, říct „já to tak docela určitě nevím“ nebo „mohlo by to tak být, ale ještě si to musíme ověřit“.

Vím o tobě, že chceš přijít věcem na kloub – v oddíle, ve škole, doma, na ulici... když čteš knížku i když se díváš na televizi. Pochopil jsi, že svět je velkým dobrodružstvím, které skrývá tajemství, a ty máš odvahu i trpělivost hledat, jak se to s tím světem má ve skutečnosti. Proto o ničem neříkáš hned „to mě nezajímá“ – ani se nikomu a ničemu předem nevysmíváš. V tom, co ti říkají druzí, poctivě pátráš, abys dokázal oddělit všechno cenné od toho, co si důvěru nezaslouží.

Ty ovšem dokážeš ještě víc: nejen že to, jak mluvíš, odpovídá skutečnosti – tomu, co chceš, co si myslíš, co víš – ale ty dokážeš, když je to třeba, i mlčet. Abys někomu neublížil, abys zbytečně v nevhodnou chvíli neplýtl tím, pro co ještě nenastal ten pravý čas. Tak, jak mluvíš, tak i jednáš. Dá se věřit tvému úsměvu, tvému pohledu, tvému podání ruky, tvému pohlázení...

„Divadýlko“ nehraješ nejen před ostatními – ale ani sám před sebou: dovedeš si přiznat, co se ti nepovedlo, co jsi zkalil, čím jsi ostatním ublížil, kde jsi selhal – a také proč jsi tak zklamal. Ale také dovedeš ocenit, co dokážeš a co se tvým prostřednictvím povedlo.

Tohle všechno jsi zvládl především proto, že ses naučil naslouchat: kamarádům, rodičům, sourozencům, rádcům i vůdcům, spolužákům i učitelům, také spisovatelům knih i autorům filmů, skladatelům hudby i básníkům, ovšem i ptákům, lesu, vodě...

Hlavně však svému svědomí a – tichu. Tehdy nejspíš zaslechneš samotnou nejvyšší Pravdu.

Ale to ještě není všechno. Za nejdůležitější dál považuješ dělat druhým lidem radost, být jejich správným kamarádem. Kvůli tomu leccos vydržíš. A i kdyby tě to mělo stát všelijaké trápení, svého přítele nikdy nezradíš. Dokonce i tehdy, když tě on zklame, ty ho nepřestaneš mít rád.

Úspěch tvých ostatních kamarádů má pro tebe stejnou cenu, jako úspěch tvůj – a když je to váš společný úspěch, je to ze všeho nejlepší. Na toho, kdo je slabší, se nikdy nevytahuješ – naopak: když je to potřeba, chráníš ho před ostatními. Máš oči i srdce otevřené pro každého, kdo potřebuje tvou pomoc. A pokud přes to všechno někomu ublížíš, někoho zklameš nebo poškodíš, jsi dost silný na to, abys ho poprosil za odpuštění. Také sám dovedeš odpustit každému, kdo požádá o odpuštění tebe.

Chrániš nejen slabé, malé a jinak ohrožené lidi, ale chráníš život zvířat a rostlin a žádný život zbytečně neutratíš. Pochopil jsi, že celý svět je jediným velkým životem, jehož jsme součástí, který nám také pomáhá a který my máme opatrovat. Tím vším se stáváš spolupracovníkem Lásky.

Tohle tedy pro každého z nás znamená „sloužit nejvyšší Pravdě a Lásce věrně v každé době“.

EXKURZY – NABÍDKA PRO ZVĚDAVÉ ☺

1. Duchovní dimenze

Termín *duchovní dimenze* (který se užívá často i ve skautingu) má na jednu stranu tu výhodu, že není svázán se žádnou konkrétní náboženskou či duchovní tradicí. Tím dobře ukazuje, že si žádná z nich nemůže činit monopol na tu sféru skutečnosti, která je tak označována. Na druhou stranu je to termín pro mnohé úplně „bez barvy a bez zápachu“ – technicky studený a současně „neuchopitelný“. Potíž je v tom, že jakákoliv „uchopitelnost“ a tím spíše „konkrétnost“ by vedla k výraznému omezení toho, co se tím opravdu myslí – a tím i nejspíš k vyloučení významného okruhu těch, kteří by se hned cítili takovým „konkrétnějším“ pojmenováním diskriminováni nebo dokonce vyloučení. Přesto jsem přesvědčen, že výhody používání tohoto termínu převažují: to, že se v něm nemůže plně najít nikdo, je pro každého výzva, aby sám poctivě hledal svou cestu k duchovní skutečnosti a neustrnul u představ, které tou samotnou realitou nikdy být nemohou.

O duchovním rozměru (dimenzi) člověka začala po 2. světové válce velmi naléhavě hovořit zejména humanisticky orientovaná psychoterapie. U nás je jejím nejznámějším představitelem Abraham Maslow (a jeho „pyramida potřeb“). Ve snaze pomoci lidem, kteří za nimi přicházeli se svými potížemi, stále naráželi na to, že pokud jim nemohou poskytnout naději pro jejich situaci a její smysl, výsledky jejich úsilí jsou malé a zřídka trvalé. Na nezbytnosti duchovního rozměru lidského života pak „třetí vídeňskou školu psychoterapie“ – logoterapii – vybudoval Viktor E. Frankl na základě svých zkušeností z koncentračního tábora. V současné době je už dostatek praktických důkazů o tom, že pokud v životě člověka není duchovní život rozvíjen, strádá a dlouhodobě se to na jeho duševním i tělesném stavu nějak projeví. Zájemcům o zevrubnější vzhled do problematiky duchovního a duševního z hlediska současné psychoterapie a psychologie doporučuji nedávno vyšlou knihu amerického psychoterapeuta Victora L. Schermera **Duch a duše**.¹⁷

Jestliže se ti teď pokusím nabídnout určité přiblížení k tomu, co se duchovní dimenzí rozumí, měj stále na zřeteli, že jde o *model*, který může usnadnit porozumění, jak s ním v životě „zacházet“ a jak se k němu vztahovat. Podstatou každého modelu je, že vystihuje jen něco. Teď půjde o vztah duchovní dimenze k ostatním dimenzím reality, nikoliv o to, čím je duchovní dimenze ve své podstatě.¹⁸

Samotný termín „dimenze“ se do našeho současného užívání dostal přes vyšší matematiku. Tam byl zobecněním slova „rozměr“.

V „našem“ smyslově vnímatelném světě rozeznáváme tři *rozměry* – výšku, šířku a délku. Jejich pomocí jsme schopni úplně popsat (nakreslit) tvar i umístění jakékoliv tělesa patřícího do „našeho“ světa.¹⁹ Jelikož se v abstraktní matematice „měří“ kolikrát způsoby, které jsou pro běžného smrtelníka hodně nepochopitelné, hodil se termín *dimenze* pro vyjádření „rozměrů“ různých abstraktních prostorů zvláště dobře. V matematickém užití se *dimenzí* rozumí **celkový počet „nezávislých rozměrů“**, kterými lze vytvořit ten který prostor. Naopak v současném nematematickém užívání se termínem *dimenze* rozumí **každý z „rozměrů“**, které je třeba mít

17) SCHEREMER, Victor L. *Duch a duše*. Praha : Triton, 2007

18) K tomu viz 1.5. Jak s nejvyšší Pravdou a Láskou

19) Matematický model našeho „trojrozměrného“ světa (E₃) je pouze jedním zvláštním případem „prostoru dimenze 3“.

na zřeteli, když chceme úplně popsat ten který jev či skutečnost. *Dimenze* = samostatný aspekt popisované skutečnosti, který nelze převést na jiné její aspekty ani vynechat, má-li být popis úplný.

Běžný jazyk oproti matematice tedy užívá tenhle termín v poněkud posunutém významu. A tak dnes slyšíme o *dimenzích uměleckého díla*, *dimenzích sociální politiky*, *ekologické dimenzi globalizace*, *etické dimenzi podnikání* atd. Podstatou toho, co takto užívaný termín *dimenze* vyjadřuje (a co si ponechal z původního užívání v matematice), je určení, kolika prvky je **plně popsána** skutečnost, kterou zkoumáme, aby současně žádný prvek **nebyl** v tom popisu **nadbytečný**.

Pro nás jsou nejdůležitější dvojice slov: „plně popsat“ a „není nadbytečný“. Pokud si to převedeme na náš případ s „duhovnými dimenzí“, pak z toho vyjde tohle:

Duhovní dimenze zastupuje samostatný aspekt skutečnosti, který nemůže být vyvozen z nějakých jiných aspektů reality. Jeho vynechání by znamenalo zásadní neúplnost v chápání skutečnosti. Příмым důsledkem toho tedy je, že opomíjení duchovní dimenze nutně vede k neschopnosti řešit základní otázky života i fungování světa.

Myslím, že tenhle fakt dobře dokumentuje malá matematická hříčka, kterou po mém soudu velmi dobře uvádí do porozumění tomu, oč v souvislosti s duchovní dimenzí jde. Jedná se o úkol vytvořit ze šesti zápalak (špejlí – obecně ze šesti stejných úseček) čtyři naprosto shodné trojúhelníky. Pokud řešení neznáš, tak si to zkus nejdřív vyřešit, aniž by ses podíval/a na nápovědu²⁰ – zážitek z objevu správného řešení totiž může vydat za deset přednášek o duchovní dimenzi 😊.

2. Jak se skauting dívá na člověka²¹

Skauting nahlíží na každého mladého člověka jako na jednotlivce, který je:

Komplexní osobností, jejíž identita se vytváří částečně vzájemným působením a vztahy mezi rozmanitými oblastmi života jednotlivce (fyzický, intelektuální, emocionální, sociální a duchovní), mezi jednotlivcem a okolním světem a konečně mezi jednotlivcem a duchovní skutečností.

Z toho plyne, že se skauting snaží o rozvoj celé osobnosti, a to snahou stimulovat tento rozvoj ve všech oblastech:

- ▶ *uvědomuje si, že různé oblasti lidské osobnosti jsou propojené a navzájem se ovlivňují;*
- ▶ *uznává, že celkový rozvoj osobnosti je možný pouze jako výsledek velké řady zkušeností, které jsou zcela nutně rozprostřeny v určité časové ose.*

Jedinečnou osobností, jež má každá svůj vlastní životopis, soubor osobních vlastností, schopností, různost potřeba rozdílné tempo rozvoje.

Skauting tak pojímá celkový rozvoj jednotlivce jako jedinečné osobnosti:

- ▶ *uvědomuje si, že rozvoj schopností každého mladého člověka se odehrává podle vlastního tempa toho kterého jednotlivce, ve kterém se střídají chvíle, kdy dochází k bouřlivému rozvoji jedné oblasti, zatímco jiná oblast je poněkud v útlumu. Skauting se tak snaží uspokojit výchovné potřeby každého mladého člověka tak, jak přicházejí, a přitom stále stimuluje rozvoj ve všech oblastech;*

20) Úloha nemá řešení v rovině (tedy v dimenzi 2), ale má jednoduché řešení v prostoru (tedy v dimenzi 3). Musíš do výšky postavit pravidelný trojboký jehlan.

21) *Výchovný systém skautingu*: <http://krizovatka.skaut.cz/novy-skautsky-program-3/materialy-ke-stazeni/>

- ▶ uznává, že každý má v sobě různý potenciál a snaží se pomoci mladému člověku, aby svoje schopnosti dokázal rozvinout a využít co nejvíce („jak dovede nejlépe“).

Nedílnou součástí světa, ve kterém žije.

Skauting se tak snaží o celkový rozvoj jednotlivce jako jedinečné osobnosti, která je také nedílnou součástí světa, ve kterém žije:

- ▶ snaží se pomoci každému mladému člověku, aby si sám sebe uvědomoval jako součást (i když malou) jednoho celku a vyvinul si pocit soundležitosti, který napomáhá dát životu smysl. To vyžaduje řadu příležitostí, při kterých může mladý člověk vstupovat do vzájemného kontaktu s okolním světem a smysluplně v něm působit (oblast rodiny, místních, národních i mezinárodních společenství, kulturního dědictví a přírodního prostředí).

Opět tedy vidíme, že skautský pohled na člověka vychází z přesvědčení o duchovním základu skutečnosti, s nímž má být člověk ve vztahu. A k tomuto vztahu je také příslušně vybaiven:

- ▶ tělesně
- ▶ duševně (= rozum, city, vůle, paměť)
- ▶ duchovně (svobodou a svědomím – viz předchozí)
- ▶ svým jedinečným posláním
- ▶ zařazením do celku světa

Současně je v tomto pojetí člověka vzácně spojen důraz na jedinečnost člověka a zároveň na jeho nezrušitelné spojení s celkem lidstva. Na rozdíl od běžné situace, kdy „seberealizace“ jednotlivce je v dnešní západní společnosti zpravidla uskutečňována na úkor společnosti, je ve skautském chápání nezbytnou cestou seberealizace služba společnosti, která přesto neruší lidskou jedinečnost.

Je zajímavé poslechnout si, jak blízké je skautskému pojetí člověka to, o čemž často hovořil Václav Havel:

Častokrát si kladu otázku, proč vlastně má člověk právo na nějaká lidská práva, a často se nad tímto tématem v různých projevech zamýšlím. A vždy znovu dospívám k názoru, že tu jde o něco podstatně jiného a hlubšího, než o pouhou smlouvu mezi lidmi, kteří pochopili, že je pro ně jako pro jednotlivce praktické, budou-li ta či ona jejich práva nějak artikulována a zaručována, a bude-li tím automaticky omezena svoboda těch, kteří by jejich práva chtěli či mohli ohrožovat či jim je upírat. Ano, formálně má Všeobecná deklarace lidských práv – stejně jako stovky tisíc zákonů či nařízení, jimiž je lidské soužití upraveno – skutečně podobu jakési společenské dohody či smlouvy.

Tato smlouva však vychází z určitých paradigmat, jistot či předpokladů, které nejsou a dost dobře ani nemohou být dále zdůvodněny. Malý příklad: lidská důstojnost. To je přece něco, co tak či onak proniká vlastně všemi základními lidskými právy, bez čehož si žádný dokument, který se lidských práv týká, nedovedeme představit, co však považujeme za věc tak samozřejmou, že nám připadá nesmyslné ptát se, co to je a proč by to člověk vlastně měl mít. A tím méně se ptáme, proč je pro nás všechny praktické, když vzájemně svou lidskou důstojnost uznáváme. Jsem přesvědčen, že nejhlubší kořeny toho, co dnes nazýváme lidskými právy, tkví mimo nás, nad námi, kdesi hlouběji, než ve světě lidských smluv, v prostředí, které bych pro jednoduchost nazval metafyzické. Člověk, jako jediná bytost, která si plně uvědomuje sebe samu ve své smrtelnosti a která jediná nevnímá to, co je kolem ní, jako své pouhé okolí, ale jako svět, k němuž má vlastní niterný vztah, odvozuje – byť by si to sám tisíckrát neuvědomoval – svou důstojnost, stejně jako svou odpovědnost, od tohoto světa jako celku, respektive od toho, co vnímá jako jeho osu, páteř, řád, směr, smysl, duši, jak kdo chce. Křesťané to vyjadřují jednoduchým tvrzením: člověk tu je k obrazu božímu.

Václav Havel, Projev k 50. výročí Deklarace lidských práv

SHRNUTÍ

Jak víš, opakování je matkou moudrosti, a proto se teď spolu podíváme na hlavní výsledky cesty, kterou jsme zatím spolu prošli.

Nejprve jsem ti nabídl jako „vstupní model“ pro naši situaci následující úkol: přivést děti k poznání, že existují radiové vlny, že je můžeme zachycovat a že se dokonce můžeme ptát po jejich zdroji. Podobně i v případě uvádění do duchovního života stojíme před úkolem přivést člověka k poznání, že cosi jako duchovní život je skutečností, že jej můžeme opravdu zažívat a že se dokonce můžeme ptát po jeho Zdroji. „Přístrojem“ k zachycování duchovního života je sám člověk. Výchozí výbavou člověka pro duchovní život jsou především jeho *duševní* vloh. Díky nim může cítit, myslet a rozhodovat. Duševní život pak rozvíjí tyto naše vlastnosti – abychom bohatě a citlivě cítili, správně a o mnohém přemýšleli, dokázali se včas a jasně rozhodovat.

Duševní život je předpokladem života duchovního. Do duchovní skutečnosti vstupujeme, když **překračujeme omezenost svého „já“ k někomu druhému a sdílíme se s ním.** Tím druhým může být druhý člověk či společenství lidí, jiný tvor, někdy příroda v celku, jindy i nejhlubší Tajemství vši skutečnosti. K tomu jsme – kromě duševních vloh – vybaveni – v zárodku – **svobodou, svědomím a touhou po lásce.** Proto se *duchovní život týká každého člověka.* V té nezákladnější podobě je duchovní život rozvojem naší šance ke svobodnému životu: je **výchovou svobody k Pravdě a Lásce.** Samotná svoboda vytváří základ našeho lidství, naší lidské důstojnosti. V ní je velikost i ohrožení člověka. Právě duchovním životem se vychovává a rozvíjí naše schopnost se správně rozhodovat a nést za tato rozhodnutí odpovědnost – tedy naše svoboda.

Proto také skautská cesta k rozvoji duchovního života jde po velmi prosté a současně účinné cestě: nevyhledává něco mimořádného (ať v názorech, tak v „zážitcích“), ale postupuje od základních kroků zvládnutí života s ostatními podle určitého přijatého řádu (skautského zákona). Po nabytí určitých zkušeností s tímto životem se hlouběji zamýšlí nad slibem a zákonem i principy, z nichž oba vyplývají, aby nakonec pohlédla i na jejich Zdroj. Ten není něčím, co by si lidé vymysleli. Je základem, který nese veškerou skutečnost – tu, kterou vidíme, i tu, kterou nevidíme. Díky tomuto Zdroji má skutečnost svůj duchovní rozměr. V něm mají kořeny *hodnoty*, které skauting pokládá za zvlášť důležité. Vyjadřuje je ve svých principech, slibu a zákonu. Jejich plné přijetí – a přijetí životního stylu, který z nich vyplývá – je nutnou podmínkou skautského života.

V našem českém skautingu tento Zdroj nazýváme (nejvyšší) Pravdou a Láskou.

- ▶ Pravdu s Láskou lze pokládat za rozhodující principy řádu hodnot určujících naše jednání,
- ▶ lze je pokládat za duchovní energii, která prozařuje a protepluje náš svět i jeho dějiny,
- ▶ lze je samozřejmě pokládat i za nevyšší charakteristiku onoho *Ty*, které se nejen angažuje v dějinách světa, ale jedinečně se obrací i ke každému z nás.

K jakému pojetí se skaut/ka přikloní, závisí podstatně na jeho osobní zkušenosti a míře poznání. Nikdo nemůže být nucen volit něco jiného, než odpovídá jeho zkušenosti a jeho poznání. Na druhé straně jsou skauti a skautky povinni – ať jsou stoupenci jakéhokoliv z těchto pojetí – neustat ve vlastním hledání pravdivé cesty duchovního života, a to i v dialogu s ostatními. Až do smrti totiž nikdo nemůže být „hotový“ v poznávání onoho Zdroje, který všemu našemu duchovnímu životu dává základ a smysl.

Pokud jde o „vysvětlování nejvyšší Pravdy a Lásky“, pak je potřebné trojí:

1. Respektovat, že veškeré skautské „vysvětlování“ vychází z osobního příkladu toho, kdo „vysvětluje“. Nejsilnějším nástrojem je tu vlastní život vůdce/vůdkyně: Je na něm poznat, že je nesený přesvědčením o největší důležitosti toho, co vyrůstá z pravdy a rozvíjí lásku? Věří sám/a tomu, že služba Pravdě a Lásce je tím nejkrásnějším životním zaměřením? Pokud ano, pak uspěje.
2. Soustředit se na to, co v životě každého z nás taková služba znamená. Není třeba žádných velkých „učeností“: dospělý, který bere vážně skautský zákon, to ví – a děti to dobře cítí.
3. Jestli se chlapci a děvčata (v 10, 11 letech) opravdu ptají „co je to ta nejvyšší Pravda a Láska“, stačí jednoduchá odpověď blízka smýšlení tázaného:
 - ▶ „To jsou hlavní zákony dobra, kterými se řídí náš svět.“
 - ▶ „To je neviditelná energie dobra, která nese náš svět (a dává mu smysl).“
 - ▶ „To je neviditelná energie, která miluje každého z nás (někdy se jí říká Bůh).“

Duchovní život a stezka

Východisko

Nový výchovný program se důsledně opírá o tyto čtyři zásady:

- ▶ Musí být v souladu se skautskými hodnotami.
- ▶ Musí děti bavit.
- ▶ Musí vést k našim výchovným cílům.
- ▶ Musí být využita skautská metoda – osvědčený a účinný způsob dosahování našich cílů.

V tomto smyslu je nový program návratem ke kořenům skautingu. A je tedy samozřejmé, že se do něj musel promítnout i důraz na rozvoj duchovního života, který nejen vyplývá z prvního principu (Duty to God), ale i z pochopení nezastupitelné úlohy tohoto rozvoje, kterou má pro úspěšné výchovné působení skautingu. Současně je nezbytné důsledně nabízet takové pojetí duchovního života, které odpovídá následujícím třem požadavkům:

- ▶ Bere vážně, že k **duchovnímu životu** je přizván každý člověk, protože je k němu také vybaven třemi nutnými a současně i postačujícími dispozicemi: **svobodou, svědomím a schopností vstupovat do vztahů**.
- ▶ Bere vážně samotný **duchovní život jako skutečný přesah (transcendenci) lidského života**, který není omezen na nějakou sféru života (nebo dokonce jen na nějakou oblast vedle jiných oblastí), nýbrž je vždy přítomnou možností uprostřed všech lidských vztahů a jednání.
- ▶ Bere vážně **všechny prověřené spirituální tradice** – křesťanstvím počínaje – a poskytuje pro ně i oporu (vycházející ze společně sdíleného bohatství těchto tradic), **žádnou z nich však u konkrétního člena hnutí nepředpokládá ani ji nevnucuje**.

Řešení v novém programu

Základem řešení bylo co nejpřesnější vymezení **klíčových kompetencí**²² pro oblast duchovního života. Konkrétní výsledek je stručně popsán v následující kapitole²³. V českých (ale nejspíš nejen) poměrech se jedná o originální přínos k rozvoji duchovního života výrazně přesahující hranice skautingu.

Návazně bylo potřeba, aby v transformaci kompetencí do podoby stezky byl uchován naprosto stěžejní princip otevřenosti různých oblastí přímému i nepřímému rozvíjení duchovního života. To se – díky mimořádně chápavému postoji prakticky všech lidí z metodického týmu – velice dobře podařilo: v pěti oblastech z celkové šesti (*Kdo jsem*, *Můj kamarád*, *Můj domov*, *Svět okolo nás*, *Příroda kolem nás*) je celá řada prvků, které to dosvědčují. Příklady jsou v podkapitolách *Charakteristika bodů*, *Příběhy* a *Aktivita*²⁴. Dalším prostorem pro podporu rozvoje duchovního života je i symbolický rámec. Určité prvky jsou i v tom současném (charakteristika některých doprovázejících postav), ale nic nebrání tomu, aby si ho oddíl dopracoval daleko důsledněji (a možná časem bude takový spirituálně – nejen fantasy – zaměřený rámec k dispozici i na centrální úrovni).

Třetí rovinou jsou a budou metodické příručky ke stezce, zvláště tato *Kdo jsem*.

Z uvedeného tedy vyplývá, že už samotná stezka (natož její pedagogické zázemy) přináší pro rozvoj duchovního života takové možnosti, jaké u nás od založení skautingu ještě nebyly.

Na otázku, která nám bývá často pokládána: „*Proč ve stezce není samostatná oblast pro rozvoj duchovního života?*“, mám tuto odpověď:

- ▶ Protože takové řešení by bylo popřením podstaty duchovního života. Učinit z něj jednu oblast vedle ostatních, to znamená vytvořit představu, která jde proti chápání duchovního života určujícími spirituálními tradicemi – zejména těmi, které jsou založeny na Bibli nebo jí jsou inspirovány (tedy židovství, křesťanství a islám). Duchovní život – pokud jde opravdu o něj – musí prozařovat veškeré lidské konání a vztahování²⁵. Zájemci orientovaní na křesťanství si mohou ostatně vysvětlení najít ve 25. kapitole Matoušova evangelia²⁶.
- ▶ Něco jiného je *náboženský* život, který představuje zvláštní tradiční formu duchovního života (veřejného i soukromého). Ten zahrnuje i jednání – zpravidla bohoslužebného rázu – které lze vyčlenit jako zvláštní oblast života. Proto jsou mu věnovány samostatné výchovné nástroje i v rámci Junáka²⁷,

22) Soubor dovedností, znalostí, schopností a postojů potřebných pro osobní rozvoj a úspěšné zapojení se do společnosti.

23) Na adrese http://krizovatka.skaut.cz/organizace/odbory-a-komise/odbor_duchovni_vychovy/ je soubor *Jak je zahrnut duchovní život ve stezce?*, kde jsou kompetence pro duchovní rozvoj zpracovány velmi podrobně.

24) V souboru *Jak je zahrnut duchovní život ve stezce?* je to dokumentováno na zvlášť typických příkladech z oblastí *Kdo jsem*, *Můj kamarád* a *Svět okolo nás* u popisu bodů, motivačních povídek i aktivit, přičemž jsou tam rozlišeny případy přímého a nepřímého vyjádření či rozvoje.

25) To ovšem neznamená, že jej není třeba rozvíjet i samostatnými aktivitami – například meditací, rozjímáním apod.

26) *Tu mu ti spravedliví odpoví:* „*Pane, kdy jsme tě viděli hladového, a nasýtiti jsme tě, nebo žeznivého, a dali jsme ti pít? Kdy jsme tě viděli jako pocestného, a ujali jsme se tě, nebo nahého, a oblekli jsme tě? Kdy jsme tě viděli nemocného nebo ve vězení, a přišli jsme za tebou? Král odpoví a řekne jim: „Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili“* Mt 25,37–40

27) Viz podkapitola *Rozvoj náboženského života ve skautských oddílech* v Exkurzu této části.

kteří jsou pro rozvoj náboženského života v oddílu mnohem přiměřenější než stezka. Vzhledem k tomu, že jde o podobu duchovního života, která je vlastní jen menší části členů Junáka, nebyla tato oblast do stezky zahrnuta.

KOMPETENCE

Jak jsem už několikrát zdůraznil, duchovní život není něčím „vedle“ ostatních skutečností lidského života, nýbrž je jejich hloubkou. Proto v každé z ostatních klíčových kompetencí může být duchovní život tak či onak zahrnut. Přesto jsou některé zvláště příznivé příležitosti pro jeho výrazný rozvoj. Jednak tím, že aspoň některé z těchto příležitostí jsou součástí života každého člověka, a také proto že bez hloubky (či přesahu) by na první pohled byly bezduché – a pro naprostou většinu lidí by ztratily smysl i jakoukoliv přitažlivost. Právě proto se jim speciálně věnujeme v souvislosti s kompetencemi pro rozvoj duchovního života.

Těmi oblastmi jsou:

- ▶ **vztahy**, které jsou založeny na lásce (ve všech možných podobách)
- ▶ **mravní rozhodování mezi dobrem a zlem** při mém vlastním jednání i jednání ostatních lidí
- ▶ **vděčnost a úcta vůči Tajemství**, která nás absolutně přesahuje
- ▶ **dospělá zodpovědnost** za celek světa a náš život v něm

Vytváří mezilidské vztahy jako odpověď na Lásku

Úspěšné žití mezilidských vztahů pochopitelně předpokládá celou řadu dovedností, které spadají do oblasti kompetencí psychologických i dalších. Zde se ale zabýváme pouze tím, co tvoří skutečný duchovní základ vztahů:

- ▶ **pojetím člověka**, které zajišťuje hodnotu každé lidské bytosti bez ohledu na její konkrétní vlastnosti a schopnosti; to vyjadřuje dílčí kompetence *je schopena vážit si sebe i ostatních lidí*
- ▶ **pojetím vztahů**, jako skutečností, které mají mimořádnou hodnotu, neboť jsou účastí na samotné Lásce; tomu odpovídá dílčí kompetence *je schopena vážit si vztahů a pokládat je za rozhodující náplň svého života*
- ▶ dostatečně nosnými **zdroji důvěry**, bez níž žádný vztah nemůže dlouhodobě existovat; to vyjadřuje dílčí kompetence *umí důvěřovat – sobě, druhým, světu, lásce*
- ▶ takovým **zakotvením řádu lidských vztahů**, které může obstát vůči svévoli a všemožným manipulacím z pozice síly; kompetence *respektuje důležitost řádu v mezilidských vztazích*
- ▶ důsledkem dvou předchozích je pak i schopnost napomáhat vytváření společenského řádu, který na důvěře a řádu lidských vztahů stojí a je přímým rozšířením individuální lásky k bližnímu – **demokracie**; odtud požadavek na dílčí kompetenci *chápe demokracii jako uspořádání společnosti založené na lásce a důvěře v lidi*

Stručně shrnuto jde tedy v případě těchto kompetencí o vytváření zdůvodněných a zkušeností podpořených **postojů**. První dvě jsou přitom celkovým nutným

východiskem, třetí a čtvrtá zvláště důležitými speciálními podmínkami pro jejich praktické naplňování. Poslední pak důležitým rozvojem dvou předchozích.

Opírá své mravní rozhodování o svědomí

Skutečnou ambicí skautské výchovy v oblasti morálního rozvoje je dovést člověka k tomu, aby se rozhodoval na základě zralého svědomí. Takové svědomí ale není pouhým „hlasem rodičů/společnosti v nás“, ani není jen schopností přesně aplikovat morální pravidla (například skautského zákona či jiného desatera). To vše sice k mravnímu životu také patří a zodpovědný člověk tím řeší „standardní situace“, ale v tom všem ještě není nic duchovního. Teprve tehdy, když mravní rozhodování vstoupí do situací, kdy jsou v konfliktu různé požadavky standardních mravních řádů, kdy nelze pouze „aplikovat pravidla“, protože ty se v takových situacích vzájemně vylučují, nastává prostor pro skutečné duchovní řešení – totiž vnitřní dialog se samou Pravdou bytí. Bez této možnosti by mravní rozhodování právě v těch nejdůležitějších životních situacích ztroskotalo. Souběžně s tím, jak člověk jedná v souladu se svým přesvědčením, roste jeho vnitřní schopnost rozhodovat se i jednat správně – jeho charakter. Cesta k takovému zralému svědomí ovšem musí respektovat určité nezbytné předpoklady:

- ▶ **poznání a přijetí hodnot důležitých pro správný život**, neboť ty tvoří základní „gramatiku“ mravního života; příslušná kompetence: hledat, přijímat a chránit hodnoty důležité pro správný život
- ▶ **rozvoj schopnosti opravdu naslouchat**, protože bez ní nemůže člověk zaslechnout „oslovení Pravdou“, které je pro dozrání svědomí nezbytné; příslušná kompetence: být otevřený a vnímavý vůči druhým bytostem
- ▶ **rozvoj vlastního svědomí** je pak od určité doby především sebevýchovou, která čerpá z předchozího vývoje a současně i uvědomělejší zodpovědnosti, která navíc rozšiřuje okruh své působnosti; příslušná kompetence: je schopen rozvíjet své mravní rozhodování na základě fungujícího svědomí
- ▶ celý proces završuje **schopnost jednat v souladu se svým svědomím**, což je důsledkem morálně-volní „pevnosti“, kterou označujeme jako **charakter** a kterou je třeba s narůstajícím věkem stále uvědoměleji posilovat; příslušná kompetence: je schopen se aktivně se podílet na vytváření vlastního charakteru

Stručně shrnuto jde v případě první kompetence o **poznání** a jím zdůvodněný **postoj**. U druhé kompetence se naopak jedná o **dovednost** vycházející z určitého postoje. Třetí je pak **zkušenost**, kterou podpírá syntéza dvou předchozích. Její součástí je **zážitek oslovení Pravdou**. Čtvrtá roste z uvědomělé a čím dál tím více sebevýchovné praxe jako morálně-volní **dovednost**.

Rozvíjí a prohlubuje vlastní duchovní život

V těchto kompetencích pokračujeme tam, kam nás už zavedl zájem o svědomí a charakter – tedy k jakési vnitřní stránce duchovního života, říká se jí někdy niternost. Na ní podstatně záleží plodnost duchovního života, neboť v ní se rozhodují tak zásadní otázky, jako:

- ▶ jaký **základní postoj** prozařuje celou mou bytostí a dává tak určující charakteristiku mému prožívání světa i života? – řešení nabízí kompetence *má pozitivní přístup k životu a dokáže se radovat*
- ▶ rozumím **jazyku ducha**, do něhož se to, co je samo o sobě neviditelné, „obléká“ nebo aspoň tím dává o sobě vědět? – rozvíjí se kompetencí *rozumí kráse a symbolické řeči duchovního života*
- ▶ rozumím svému **životu jako příběhu**, který má smysl a směr, díky němuž může být jedinečnou „rolí v dramatu Lásky“? – vede k tomu kompetence *naučí se hledat smysl života a vlastní poslání*
- ▶ vím **z vlastní zkušenosti, že život a svět mají opravdu hloubku**, Tajemství, které nás nejen nekonečně přesahuje, ale může být i adresátem naší vděčnosti, zdrojem naší jistoty a bezpečí? – vyjádřeno v kompetenci *umí obnovovat vnitřní pokoj, pocít bezpečí a životního zakotvení*

První kompetence je tedy **postojem**, druhá **dovedností**, třetí **schopností porozumět**, čtvrtá **zkušeností** nesenou **poznáním, dovedností i prožitkem**. Přitom ta druhá je určitým předpokladem rozvoje ostatních, ta třetí plodem na prahu dospělého života; ty zbylé dvě jsou určitým motorem veškerého duchovního života – od let předškolních až do smrti.

Rozvíjí globální zodpovědnost

O zodpovědnosti se sice docela často mluví (a rodiče si velmi přejí, aby jejich děti byly *zodpovědné*), ale mnohem méně se uvažuje o tom, že slovo „zodpovědnost“ je odvozeno od *odpovídání se* – a nemůže tedy být nejasný adresát, k němuž má odpověď mířit. A když už se o tom přece jenom uvažuje, tak se skončí u toho, že člověk pochopitelně „odpovídá sám sobě“ a také „odpovídá druhým lidem“. Taková odpovědnost je ovšem naprosto nedostatečná – a nelze se potom divit, že skoro všichni mají nakonec pocit, že ti druzí jsou „nezodpovědní“. Nejkřiklavěji to pak vynikne v souvislosti s potřebou zodpovědnosti **globální** – zodpovědnosti za veškerý život na naší planetě – bez níž se ovšem všichni plnou parou hrneme k pořádné katastrofě. Skauting tu ovšem nabízí jasné východisko: skaut je v první řadě odpovědný Pravdě a Lásce, které sliboval *sloužit věrně v každé době*. Pravda a Láska – samotný základ všeho – to je odpovídající adresát zodpovědnosti za naši Zemi s jejími šesti miliardami lidí, biliony tvorů a nekonečným výzev, úkolů, konfliktů, bolestí i nadějí. Aby tato zodpovědnost nebyla jen prázdnou proklamací, je ovšem nutné vypěstovat celou řadu kompetencí. Některé z nich jsou zpracovány v souvislosti s jinými oblastmi (Svět okolo nás a Příroda kolem nás).

Zde proto uvádíme jen to, co bezprostředně pro tuto globální zodpovědnost vytváří duchovní předpoklady:

- ▶ předně je to **postojový základ**, který je nezbytnou výbavou každého, kdo nerezignuje na globální odpovědnost; konkrétně to postihují kompetence *je zodpovědný, spolehlivý, statečný*
- ▶ pak jde o **porozumění světu jako skutečnému celku**, v němž není propojenost dána jen vnějšími faktory, nýbrž je dána samotnou vnitřní strukturou skutečnosti; k tomu směřuje kompetence *je schopen porozumět propojenosti dnešního světa*

- ▶ přímým důsledkem předchozího je i **nový postoj k přírodě**, při kterém svázanost člověka s přírodou nevede k jeho „ponížení“, ale k solidaritě se vším, co tvoří planetu Zemi, zvláště tím, co bezprostředně zpřítomňuje život; to vyjadřuje kompetence *má správný vztah k přírodě*
- ▶ současně s tím vynikne hluboký význam onoho „**jsme jedné krve – ty i já**“, neboť druzí, i ti hodně odlišní a vzdálení, jsou pořád „hráči v též orchestru“, kteří potřebují nás a my je. Proto je nutné *zajímat se o potřebné skupiny lidí na planetě a umět jim kompetentně pomáhat*.

Ve všech těchto kompetencích jde zejména o zaujetí **postoje**, v případě druhé až čtvrté i o **poznání** a řadu dalších dovedností, které jsou zpracovány jinde.²⁸

STEZKA

Vlastní stezka – jak už jsem řekl – obsahuje odkazy k přímému i nepřímému rozvíjení duchovního života v charakteristikách bodů, doprovodných příbězích, aktivitách a částečně i symbolickém rámci. Teď to ukážu na konkrétních příkladech.²⁹

Charakteristiky bodů

Na dvou typických příkladech charakteristiky bodů, které jsou uvedeny přímo ve stezce, ukážu, jak tyto body nesou přímý odkaz k duchovnímu Základu (Pravdě a Lásce), nebo alespoň ke skutečnostem, které k tomuto Základu jasně poukazují. Zpravidla je to tak, že v charakteristice pro mladší skautský věk (Cesta Země a Cesta Vody) je tento odkaz nepřímý, připravující v charakteristice pro starší skautský věk (Cesta Vzduchu a Cesta Ohně) odkaz přímý.

Já a můj život

Charakteristika pro mladší skautský věk:

Jsem rád/a na světě, i když život není vždycky snadný. Víím, že můj život má velikou cenu. Jsem totiž člověkem s jedinečným posláním. Aby se mi dařilo ho svým životem uskutečňovat, potřebuji radostné a chápaté srdce, schopné naslouchat a vnímat krásu.

Už to, aby byl člověk na světě rád, ačkoliv život není vždycky snadný³⁰, dřív nebo později vede k otázce po důvodu tohoto možného postoje k životu. Cena života člověka pak nemůže být úspěšně odvozena z jeho biologických předpokladů nebo výkonu (u dítěte je to evidentní). Garance hodnoty života každého z nás může být sice odvozována z lásky lidí, kterým na nás záleží, ale má-li obstát ve všech etapách našeho života a jejich proměnlivosti, musí mít nějaký transcendentní základ. Přesně to vyjádřil ve své úvaze o základu lidských práv, kterou jsem tu už uvedl na str. 17, Václav Havel. Toto je dál zdůrazněno důvěrou v jedinečné poslání každého člověka. Poslání si člověk nevymýšlí, nýbrž přijímá (či

28) Oblasti *Příroda kolem nás* a *Svět okolo nás*

29) Kompletní přehled je v již uvedeném souboru *Jak je zahrnut duchovní život ve stezce?* na www stránkách ODV http://krizovatka.skaut.cz/organizace/odbory-a-komise/odbor_duchovni_vychovy/

30) Mnohé z dětí naopak už v tomto věku bohužel vědí hodně o jeho tvrdosti nejen v mediálním podání, ale i z vlastní zkušenosti – např. děti rozvedených rodičů, děti rodičů nezaměstnaných, děti trpící dlouhodobou nemocí apod.

odmítá). Tato důvěra je opět jasným poukazem do přesahné duchovní sféry. Bez toho nelze tuto důvěru pokládat za opodstatněnou. *Srdce* je pak duchovním středem člověka, „zrakem“ srdce je svědomí, vnitřní dispozicí srdce je svoboda, z níž se rodí naše nejnvtířnější touhy a myšlenky.

Charakteristika pro starší skautský věk:

Jsem rád/a na světě a vím proč. Jsem totiž člověkem s jedinečným posláním. Tomu můžu důvěřovat, protože nehlubším základem toho všeho je Láska, které jako skaut/ skautka slibují věrně sloužit v každé době. Já se chci učit rozumět, z ní chci brát svou sílu a svůj pokoj, svou odvahu a naději pro své životní poslání. K tomu potřebuji srdce schopné naslouchat, objevovat smysl věcí i událostí a vnímat krásu.

V této charakteristice je už „tajenka“ rozluštěna: důvodem důvěry v život (i když je těžký), základem naší ceny i jedinečnosti včetně našeho poslání je Láska. Střed a Základ vši skutečnosti, jíž se celoživotně zavazujeme sloužit svým skautským slibem. Naše služba se tu ukazuje jako naše odpověď na obdarování, jímž jsme byli od počátku naší existence Láskou vybaveni.

Moje svědomí

Charakteristika pro mladší skautský věk:

Skutečně chci žít podle skautského slibu a zákona. Rozumím tomu, proč je takový život správný. Proto se snažím poslouchat své svědomí, které mi pomáhá rozlišit, co je správné a co ne. Chci být spolehlivý/á a statečný/á, obstojím pak i v těžkých situacích. Chci být druhým správným kamarádem/kamarádkou. Pokouším se o to nejen v oddíle, ale i mimo něj.

Samotný skautský slib a zákon je přímým (slib) či nepřímým odkazem k duchovnímu Základu skutečnosti v mimořádně koncentrované podobě. Zvýraznění toho, že mám rozumět tomu, proč je správný život podle slibu a zákona, podtrhuje nezbytnost zabývat se opravdu poctivě a soustavně tím, co slib a zákon vyjadřují. Důvěra ve schopnost svědomí rozlišovat správné od nesprávného se opět musí opírat o přesahný duchovní Základ. Bez něj jsou totiž kategorie dobra a zla samy o sobě nesmyslné.

Na rozdíl od kategorií „výhodné/nevýhodné“, „pro mě (nás) dobré/špatné“ a jim podobných, kde si opravdu vystačíme s lidskou relativitou, mají kategorie dobra/zla smysl jen tehdy, jsou-li platné univerzálně. To neznámá, že konkrétní morální normy nejsou již podmíněné lidskými okolnostmi – kulturou, civilizačně, společensky, psychologicky – ale přesvědčení o závaznosti mravních norem (podobně jako o závaznosti pravidel racionální logiky) musí být zakotveno právě v jejich principiální nezávislosti na lidské omezenosti.

Charakteristika pro starší skautský věk:

Sliboval/a jsem, že budu věrně v každé době sloužit nejvyšší Pravdě, a tady to můžu takto prokázat: Vychovávat své svědomí, aby opravdu bylo hlasem Pravdy. Dávat dobrý pozor, podle čeho se vlastně rozhoduji. Dál chci upevňovat svůj charakter, protože jen tak dokážu uskutečňovat to, o čem vím, že je správné. Chci být spolehlivý/á a statečný/á, obstojím pak i v těžkých situacích a budu druhým oporou. Dokážu to nejen v oddíle, ale i mimo něj.

Velice podobně, jako v předchozím případě u bodu *Já a můj život*, je v charakteristice pro starší skautský věk „zveřejněn“ Základ, díky němuž může naše svědomí opravdu sloužit jako důvěryhodný kompas po naše rozhodování: není

totiž jen naší vnitřní „samomluvou“, nýbrž se může stát „mostem dialogu“, díky němuž nahlédneme své jednání v „zářii Pravdy“. Toto jasné vědomí opory v Pravdě může dospívajícího už vnitřně zpevnit natolik, aby obstál jako skaut i mimo oddíl. Tento krok je nejdůležitějším úspěchem výchovného působení a současně klíčovým rozhodnutím v životě dotyčného mladého člověka.

Příběhy

Příběhy, které jsou u každého bodu pro jednotlivé cesty odlišné (k jednomu bodu jsou čtyři příběhy), obsahují rovněž přímé i nepřímé odkazy k duchovnímu Základu vši skutečnosti. V souladu se zasazením příběhu do historického či jiného romantického rámce je volena i terminologie pro jeho označení, aniž by tím docházelo k zamlžení té *Skutečnosti*, o kterou jde. Všechny příběhy se týkají bodu **Já a můj život**.

Cesta Vody (2. stupeň)

Vešel do chrámu a užasle se zastavil. Obrovská místnost byla tak majestátní, že ho napadlo, jak dokázali dávní stavitelé něco takového vytvořit. Co je vůbec vedlo při díle, které přesáhlo jejich životy o stovky let? Přešel doprostřed, posadil se a položil svůj meč před sebe. Zavřel oči a vnímal atmosféru místa, na kterém se psala historie řádu Akarských rytířů. Jako by slyšel tiché hlasy těch, kteří ho tu předcházeli. Co mu to sdělovali? S čím se na něj obraceli? K čemu ho zvali?

Tu do chrámu pronikl paprsek světla, který se prodral do té doby zamračenou oblohou. To byla pro něj odpověď: Zvali ho k cestě za Světlem.

Cesta Vzduchu (3. stupeň)

Odložila knihu, kterou právě dočetla, a sfouknula svíčku. Místnost osvětloval jen krb a měsíc, který prosvítal skrz velké okno. Začala přemýšlet o posledních měsících. Od chvíle, kdy její otec zemřel a ona se stala vévodkyní, se musela starat o celou zemi i všechny její obyvatele, kteří dosud spoléhali na něj.

Bolestně si uvědomovala, jak je slabá a nezkušená. Bez pomoci nebude stačit její snaha vládnout co nejlépe. Ale odkud přijde pomoc? Kde najít sílu a moudrost? Naději a odvahu pro tenhle přetěžký úkol? Její ruce se mimoděk sevřely na prsou – a v nich ucítila malou medailku, kterou jí kdysi věnovala maminka. Je na ní napsáno „Omnia vincit Amor“. Ano! To je odpověď na její strach i otázky.

Cesta Ohně (4. stupeň)

Starý rytíř si unaveně sedl do trávy před pevností. Pozoroval skupinku mladíků, které celé odpoledne vyučoval, jak si nedaleko polehali do trávy, a až sem slyšel jejich nadšené předhánění se v tom, kdo bude lepší bojovník a kdo vykoná víc hrdinských skutků.

Jako by v nich viděl sám sebe, když v jejich věku snil o slávě. Dnes ví, jak to bylo bláhové. Třicet let bojoval pro řád. Chránil poutníky a trestal lapky na kupeckých cestách. Vybojoval několik slavných bitev při obraně království. Po nocích hlídal klid prostých vesničanů. Ne sláva – služba. O to se v jeho životě jednalo. Ale trvalo mu dlouho, než to pochopil. Dnes je za to vděčný. Komu? To kdyby věděl, byl by už v cíli svého života. Zatím to jen tuší.

Ve všech třech případech je pointou motivačního příběhu uvědomění si přesažného Základu – ať v prvním *Světla* (Pravdy), ve druhém nad vším vítězí Láska (*Amor*) a ve třetím Tajemství, k němuž směřuje nejhlubší vrstva naší vděčnosti a jehož objevování a poznávání je celoživotním úkolem. Kolem těchto ohnisek přímo prozařujícího Základ duchovní reality se pak sbíhají cesty, po nichž se s ním lze setkat a které tvoří především věrnost, odpovědnost a služba.

Aktivity

Aktivítám je podrobně věnována celá druhá část, takže zde pouze na dvou příkladech ukážu, jak je i skrze ně dána příležitost k rozvoji duchovního života. Záměrně přitom vyberu nejprve aktivitu, skrze niž je duchovní život rozvíjen nepřímou (takových aktivit jsou ve stezce desítky), a posléze i aktivitu, která zahrnuje přímý rozvoj duchovního života (těch je ve stezce podstatně méně³¹). V obou případech uvedu dvě verze aktivity, kdy druhá je určena pokročilejší věkové kategorii a představuje tedy určitý kvalitativní rozvoj té kompetence (těch kompetencí), k níž aktivity směřují.

Bod Můj kamarád – nepřímý rozvoj

Cesta Země: *Dokážu, že si cením lidí a vztahů s nimi: Během dvou měsíců budu lidi kolem sebe poznávat a přispívat k přátelské atmosféře. Výsledek sdělím vůdci/vůdkyni.*

Cesta Vody: *Napíšu si, jaká pravidla platí pro život v oddíle, ve škole a u nás doma, a pokusím se přijít na to, proč je správné je dodržovat. Pak si o tom promluvíme s vůdcem/vůdkyní nebo jiným dospělým.*

Z hlediska situací, kdy máme šanci na rozvoj duchovního života, jsou prvořadou příležitostí vztahy k nejbližším lidem – protože ji nemusíme nijak zvlášť vyhledávat. Nezbytnou podmínkou k jejímu opravdovému využití je skutečný zájem o přátelské vztahy, projevený také rostoucí schopností k přátelskosti tvořivě přispívat. Skutečné přátelské vztahy totiž nikdy nejsou „automatické“, nýbrž jsou plodem vnitřního postoje, v němž má převahu zájem na dobro druhého, respektu k řádu správných lidských vztahů a konečně i dovedností, které si pro jeho naplnění musí člověk osvojit. Řečeno skautskou terminologií: tyto vztahy je třeba žít jako skutečnou službu Lásce, k níž se zavazujeme svým slibem.

Bod Já a můj život – přímý rozvoj

Cesta Vzduchu: *Zlepším se ve schopnosti obnovovat svou vnitřní radost a pokoj způsobem, který si sám vyberu (poslech hudby, procházka přírodou, modlitba apod.).*

Cesta Ohně: *Pohovořím s dospělým, kterému důvěřuji, o svých dosažených zkušenostech s rozjímáním (vnitřním nasloucháním, meditací, modlitbou, přebýváním v tichu apod.).*

Uvedené aktivity přímo rozvíjejí kompetenci nezbytnou k jakékoliv solidní duchovní cestě. Ať už ji nazveme jakkoliv, vždy je v ní zásadním prvkem schopnost zaujmout vnitřní naslouchavý postoj, v němž nitro člověka není zavalováno jeho

31) V životě oddílu jsou mnohem vhodnějšími nástroji na přímý rozvoj duchovního života programy, při nichž není třeba nic „ověřit“ (jako je tomu u aktivit stezky, které přímo slouží za test dosažení určitých kompetencí), ale u kterých se lze soustředit jen na vytvoření situace a prostředí, do kterého může vstoupit Tajemství, o něž se v přímém duchovním životě jedná (například přátelské setkání u ohně, vyprávění příběhů, posezení ve ztichlé táborové kuchyni, rituály...).

obavami a starostmi, ani jeho plány a nápady, nýbrž je dostatečně „prázdné“ k tomu, aby do něj mohlo vstoupit „znění ticha“. Nejde přitom o jednání, které by bylo za hranic možností běžného dítěte. Naopak: děti na přelomu předškolního a školního věku mívají k soustředěnému nazírání – kontemplaci – zvláště dobré podmínky³²; bohužel tyto jejich dispozice nikdo nerozvíjí, a tak časem nutně zakrní.

Odborníci na rozjímání, meditaci či kontemplaci mi jistě prominou, že se tu nezabývám (možnými) rozdíly různých přístupů či fází této formy komunikace, která je vždy jádrem duchovního života. Tyto rozdíly jsou „hluboko pod rozlišovací schopností“ předpokládaného čtenáře těchto řádek, takže by ho zbytečně mátl.

Lidé, kteří nemají vlastní zkušenosti s duchovním životem (ale nepokládají jej za zbytečnost nebo dokonce podvod), se domnívají, že děti jsou pro něco takového „příliš malé“. Fakta získaná z dlouholetých zahraničních výzkumů náboženských či duchovních zkušeností dětí (stejně jako má vlastní zjištění) ukazují ale něco docela jiného: děti ve věku 5 až 7 let mívají až překvapivě často vlastní hluboké duchovní zážitky. Ty jsou ale posléze vytěsňeny starostmi spojenými se školou a dalšími povinnostmi, takže na mnoho let zmizí z jejich vědomí. Vynořují se až někdy v dospívání či přímo v dospělosti při různých náročných situacích či otřásajících okolnostech.

Aktivity, které jsou k tomu ve stezce, jsou pouze nejnutnějším připomenutím této nezbytné výbavy pro vlastní duchovní život. Předpokládám, že tohle dobře chápeš a že v celém životě oddílů k tomu vytvoříte mnohem širší prostor. Bohatě se vám to vrátí v atmosféře oddílů, ve věrnosti dětí skautingu, oddílů i sobě navzájem a ve skutečných výsledcích vaší výchovy.

Symbolický rámec

Nástrojem pro podporu rozvoje duchovního života je i symbolický rámec stezky. Tím nemyslím samotný „fantasy svět“, ale osobnostní charakteristiky některých „doprovázejících“ postav. Alespoň některé z nich (léčitelka, královna, rytíř, poutník a kníže) mají nepřehlédnutelné rysy, které k duchovnímu zakotvení postavy jasně odkazují. Navíc lze symbolický rámec změnit tak, aby k podpoře duchovního života sloužil výrazněji.

Léčitelka: Léčitelka zasloužila spoustu let života, aby mohla pomáhat lidem, kteří to potřebují. Je schopna ošetřit těžkou ránu i vyléčit smrtelnou nemoc. Rozdává milosrdenství bez rozdílu těm, kdo ho potřebují, a jedinou odměnou je jí vděčnost zachráněných.

Královna: Laskavá a vznešená královna. Je oporou krále, ale také důležitou součástí života v království. Stará se o to, na co její manžel nemá čas, ale co je neméně důležité. Věnuje se péči o sirotky, pomáhá chudákům a vždy je připravena pomáhat všem, kteří jinde nemají zastání.

Rytíř: Statečný a čestný válečník. Je členem některého rytířského řádu, kde získal nejen bojové schopnosti, ale také přijal etický kodex, který bez výhrad dodržuje. Pokud pozvedne meč, je to jen tehdy, když brání slabé a nevině proti lidem, kteří by jim chtěli ublížit. Čest je pro něj víc než jeho život a nikdy se svému poslání nezpronevěří.

32) Sledoval/a jsi někdy takové dítě, jak dokáže dlouhé minuty s ohromným zaujetím sledovat mravence zápolícího s jehličím, pavučinu mezi listy, hru světla v kapek rosy nebo hru větru s lístky stromu?

Svět fantasy je sám o sobě z hlediska podpory duchovního života dvojznačný: Pokud jej chápeme jako zvláštní formu pro vyjádření souboje mezi dobrem a zlem a toho, jak ve skutečnosti „funguje“ tento souboj i v „našem“ reálném světě, nelze proti tomu nic namítat a v této podobě nesou příběhy z Pána prstenů nebo Harryho Pottera důležité poselství. Pokud ale tato forma odvádí od reálného života k různým fantaziím, v nichž hrají hlavní roli „kouzelnické schopnosti“, pak je výsledný výchovný efekt minimálně problematický a z hlediska rozvoje duchovního života nežádoucí. Snižuje totiž schopnost člověka být přítomný v reálných vztazích a spoluutvářet reálné dějiny světa – a tím být skutečným spolupracovníkem Pravdy a Lásky.

EXKURZY

Rozvoj náboženského života ve skautských oddílech

Při pozorném rozboru aktivit nové stezky, nalezne každý, kdo se opravdu v praxi zabýval náboženskou výchovou dětí, mnoho důležitých prvků, bez nichž by náboženská výchova ztroskotala jen v neúčinném poučování a moralizování.³³ Pro první přiblížení tu uvedu schopnost ztišení a naslouchání (ve stezce je jedním z nejdůležitějších prvků), důvěra v lidi, v lásku, ve vlastní poslání, touha hledat smysl událostí, schopnost odpouštět, schopnost sebereflexe vlastního mravního rozhodování, citlivost pro potřeby druhých a odvaha jim opravdu pomáhat.

Jinak ale pro přímý rozvoj náboženského života dětí ve skautských oddílech je vlastním výchovným nástrojem cesta *Liliového kříže* (vypracovaná ve spolupráci s ústředními duchovními rádci zvláště pro katolíky i evangelíky a potom jako univerzální verze). Kromě toho jsou k dispozici speciální odbornosti: *Misie, Křesťanská tradice a bohoslužba, Církevní historie, Hledání Pravdy a Znalost Bible*.

Z úvodu podmínek pro udělování Liliového kříže:³⁴

- ▶ LILIOVÝ KŘÍŽ je křesťanská skautská stezka
- ▶ Nositel liliového kříže se snaží prohlubovat svůj vztah k Bohu, k bližním a k sobě podle křesťanských zásad.

Z uvedených dvou definic vyplývá, že **liliový kříž** je výzvou, pomůckou, návodem, jak křesťansky naplno žít. Nejde tedy o nějaký soubor pouček, kterým se někdo nazpaměť naučí, není určitým souborem znalostí, z nichž je vyzkoušen a pak za to je „odměněn“ odznakem liliového kříže. Odznak liliového kříže **se nedává za odměnu**, ale je naopak trvalým **svědectvím a připomínkou** plného křesťanského života. K odměňování za znalosti a určité dovednosti slouží odznaky odborek (v oblasti náboženské – **duchovních odborek a odborností**). To je rozdíl mezi odborkou „Duchovní život“ a odbornostmi „Diakonie“ a také „Znalost Bible“ či „Církevní hudba a zpěv“, resp. „Církevní historie“, které se zkouší, a mezi liliovým křížem, kde jde ze strany vůdce, duchovního rádce (a též rodičů) spíše o přátelské, laskavé **doprovázení**, plné pochopení, povzbuzování a snahy pomoci, a to nejen ve stadiu získávání odznaku liliového kříže, ale trvale.

Třetí nabídkou ze strany Odboru duchovní výchovy pro podporu náboženského (křesťanského) života v oddílech se zdůrazněnou náboženskou výchovou je

33) Deset let (v 80. letech minulého století) jsem se intenzivně zabýval výchovou dětí v katolickém prostředí (tzv. katechezí). Pravidelně jsem při tom zjišťoval, že naprostě většinu těchto dětí scházely nebytné kompetence „přirozeného“ charakteru, bez nichž ale jakékoliv přímé náboženské „vzdělávání“ nemělo nutné základy.

34) Celý text: http://krizovatka.skaut.cz/organizace/odbory-a-komise/odbor_duchovni_vychovy/metodika/

celostátní soutěž *Stežka písmáků*,³⁵ kterou už deset let připravujeme ve spolupráci se sdružením Klub Pathfinder. V ní se každoročně zábavnou a přitom poučnou formou stovky dětí (kromě skautů se jí můžou účastnit týmy z církví, škol, rodin – prakticky není žádné zvláštní omezení) účastní poznávání Bible, přičemž důraz se neklade na dílčí faktické znalosti, ale na porozumění. Obtížnost je přitom dána rozdělením do tří věkových kategorií – do 9 let, 10 až 12, 13 až 16. Kromě toho je pro starší speciální kategorie, kde je možno předložit esej nebo exegetický rozbor biblického textu.

Konečně čtvrtou nabídkou odboru duchovní výchovy pro oddíly se zdůrazněnou náboženskou výchovou jsou semináře, které na téma *Jak využívat novou stezku pro rozvoj náboženského života* začneme pořádat od jara 2009.

Těm, kteří by přímo ve stezce chtěli mít některé aktivity rozvíjející duchovní život v rámci života náboženského, principiálně nic nebrání, aby takové aktivity sami do stezky doplnili (tak jako mohou doplňovat i jinde – pokud tím směřují k žádoucím kompetencím). Z hlediska teologického i výchovného tady ovšem radím k velké opatrnosti, aby „dobrý úmysl“ nevedl naopak ke zbytečnému odcizování dětí víře. Tomu cesta Liliového kříže svým pojetím *doprovázení*³⁶ – a nikoliv „zkoušky“ – úspěšně čelí.

Proto poněkud s lítostí konstatuji, že dosud jsou jak *Liliový kříž*, tak výše uvedené odborky i *Stežka písmáků* v našich oddílech využívány velmi málo, ačkoliv jde o nabídky kvalitní, připravované týmem lidí, kteří se dlouhodobě náboženskou výchovou dětí zabývali a zabývají. Ti, kteří si stěžují, že v nové stezce není „nic“ duchovního, by si nejprve měli posvítit na to, zda se u nich v oddílu tyto specifické nástroje rozvoje náboženského života vůbec používají. A když ne, velmi by nám pomohlo, kdyby nám sdělili proč. Zde je potřebná adresa: edy@adam.cz

Podezřelé nabídky

Všechno, co v našem životě může být krásné, hodnotné a hluboké, má také svoje karikatury, a dokonce i plagiáty. Tváří se, že nám krásu, hodnotu a hloubku poskytnou, ale místo toho přinášejí jen napodobeninu, lacinost a mělkost. Mně se to se to osobně velice nelíbí, a kdybych já mohl rozhodovat, tak bych je ze světa hned vypoklonkoval, ale – jak je zřejmé – nic takového udělat nemůžu. Proto na to alespoň důrazně upozorňuji, protože často není nijak snadné odlišit pravou nabídku od podvodu. A „byl by v tom čert“, kdyby zrovna v téhle oblasti nebylo podezřelých nabídek opravdu dost. Zvláště tam, kde chybí kvalitní tradice rozlišování pravých od falešných – a po tom, jak vypadalo posledních šedesát let právě u nás, se ani nemůžeme divit, že nám tahle tradice naprosto chybí.

Celou záležitost navíc komplikuje to, že ani celkem osvědčené nabídky v oblasti duchovního života nemusí zaručovat dobrý výsledek pro každého. Známe to ostatně i odjinud: žaludek si člověk může zkazit i potravinami veskrze dobrými a při špatném zacházení se může poranit i jinak docela bezpečným nástrojem. Podobně i při dobré hře může dojít ke zraněním, jestliže ji hrají lidé, kteří nerespektují pravidla, nebo dokonce i zdraví ostatních hráčů, nebo jestliže se hraje

35) Podrobnosti lze najít zde:

http://krizovatka.skaut.cz/organizace/odbory-a-komise/odbor_duchovni_vychovy/stezka_pismaku/

na nevhodném místě či v nevhodném čase. A konečně – vždycky také záleží na osobních předpokladech každého z nás: na tělesných, duševních i duchovních dispozicích, stejně jako na prostředí, ve kterém žijeme.

Jen si vezmi, kolik karambolů – a jak mnohdy bolestných a třeba i osudových – je spojeno s **láskou**, o jejíž naprosto zásadní hodnotě pro život každého z nás sotva můžeme pochybovat. Pochopitelně to neznamená se lásce uzavřít nebo před ní utíkat, ale učit se odlišovat pravou lásku od jejích plagiátů. Zkrátka: na místě je rozumná ostražitost, která není ustrašeností, ale nezavírá oči před reálnými potížemi.

Docela stručně a přehledně to shrnuje David Fontana:

Žádná cesta osobního či duchovního růstu není bez léček nebezpečí nastražených na neopatrné. Tyto léčky jsou nevyhnutelné, protože růst je neoddelitelný od změny a změna v sobě vždy zahrnuje určitá rizika. Jak rostete, přestáváte být osobou, kterou jste byli. Možná, že na změnu nebudete připraveni, může přijít příliš náhle, případně poběžíte příliš rychle a nebudete se dívat, kam běžíte, nebo se vám může stát, že na tuto změnu nebudou připraveni lidé kolem vás. Některé cesty obsahují více nebezpečí než jiné.

Všechny pravdivé cesty vedou k témuž místu, avšak ne všechny cesty jsou pravdivými. Některé byly pravdivé v minulosti, nyní je již zadusil plevel nevídomosti a přehlížení, takže ti, kteří po nich kráčeli, se ztratili v pustině. Jiné nebyly pravdivými nikdy, a buďto se úplně ztrácejí, nebo se vrací zpět ke svým začátkům. Některé z nich jsou bezprostředně nebezpečné a vedou člověka do propasti, zatímco jiné, i když pravdivé, vyžadují příliš prudké stoupání, takže je mohou zvládnout jen ti nejzdatnější.

Nejbezpečnější jsou cesty, kterým učí velké duchovní tradice a jsou vyzkoušené a ověřené staletími – například křesťanství, buddhismus, hinduismus (v jeho různých formách), islám (včetně sufismu) a judaismus...

Kromě velkých tradic je možné jít ještě celou řadou dalších cest, z nichž některé jsou určitou kombinací těchto tradic, jiné si z nich volně vypůjčují. Jak si má člověk vybrat v těchto duchovních supermarketech, které se nám nyní nabízejí? Nejdříve bychom měli vědět, čemu se máme vyhnout.³⁶

Tedy – vyhněte se všemu, co:

- ▶ vyžaduje více peněz, než si můžete rozumně dovolit; je třeba se vyhnout jakékoliv cestě, která klade peníze výše než člověka;
- ▶ na vás klade vyšší časové i jiné nároky, než jakým jste ochotni od počátku vyhovět; všechny cesty vyžadují sebekázeň a úsilí, avšak vaše závazky by měly být ve shodě s vaší připraveností jim dostát – totéž platí pro všechny změny v životním stylu;
- ▶ zdůrazňuje vaši malost a bezcennost a pak vám slibuje, že vás „spasí“ tím, že budete poslušní autority hlavního představitele skupiny;
- ▶ se snaží manipulovat s vašimi myšlenkami a emocemi pomocí intenzivních psychologických a rituálních metod bez vašeho předchozího svolení a dříve, než víte, do čeho jste vtahováni, a než jste schopni se k tomu nějak vědomě postavit;
- ▶ trvá na tom, abyste svůj rozum nechali stranou, vše přijali bez důkazu a zdrželi se otázek a pochybností týkajících se „nauky“;
- ▶ znevažuje či zavrhuje kteroukoliv z velkých duchovních tradic;
- ▶ co na vás vykonává jakýkoliv nátlak (otevřený nebo skrytý), abyste opustili svou rodinu či přátele, případně zrušili své dosavadní vztahy;
- ▶ co se vám zdá, že postrádá lidskost a pokoru – a to jak ve slovech, tak v jednání.

36) FONTANA David, *Cesty ducha v moderním světě*. Praha : Portál, 1999, s. 198

B.1 Já a můj život

Kompetence rozvíjené bodem stezky

- ▶ Váží si sebe
- ▶ Umí obnovovat svůj pocit bezpečí a vnitřní pokoj
- ▶ Má pozitivní přístup k životu a dokáže se radovat
- ▶ Dokáže hledat smysl života a vlastní poslání
- ▶ Rozumí symbolické řeči duchovního života
- ▶ Rozumí krásě.

Uvedené kompetence můžeme pokládat za vyjádření výchovných cílů tohoto bodu. V tabulce na následující straně ti nabízíme jejich stručné vysvětlení. Podrobnější důvody obsahují předchozí dvě kapitoly.

METODIKA ANEB JAK NA TO

Pro postupné osvojování výše uvedených kompetencí jsme si **výchovné** působení rozdělili do šesti následujících okruhů, které na sebe metodicky – a většinou i časově – navazují:

KOMPETENCE	STRUČNÉ VYSVĚTLENÍ
Váží si sebe	Každý člověk je jedinečnou bytostí hodnou lásky a úcty – bez ohledu na to, co momentálně umí, dokáže, dělá. Díky tomu si člověk může sebe vážit, i když ničím nevykíná, nic zvláštního (zatím) nedokázal, naopak – častokrát jedná chybně nebo i špatně, nedaří se mu, společnost ho neoceneje. Tomu lze důvěřovat proto, že „nejhlubším základem všeho je Lásky, jíž jako skauti slibujeme věrnou službu“.
Umí obnovovat svůj pocit bezpečí a vnitřní pokoj	Jedná se o duchovní život v nejužším slova smyslu. Základní formou vlastní neprosté většině cest rozvoje duchovního života je „vnitřní prodlévání“ (rozjímání, meditace, kontemplace či modlitba). Některé spirituality nabízejí i další možnosti (např. v křesťanství svátosti, ve východních náboženstvích různá cvičení, jinde různé rituály). Skauting žádnou konkrétní duchovní cestu nepředepisuje, ale měl by člověka přivést k tomu, aby si vybral či našel účinný způsob, jak z tohoto zdroje čerpat. Zničující zkratku, která nabízí vyhnout se náročnosti skutečného duchovního života, tu představují drogy.
Má pozitivní přístup k životu a dokáže se radovat	V žádném případě nejde o běžný optimismus, který je důsledkem určitého typu povahy nebo naivity. Tady jde o vnitřní radost, která pramení z naděje a vnitřní čistoty srdce. Je – byť v počáteční nezralé formě – vlastní dětem a ve zralé formě je trvalou přítomností „dětství“ i v dospělosti, navzdory dobré a realistické znalosti světa i toho, že „život je těžký“. Tato radost má duchovní základ a je ve své podstatě darem. Jde o to, aby se jí člověk sám neuzavíral buď tím, že se bere příliš vážně, nebo tím, že ztratí schopnost „být čistý v myšlení, slovech a skutcích“.
Dokáže hledat smysl života a vlastní poslání	Jde o důvěru, že můj život má smysl, který jsem si sám nevymyslel; o vědomí, že mám v tomto světě určité poslání, ke kterému mám jedinečné předpoklady a že mé poslání je součástí velkého společného díla. Toto své poslání mohu postupně objevovat a naplno jej uskutečňovat, přičemž to, jak své poslání chápou a jak mu rozumím, musím být ochoten trvale prověřovat.
Rozumí kráse a symbolické řeči duchovního života	Přímou řeč ducha je krása, řeč zprostředkovanou tradicí jsou symboly. Smysl pro krásu a základní porozumění symbolům patří k nejdůležitějším předpokladům duchovního života. Duchovní skutečnosti lze těžko vyjádřit přímým popisem. Člověka oslovují skrze jeho prožívání krásy nebo pomocí symbolické a obrazného popisu.

A teď těch šest okruhů. Předpokládáme, že vidíš dvojí:

- ▶ návaznost na **dílčí kompetence**, je docela patrná (a cvičně si můžeš vazby mezi šesti výchovnými cíli a touto šesticí vyzkoumat; tak jako tak tě to nemine)
- ▶ jsou tu přece jen dost jasné rozdíly

- ▶ Objevování vlastní hodnoty – kdo jsem?
- ▶ Objevování svého vnitřního světa – jaký/á vlastně jsem?
- ▶ Porozumění smyslu událostí a skutečností
- ▶ Uvádění do řeči symbolů
- ▶ Objevování duchovního světa
- ▶ Postoje a jednání

Důvodem je to, že od pedagogického základu (kompetenčního) už tady přecházíme do jeho vyjádření ve skautské stezce prostřednictvím oblastí, bodů a konkrétních aktivit. To dělení, které ti nabízíme teď, je „metodické“ – ukazuje, čím se budeš muset v programu zabývat, abys členy svého oddílu v rozvoji potřebných kompetencí podpořil. A současně také naznačuje, jaké programové celky k tomu mohou vést. Jak uvidíš v části, kde se zabýváme samotnými aktivitami, je tohle dělení právě tak napůli cesty mezi kompetencemi a aktivitami.

1. Objevování vlastní hodnoty – kdo jsem?

Tohle je možná nejobtížnější úkol tvého výchovného působení: pomoci dítěti či dospívajícímu člověku objevit, *kdo* vlastně je. Všechny další kroky, které jsou v téhle kapitole, budou už podstatně snazší. ☺ V téhle otázce nejde o to, jaké má člověk *vlastnosti* (tím se budeme zabývat až v dalším kroku), nýbrž o to, že je *lidskou bytostí, hodnou lásky pro svoje samotné bytí*. V prvním výchovném cíli je to řečeno naprosto jasně. A pokud se bere vážně skautský pohled na svět, je „teoreticky“ také jasné, proč je lidská bytost vzácná sama o sobě – bez ohledu na svoje vlastnosti a výkony: naše samotné bytí odkazuje k Lásce, protože v Ní je zdroj naší hodnoty.

Jenomže o tomhle nestačí vyprávět – zvláště ne dětem. Ty to musejí *zažít*. Ptáš se co? No – nepodmíněnou lásku. Lásku, která je základem lásky mateřské. Potíž je v tom, že v době, kdy se s nimi v oddíle setkáš, už dávno budou mít za sebou období, kdy (možná) opravdu takovou lásku – jako malí, bezmocní drobečkové – zažívali. Dnes už jejich zkušenosti mnohem víc určují požadavky na školní prospěch, na výkony v tom či onom kroužku nebo sportovním odvětví. A samozřejmě: zážitky ze zacházení lidí s lidmi, které o nějaké jejich hodnotě vůbec nesvědčí – od řečí o tom, že si „to“ ta či ona žena „nechala vzít“, přes despekt vůči „sockám“ a lidem všelijak živočišným na okraji společnosti, až k útrpnosti s lidmi starými, kterým se stále častěji dává najevo, že „překážejí“. Zkrátka to, oč tu běží, je vytvoření neotřesitelného postoje (tedy nejen přesvědčení), že člověk – a to každý člověk, tedy i já, ty a „tamten“... – je hodnotnou bytostí bez ohledu na to, co momentálně umí, zná, vlastní, jaké má postavení. Dokonce i bez ohledu na to, jak jedná.

Chápeme, že v krajní podobě, která znamená neupírat lidskou hodnotu ani zločincům, jde o „nadlidský požadavek“, který může být uskutečňován jen jako důsledek skutečné lidské zralosti a důvěry v transcendentní zakotvení života každé lidské bytosti. Proto by zejména u mladších dětí měl být kladen důraz na to, že člověk je hodnotný navzdory své *slabosti*. Otázka záměrné špatnosti by v této souvislosti neměla být „řešena“, nanejvýš zůstat otevřená k pozdějšímu promýšlení.

Uvádět děti do této skutečnosti lze prakticky pouze nepřímou: tím, že s nimi jednáme s úctou. Že zažívají, jak je bereme vážně. Že zažívají, jak jsou pro nás jedineční. Mimořádně záleží i na tom, jaké „charakteristiky“, jaká „hodnocení“ i jaké odsudky nás slyší pronášet o jiných lidech.³⁷

37) Zdeněk Matějček upozorňoval, jak zásadně dětem škodí, když zažívají, s jak hlubokou neúctou jednájí mezi sebou naši politici. Jejich reálná agresivita (podobně v reality show) poškozuje děti mnohem víc, než umělé „krváky“.

Významnou – byť nepřímou – podporou vytváření postoje „já mám velkou hodnotu“ může být následující typ aktivit. Jejich podstatou je – u různých skutečností, které na první pohled nijak zvlášť cenné nevypadají – hledání odpovědi na dvě otázky:

- Je to pro někoho cenné?
- Proč je to pro dotyčného cenné?

Typicky může být vybráno dítě v kočárku, domácí zvíře, dědeček či babička některého dítěte, předmět, na kterém je vidět, že na něm dítěti záleží, byť už je notně opotřebený. Smyslem těchto aktivit je zjištění, že hodnotu těmto skutečnostem dodává láska či aspoň důvěrný vztah těch, kterým na nich opravdu záleží: *Mimino v kočárku je cenné pro své rodiče, kteří jej mají rádi, i když ještě nedovede vůbec nic kromě brečeni...*

V prvním přiblížení by dítě mělo zažít, že i jemu dodává hodnotu láska těch, kteří jej obklopují. I v komplikovanějších případech (všelijak nefunkčních rodin) by jistotou měla být láska tvoje. Dál by z toho mělo vyplynout, že je důležité, aby dítě mělo rádo samo sebe, a současně že i ono může podporovat svým kamarádstvím hodnotu dalších lidí. Při dobrém vedení rozvoje duchovního života by v dospělosti měla tato jistota být zakotvená v důvěře právě oné Lásky, které jako skauti slibujeme *sloužit věrně v každé době* a které tedy svěřujeme vládu nad svými životy.

2. Objevování svého vnitřního světa – jaký/á vlastně jsem?

Otázka *Jaký/á jsem?* se ptá na všechny důležité roviny naší existence:

- ▶ co jsem zdědil/a a mám vrozené – zejména fyzické dispozice, povaha, temperament, inteligence
- ▶ co jsem postupně převzal/a výchovou – zvyky, (některé) postoje, hodnoty, životní styl
- ▶ co jsem se naučil/a ve škole i jinde – vědomosti a dovednosti
- ▶ co jsem s tím sám/a udělal/a – charakter, postoje, počiny a výkony, vlastní názory

V pojetí, které je vlastní i skautingu, je pro toto sebepoznávání klíčové určité sjednocující hledisko: osobní poslání.³⁸ To je totiž návrhem celoživotního programu, pro něž je člověk právě nejlépe vybaven. Svoje celoživotní poslání člověk zpravidla musí postupně objevovat – právě na základě vlastních vnitřních možností a současně okolností, do nichž se v průběhu života dostává: doby a místa, rodiny, školy, společenství vrstevníků... Tyto skutečnosti totiž – při pozorném vyhodnocování – stále jasněji ukazují směr, v němž život člověka může být zvlášť plodný – a šťastný. A to je právě poslání. Pomáhat objevovat životní poslání je tedy jedním z nejkrásnějších i nejdůležitějších úkolů každého, kdo provází děti k dospělosti (a někdy i v ní). Tedy i úkol tvůj.

Kdybych byl... co bych byl?

Jedná se o známou a vždy dobře použitelnou hru, k níž je potřeba jen tužka a papír a několik soustředěných účastníků. Ti opakovaně odpovídají na otázku: *Kdybych byl... co bych byl?*, přičemž oním předmětem, k němuž se mají „připodobnit“, může být postupně květina, zvíře, hudební nástroj, kus nábytku, roční doba, denní doba, kniha, sport, část krajiny, jídlo, hudební skladba, sdělovací

38) *Poslání* není totéž co *zaměstnání* (případně *povolání*) – pokud se jím rozumí právě zaměstnání. Poslání je samozřejmě možné naplňovat i v rámci určitého zaměstnání (např. lékaře, učitele, duchovní), ale přesahuje jej.

prostředek, písmeno abecedy, barva... Tímto jednoduchým způsobem můžeme zjistit mnohé důležité informace o sebehodnocení a sebezpoznání dítěte a následně na to konkrétněji navazovat při dalších krocích – při osobním rozhovoru, obsazování do různých rolí v programech, povzbuzování k určitému prohloubení atd. Programů, pomocí kterých je možno získávat poznání o sobě, je celá řada. Další jsou ve III. části a v doporučené literatuře.³⁹

3. Porozumění smyslu událostí a skutečnosti

Lidský rozum je při své snaze porozumět světu zásadním způsobem orientován k tomu, aby se snažil ve všem hledat určitou logickou strukturu, tedy vnitřní „systém“, pomocí něhož lze právě rozumově tu kterou skutečnost či událost „ucho-
pit“ – a tak i *pochopit*. Stručně řečeno – hledá její *smysl*. Pokud se mu to nedaří – označí ji za *nesmyslnou* – a tím ji vyřadí z okruhu toho, co lze pochopit. Tendence našeho rozumu hledat ve všem smysl, je tak silná, že si občas smysl dodáváme i tam, kde ve skutečnosti žádný není.

Typickým příkladem je vytvoření souhvězdí na obloze. Dnes, kdy víme, že se mnohdy jedná o hvězdy či systémy hvězd, které spolu ve skutečnosti vůbec nijak nesouvisí a které jsou od sebe vzdálené tisíce až statisíce světelných let, přece jen je stále „udržujeme“ – jako nástroj pro naši orientaci na obloze i pro určité „kouzlo“, které je s nimi spojené skrze různé legendy. Zkoumání našeho smyslového vnímání ukázala, že naše tendence ve všem hledat smysl dokáže i ze skupinky teček vytvořit obraz nějakého předmětu.

To bývá někdy zneužito k popírání existence smyslu i tam, kde je to naopak pro nás naprosto zásadní: v prvé řadě jde o samotný smysl života každého z nás.

V úvodu své předposlední kapitoly z *Knižky o radosti* píše Jiří Mrkvička, jeden z nejvýznamnějších českých psychologů minulého půlstoletí – a také skaut: *Vše, co je v nás lidské, nás vybízí k jediné odpovědi: utvořit vlastní život jako dobrý příběh. Jako vyprávění, které má svůj začátek, střed i konec; v němž vládne vnitřní řád. Smysl... Přicházejí v životě chvíle, kdy si každý musíme klást dvojí otázku: má naše životní cesta vůbec nějakou postřehnutelnou osu? Je náš život vnitřně sjednocen? Nejzvrubněji se důležitosti smyslu pro lidský život zabýval zakladatel logoterapie, rakouský psychiatr židovského původu Viktor E. Frankl, jehož hlavní knihy vyšly i u nás: *Vůle ke smyslu, Hledání nejvyššího smyslu, Co v mých knihách není atd.*⁴⁰*

Prvořadým úkolem je tedy vést k porozumění tomu, že smysl není až něčím, co si člověk vymyslí a k dotyčné věci, skutečnosti či události „připojí“. Smysl je něčím, co daná skutečnost či událost obsahuje bez ohledu na to, co si o ní myslíme. A my máme možnost tento smysl – jako vnitřní tajemství té věci či události – objevit.⁴¹ A tím jí také porozumět. Smysl je tedy vnitřní *řeč*, již se na nás svět a události v něm obracejí, a pokud jí jsme schopni naslouchat a porozumět, jsme schopni přijmout i jejich poselství.

39) *Štít a Reklama*. Ta, stejně jako řada dalších, je v publikaci od Petra Křížce *Kdo jsem, Jaký jsem*. Dalším bohatým zdrojem jsou publikace *Učit se být* od Josefa Valenty, *Zlatý fond her Prázdňinové školy Lipnice I, II a III, Etická výchova* vydaná jako metodické materiály Etického fóra ČR atd.

40) Podrobnosti viz <http://www.volny.cz/slea/Archiv/viktor.htm>

41) *Život není fraškou, není komedií, není tragédií, je dramatem – nikdy není bez velikosti, bez osudové logiky...* Tomáš G. Masaryk v *Hovorech s Karlem Čapkem*.

Proč?

Přirozenou cestou k tomu učit se porozumět smyslu je začít u jednoduchých literárních útvarů – pohádek, povídek, říkadel – u nichž je jejich ústřední poselství (=smysl) zpravidla snadno patrné. Ústřední otázka po smyslu zní: Proč? (Vybavují se vám nekonečné seriály dětských „proč“ z doby kolem nástupu do školy? Jak neúnavně hledají smysl všeho, co se děje kolem nich? Bohužel zřídka kdy dostávají přiměřené odpovědi a tato jejich touha je nakonec z velké části ubita a promarněna.) Dalším vhodným – byť už obtížnějším – „materiálem“ pro hledání smyslu jsou hry. Faktem je, že se mnohdy hrají docela nesmyslně – „jen tak“, pro zaplacení nudy či ubití času. Ale správný vychovatel vždycky ví, proč si zvolil tu či onu hru, aby ji s dětmi hrál. Další krok vede k hledání smyslu nějakého náročnějšího textu.⁴² Tam je opět třeba hledat, proč byl ten text hlavně napsán, co je jeho hlavním poselstvím? Pokračující cesta k rozvíjení schopnosti objevovat smysl, se ptá na to, proč jsem/jsi udělal to či ono? Jedná se tedy o hledání smyslu konkrétního (svého) jednání. Odtud už vede cesta k hledání smyslu celých událostí – i životního příběhu, tedy smyslu života: Proč jsem já vlastně na světě? Jaké mám poslání?

4. Uvádění do řeči symbolů

I v oddílech, kde se o duchovním životě nemluví a kde se podle přesvědčení vedoucích ani „nevede“, je symbolika naprosto běžnou součástí oddílového života. Dokonce bývají v takových oddílech překvapeni, že má vůbec něco společného s duchovním životem. Fakt je, že se symboly lze zacházet způsobem velmi „bezduchým“, který je ale velmi pokleslou formou jejich užívání. Mezi duchovním životem a symboly je totiž velmi těsná souvislost:

- ▶ symboly jsou řečí duchovního života
- ▶ pokud symboly nezpřítomňují žádnou duchovní skutečnost, stávají se němými a posléze „umírají“

Slovo **symbol** je odvozeno z řeckého slovesa *symballein* (spojovat dohromady, setkat se); *symbolaioj* (smlouva či dlužní úpis – jako znamení). Původně se tak označovaly části rozlomeného prstenu nebo jiného předmětu, které vyjadřovaly smlouvu mezi dvěma nebo více osobami a sloužily k prokázání totožnosti jejich zástupců nebo potomků, jestliže jejich části k sobě po přiložení přiléhaly. Smlouva byla vyjádřena ovšem pouze celým, složeným prstenem nebo předmětem, když se jeho části spojily dohromady. Stejně tak je třeba spojit dohromady danou skutečnost (jakožto znamení) a její vnitřní obsah (o kterém symbol vypovídá).

Pro dítě, ale často i pro dospělého, je velmi náročné vyjádřit se slovy, když jde o věci z oblasti citů, hodnot a smyslu života. V duchovní výchově je takové vyjádření ještě mnohem složitější – mnohdy zůstává pouhá řeč úplně bezmocná. Proto se duchovní život uskutečňuje v symbolickém jednání skrze znamení. Řeč a slova jsou pouze označením toho, co člověk už poznal, zakusil nebo prožil. Nejprve je tedy třeba smyslového poznávání a smyslové zkušenosti, až poté můžeme o takto poznávaných předmětech mluvit a přemýšlet.

42) V této dovednosti jsou české děti ve srovnání s většinou dětí v zemích OECD (30 nejrozvinutějších zemí světa) podprůměrné. Kolikrát tuto schopnost u nás postrádají i dospělí, nežádka i politici a novináři.

Jde tedy o zprostředkování zkušenosti, kdy se člověk na obvyčejné věci, se kterými se v životě setkává, dívá jakoby zblízka – nejprve je vnímá smysly, pak se mu věc stane symbolem – začne k němu mluvit – vyvolává v něm vzpomínky či asociace na určité skutečnosti nebo prožitky.

Jak k nám mluví chléb

Chléb dnes patří k věcem, které zpravidla vůbec nevyvolávají nějakou zvláštní pozornost. Je jednou ze stovek „samozřejmostí“, kterých si člověk běžně ani nevšimne. A přece k nám může chléb jedinečně promluvit – když mu dáme šanci...

Vedoucí před každé dítě, které v klidu sedí za stolem (nejlépe, když rozmístění účastníků tvoří tři strany čtverce, na straně čtvrté stojí vedoucí), položí malý krajíček chleba s tím, aby se ho zatím nikdo nedotýkal, jen se na něj pozorně díval. A poslouchal...

Byl jsem nejprve malým zrníčkem. Protahoval jsem se ke slunci a vyrostl ze mě klásek a v něm nás už bylo několik desítek. A jednou, když jsme se hřály ve slunci, se stalo něco, co nejdřív vypadalo jako náš konec. Něco nás přejelo, trhlo nás a smýkalo to s námi. Pak jsme byly ve tmě, kde nás ale byla spousta. Ale to nejhorší teprve mělo přijít: rozdrtili nás. Úplně všechny. Zbavili nás slupek a zdálo se, že z nás nic nezbude, že jsme marně vítaly slunce a zpívaly ve větru. Že všechno, co jsme v sobě nosily, se navždycky ztratí. Jenomže pak se stalo něco moc zvláštního: byly jsme jako bílý sníh. Drobounký, bílý prášek. Pak s námi hrozně dlouho někam jezdili – až jednou nás začaly hladit lidské ruce a měnit v něco měkkého a lepkavého. Bylo to docela legrační: najednou, jako by si nás někdo vážil. Stalo se z nás těsto. Jako těsto jsem si připadal ohromně důležitý – úplně jsem se hrdostí nadýmal, jak jsem rostl. Jenže pak – ouvej – strašně horko. Strašlivé! Už to zase vypadalo na mou smrt. Ale dopadlo to dobře. Najednou tam zase byly lidské ruce a spokojeně mě poplácávaly. Ano – byl jsem podařený bochník. S krásnou nespálenou křupavou kůrkou, nádherně propečený. A pak už to šlo ráz naráz: odvezli nás do velkého kamenného domu, kde byla spousta lidí. Připadal jsem si tam hodně ztracený, ale najednou po mně zase sáhla lidská ruka – šetrně a jemně mě uložila mezi další věci, které jsem vůbec neznal. Neznal jsem ani to kolo, které mě krájelo na plátky a docela to ani nebolelo. Ale tu ruku, tu jsem poznal. Vzala mě – a přinesla mě k tobě. Ted' si ke mně můžeš přivonět. Ucíťíš i něco z té mé cesty. A ted' ... ted' mě zkus ochutnat.

Tato velmi důležitá práce se smysly a symboly má základ v *pozorování a nazírání „skutečnosti“*. Smyslem tohoto kroku není vyprávět o skutečnosti, ale *setkat se s ní*.

Klíče – vyzkoušej si jednoduché cvičení. Vydej si z kapes či kabelky své klíče. Kdyby klíče byly tvým symbolem, co by o tobě vypověděly? Nosíš své klíče v jednom nebo ve více svazcích? Kam všude ti tvé klíče umožňují přístup? Co tvé klíče o tobě prozrazují?

Ke vzniku symbolu dochází třemi různými způsoby:

a) Dohodou mezi lidmi: Určitá skupina lidí (národ, kmen, kultura, náboženství) se dohodne, že jistý symbol pro ně bude představovat nějakou danou skutečnost (takovými symboly jsou např. dopravní značky, obřady, gesta jako kroucení hlavou...).

b) Společným zážitkem malé skupiny lidí: Zde nejde o znamení smluvené, ale o znamení, které pramení z určité prožité situace – např. s ní spojené slovo či gesto.

c) Základní životní zkušenosti: Daná zkušenost je společná všem lidem a pramení z jejich potřeb (jíst, pít, mít světlo...). Tato znamení jsou proto obecně srozumitelná a skrývají v sobě poselství patrné i bez předchozí domluvy. Jejich pochopení

pramení z uvědomění si každodenní zkušenosti s nimi. Mezi ně patří i ta, která lidé používají pro vyjádření zkušenosti, která přesahuje je samé i jejich rozum. Právě tyto symboly jsou pro rozvoj duchovního života stěžejní. Dítě k této zkušenosti nedospěje tím, že ho to vedoucí (rodič, učitel) naučí, ale tím, že si ji samo prožije – zážitek se nedá předat a zprostředkovat slovy, musí se prožít. Úkolem vedoucího je tedy v dětech probouzet „vnitřní zrak“, viz například Jak k nám mluví chléb.

Role symbolů ve skautské výchově

Říct, že role symbolů je „zásadní“, je pořád málo. Už tím, že skauting vychází vstříc dětské duši⁴³, je dáno, jak jí bude všechno tak či onak poznamenáno. Bez nějaké symboliky se neobejde žádná „správná“ skautská hra. Umocněné je to u etapových her, při kterých se vydáváme za dobrodružstvím do dávné minulosti či do míst, kam bychom se běžně nemohli dostat.

Kolik času a energie se mnohdy věnuje přípravě potřebných „rekvizit“ – oblečení, výzdoby, používaných nástrojů, řeči, speciálních rituálů – v naději, že umocní prožitek při těchto hrách vytvářením správného prostředí hry!

Ale to je jen ta nejbezprostřednější rovina fungování symbolů. Tou hlubší je to, co se ve skautské metodě nazývá **symbolický rámec**.⁴⁴ My jsme běžně zvyklí uvažovat o „symbolickém rámci“ nějaké hry nebo etapovky – někdy možná i celoročního programu. Ale skautská metoda má na mysli ještě něco jiného: celá skautská výchova by měla být nesena určitým symbolickým rámcem. U vlčet si ještě leckdos vzpomene na Mauglího a u světlušek možná na Broučky. Ale u skautů a skautek s tím máme docela velký problém.

E. T. Seton ve svém pedagogickém díle píše, že výchova by se měla dít v *malebném prostředí* a symbolický rámec je jedním z prostředků, jak toto malebné prostředí vytvořit. Pro již zmíněného E. T. Setona byli ideálním rámcem severoameričtí Indiáni. Co však bylo symbolickým rámcem pro Roberta Baden-Powella? Odpověď je jednoduchá, byť pro leckoho možná překvapivá: byl to *skauting* – tedy hra na průzkumníky. Kluci v Británii si po bitvě u Mafekingu rádi hráli na Baden-Powellovy průzkumníky, asi tak, jako si naši pradědečci rádi hráli na četníky a lupiče. B.-P. jim v tomto vyšel vstříc nejen názvem rodičního se hnutí, ale také kupříkladu oblečením. Na druhou stranu se jim však snažil dávat vzory pro následování z nevojenského prostředí.

Symbolický rámec Baden-Powellova skautingu měl docela jasný obsah i podobu. Tím obsahem byla *zvědavost* – prozkoumávání, poznávání, odhalování světa, ve kterém žiji. Je to přesně to, co k věku kluků a děvčat neodmyslitelně patří. Tou podobou byl *zvěd-zálesák*. Tehdy to táhlo aspoň kluky.⁴⁵ Pro ty dnešní kluky a děvčata takové jasné „ztělesnění“ – lidský symbol – nemáme. Výsledkem toho jsou mimo jiné i debaty kolem symbolického rámce nové stezky. Je jasné, že problém tu zůstává otevřený a v nejbližší době můžeme v nejlepší očekávat,

43) Krabička se stává pro dítě autem, kousek hadříku plesovými šaty... (viz písnička „Dítě školou povinné...“ od Jiřího Suchého: *Co se všechno nestane, / když si dítě zamane: / kuchyně se stane lesem / štokrdle medvědem. / Já i vy to těžce nesem, / že to taky nesvedem.*)

44) KLÁPŠTĚ, Petr, HOŘAVOVÁ, Kateřina. *Symbolický rámec*, Praha: TDC Junáka, 2006

45) Ostatně – když se podíváš na fotografie Roberta Baden-Powella z mladších let, nejvíce se ti přímo ztělesněním formy skautingu? Toho ideálu, ke kterému se mohli toužit vztahovat ti deseti, jedenáctiletí kluci – a možná i děvčata (zvláště, když po Robertově boku byla elegantní Olave)

že aspoň prostřednictvím několika alternativních symbolických rámců vytvoříme nabídku, která bude pro většinu dobře přijatelná.

Zvolený symbolický rámec pro první vydání stezky – *svět fantasy* – vycházel jednak ze zjištění o převládajících čtenářských zájmech českých dětí, jednak z rozhodnutí dětí v testovacích oddílech. Kromě silných stránek tohoto symbolického rámce víme dobře i o jeho slabých – za určitých okolností mohou například odvádět děti od reálného světa. Pracujeme i na dalších rámcích: indiánském, historickém, ze současného světa. Rádi přijmeme i další inspirace.

Symbolika se ovšem ve skautingu projevuje i velice „realisticky“. Kroj, který nosíme, je také symbolem, stejně jako různé nášivky a odznaky, které k němu přísluší. Z hlediska výchovy v oddílech jsou důležité nášivky stupňů stezek, odboček a samozřejmě slibový odznak, protože dávají najevo: jdu po této cestě, toto umím a znám, k tomuto jsem se zavázal.

Malé cvičení: řekli jsme si, že skautský kroj je symbolem. Jaký je jeho význam?

- je znakem příslušnosti ke skautskému hnutí
- je obdobný jako u rytířského obřadního roucha
- pracovní oblečení

Správná odpověď: je znakem příslušnosti ke skautskému hnutí. Původně to byl i význam vojenských uniforem (z jedné z nich se skautský kroj vyvinul): ještě v 19. století neměly za cíl maskovat, ale rozlišit bojující jednotky.

Symboly, rituály, tradice

Symboly jsou tedy taková „slova“, která nám umožňují zpřítomňovat duchovní skutečnosti a také o nich komunikovat. Tak jako v běžné řeči se domlouváme spíš pomocí vět než pouhých slov, platí totéž o řeči symbolické: se symboly se většinou setkáváme prostřednictvím *rituálů*: to jsou vlastně takové *básně v jazyku symbolů*. V rituálu totiž nemůžou jednotlivé symboly být jen tak bez ladu a skladu – musejí dávat dohromady nějaký celkový smysl, vyjadřovat řád a krásu.

Jak to ale zařídit, abychom řeči symbolů (a tedy i rituálů) opravdu rozuměli? To je úkolem *tradice*. Ta má právě zprostředkovávat živé porozumění pro symboly a rituály. Tradice tedy není vůbec něco „zatuchlého“, jakýsi folklór uchovávaný to, co je vlastně už dávno mrtvé. Pokud to tak dopadne, jedná se o její selhání, protože správnou funkcí tradice je **udržovat naopak živé porozumění pro symbolickou řeč daného společenství**. Proto je pro tradici zásadním nebezpečím, když místo příběhů, písní, obrazů či svědectví je význam rituálů či symbolů představován tak, že „se to tak vždycky dělalo“. To je pro ni ničující. V řeči symbolů a z ní utkaných rituálů nikdy nejde o to, že „se to tak dělá“, nýbrž *co a proč se tím zpřítomňuje*. A pokud to tak nefunguje, musí se hledat nové výrazy – nové symboly, nové rituály – zkrátka musí se vytvářet nová tradice.

Rituály nám mají pomáhat prožít i náročné situace, ve kterých běžná řeč zadržává, jeví se příliš mělkou, neschopnou unést napětí takové situace. Situace loučení (včetně toho nejtěžšího „loučení před věčností“), vstupu do nové životní etapy, otevření nových cest a možností, zrození. Tehdy nám rituály poskytují oporu, abychom vůbec takové situace unesli a dokázali je prožít. Tím, že pou-

kazují ke skutečnostem, jež nás přesahují, nadlehčují břemeno událostí a situací, abychom pod ním neklesli. Tohle všechno ale platí o rituálech jen tehdy, jsou-li pro nás opravdu schopny zpřítomňovat onen život, k němuž poukazují. Bez toho jen podtrhují naši prázdnotu a bezmocnost. Proto je důležitým rozměrem duchovního života pečovat o životnost rituálů a s těmi, které tuto schopnost ztratily, se včas rozloučit. Rituály jsou služebníky duchovního života – nikoliv jeho vládci.

5. Objevování duchovního světa

Začít „žít duchovně“ znamená setřást ze sebe peřinu běžného, zaběhnutého vnímání skutečnosti a probudit se do světa, který je nesamozřejmý, stále nový, plný tajemství, paradoxů, který nás nenechává chladnými, po jehož smyslu se rozhodneme pátrat. Duchovní život je vykročení z pasivního přijímání myšlenek, zvyků i morálních norem do prostoru svobody, která nám byla svěřena a s níž se musíme vypořádat, jakkoliv náročné a obtížné to může někdy být.

Pod širákem a pod hvězdami

Když se na táboře se skauty vypravíte spát pod širák na kopec, s nejvyšší pravděpodobností to bude jeden z nejlepších momentů celého pobytu, který zúčastněným mnoho přinese: zjistí, zda si umí vybrat a připravit vhodné místo ke spánku, uvařit čaj na ohni, užijí si dobrodružný pocit z přespání mimo civilizaci. To může být celé – a rozhodně to není málo. Ale nemusí to být všechno. Stačí málo – aby si vedoucí všiml letní oblohy zářící hvězdami a skauty, kterým krása prostírající se nad jejich hlavami určitě neunikla, trochu popostrčil přečtením zajímavého úryvku z knihy, nad nímž můžou před usnutím přemýšlet, a údiv nad „hvězdným nebem nad nimi“ se rozšíří o úctu k „mravnímu zákonu v nich“. Přínos brzkého ranního vstávání za účelem spatření východu slunce také nespočívá jen v prokázaném sebeovládání.

Podobných aktivit, během nichž se dá duchovní život a vnímavost k tomuto rozměru skutečnosti rozvíjet tzv. „druhoplánově“, bychom našli celou řadu. Jak už jsme mnohokrát zdůraznili, duchovní život je něčím, co se od ostatních oblastí skautské výchovy (dovednost, znalosti, příroda, táboření...) v jednom ohledu podstatně odlišuje: nestojí vedle nich, ale jako jejich skrytý rozměr čeká na toho, kdo si jej všimne. V něm a skrze něj pak začne působit – a může se rozeznít i v ostatních.

Svíčka k nám mluví

Málokterý rituál se dnes (nejen ve skautských oddílech) obejde bez svíček. Má se za to, že svíčky vytvářejí zvláštní „tajemnou“ atmosféru, působí vhodně na „náladu“ účastníků⁴⁶ a nepochybně mohou dobře dotvářet estetický efekt „scény“. Neškodilo by občas věnovat se samotné svíčce jako symbolu. Čeho? Nu právě toho, jak působí duchovní život. Zpravidla jsme sami takovou „nezapálenou“ svíčkou. Nechybí nám fyzická ani duševní výbava k tomu, abychom „hořeli“, ale chybí nám „jiskra“. Žijeme příliš „na povrchu“. Jakmile ale někoho paprsek z hloubky zapálí – tak či onak se ho „dotkne“ Pravda či Láska, rázem se může stát pro druhé zdrojem, díky němuž se i oni rozhoří. A krásné na tom je, že sdílením plamene světlo ani teplo neubývá. Naopak – roste. To je právě charakteristické pro duchovní život: tím, že je předáván, nevyčerpává se, ale naopak mohutní. Svíčka nás i varuje. Když ji zapálím na

46) Může to tak být, být radíme k určité střízlivosti: někteří lidé mohou už mít určitou „svíčkovou otravu“.

obou koncích, dostanu sice více světla, ale brzy vyhoří. I já, když budu jen sloužit a dávat druhým, ale neudělám si čas na „dobíjení baterek“, vyhořím.

Tím, kdo si té příležitosti všimne, nemusíš být samozřejmě vždy jenom ty. Ale bylo by dobré, kdybys to aspoň někdy byl/a i ty. Důležité je se při vymyšlení programu nad ním zamyslet i z tohoto hlediska: uvědomit si možné „duchovní“ příležitosti a mít je na paměti i v jeho průběhu. Byla by škoda jich nevyužít.

Cesty k nepřímému objevování duchovního světa

- ▶ setkání s druhými lidmi a vztah k nim – rozhovory, diskuze i mlčení v opravdovém přátelství...
- ▶ vnímání přírody, její krásy, hloubky, rozmanitosti...
- ▶ kontakt s uměním – hudbou, výtvarnem, literaturou, architekturou...
- ▶ vlastní umělecká tvorba (a vlastně jakékoliv vytváření s pozitivním cílem)
- ▶ služba – pomoc lidem v nouzi, naslouchání bolestem současného světa
- ▶ v některých případech ponoření do vědy, filosofie a u hledajícího člověka i náboženství

Ve všech těchto situacích (a samozřejmě dalších podobných) se můžeme setkat s duchovními podněty v „druhém plánu“, tedy tak, že prvotní cíl aktivity je jiný (naučit se vnímat umělecké dílo, být vnímavý k přírodě, zapojit se do sociálně prospěšné akce), ale pokud si případný duchovní potenciál jako vedoucí uvědomíme, můžeme danou činnost obohatit ještě o tento rozměr.

Duchovní programy?

Ano, častokrát se to tak říká. A docela s hrdostí, aby bylo jasné, že už *víme*, jak na to. Prostě tak, jako máme program sportovní, tábornický, rukodělný či o mezinárodním skautingu, máme také „program duchovní“. Myslí se tím zpravidla nějaké zamýšlení, úvaha, chvilka ticha, nějaký rituál. Myslí se to *dobře*. Ale přesto je nutné jasně říci, že takhle jednoduché to přece jenom není. Za chvilku ti uvedeme typy „cest k přímému objevování duchovního světa“. Podstatné je tam to slovo *cesta*. Protože i přes veškerou snahu žádným způsobem *nemůžeme zajistit uskutečnění* „duchovního programu“. Dobrý vedoucí by měl být schopen zajistit program na vaření, práci se dřevem, šifrování, orientaci v terénu. Ale s duchovní sférou je to jinak a je to pro ni charakteristické: my si v ní svým vlastním usilováním nic nezajistíme.

Je to takový paradox: zatímco při všech „normálních programech“ je jejich duchovní rozměr prakticky neustále „po ruce“, a kdybychom se uměli správně dívat, žasli bychom nad tím, jak se nám Pravda s Láskou v tolika rozličných podobách nabízí, *přímá* cesta k Nim tu není nikterak v naší moci. Jsme v pozici těch, kteří touží spatřit úplněk – a tak si vyšli na vrcholek hory – ale pokud se Měsíc schová v mracích, nic s tím nenaděláme. Nebo jsme jako ti, kteří přišli k mýtině s nadějí, že na ni přijdou laně – a nezbývá jim než čekat v tichu noci, jestli mýтина opravdu ožije krásou laní, či naopak zůstane přes všechna očekávání prázdná. Ti, kteří slibují, že *zajistí* „duchovní zážitek“, klamou sebe nebo druhé – případně oboje. Pokud něco dokážeme zajistit – pak to není podstaty *duchovní*, ale nejvýš *duševní*.

Cesty k přímému objevování duchovního světa

Jak je to s duchovními aktivitami „prvoplánovými“? Ty zřejmě kladou na vedoucího mnohem větší nároky. Chci-li připravovat a uskutečňovat programy zacílené na duchovní život, musím mít sám z čeho čerpat, z čeho dávat, nemohu s dětmi hlubokomyslně mluvit o něčem, co mně samotnému je cizí a vzdálené. Samozřejmě nemusíš být ani zenový mistr, ani kněz na to, aby ses s dětmi v oddíle mohl/a duchovním životem zabývat a snažit se jim pomoci tento vzrušující a nesmírně zajímavý rozměr světa objevovat. Ale určitě musíš mít nějaké vlastní zkušenosti, zážitky – prostě, jak už jsme ti říkali: musíš být sám/a na objevitelské cestě po duchovním světě.

Pokud možnosti cest k přímému objevování duchovního světa poněkud systematictěji uspořádáme, vyjde nám tato nabídka:

- ▶ **meditace** – termín zprofanovaný mnoha komerčními ezoterickými spolky, který ale neznamená žádné „svaté vytržení“, ale klidné, tiché soustředění na určitou myšlenku nebo symbol, kterého jsou pod správným a citlivým vedením schopny i děti – a to dokonce velmi dobře.⁴⁷
- ▶ **programy zaměřené k hledání smyslu života** – pro rovery to může být filosofická rozprava, pro skauty hlubší pozdní noční rozhovor s vůdcem u táborového ohně doplněný čtením úryvků autorů, kteří o tom dokáží psát čtivě a pravdivě (např. z *Karpatských her* M. Nevrlého).
- ▶ **programy na hledání „pravdy o sobě“** – jde o typ programů, které mohou přinést velký užitek, musejí však být vždy předkládány s vědomím, že nesmí docházet ke „vlamování se do tajemství druhého“ a že mohou (zejména u mladších lidí) vést i ke zmatku ze sebe samého. Dále uvedený příklad opakovaně vyzkoušeného programu považuji za vhodný jak pro jeho prožitkovou sílu, tak proto, že si z něj každý z účastníků může odnést právě tolik, kolik unese.

Naděje a úzkosti

Účastníci na velký pás papíru malují barvami symboly svých obav (z akce, která začíná) i nadějí (které s ní spojují). Večer pak mohou ostatním říci (při vhodně připravené „scéně“, kde onen pomalovaný pruh má ústřední místo), co jejich symboly vyjadřují. Nakonec si jednotliví účastníci z pásu papíru odtrhávají „obavy“ a „naděje“ těch druhých – a to tak, že si nad nimi berou „patronát“: aby se naděje naplnily, a obavy naopak ne.

- ▶ **rituály** – skauting sám o sobě má značné množství obřadů (nástupy, pokřiky, zpívání večerky, přechodové rituály mezi jednotlivými věkovými kategoriemi), ale rozhodně může být zajímavé obohatit oddílový život o další, duchovně zaměřené rituály – od pravidelného předčítání na schůzce z nějaké zajímavé knihy přes společné večerní zamyšlení nad klady a zápory uplynulého táborového dne až po jarní výpravu, při níž se odemyká les.
- ▶ **dialog s Tajemstvím** – tahle poslední možnost je pochopitelně podmíněná určitou důvěrou v aktivní účast Pravdy a Lásky v našem konkrétním životě. Proto je také nabídkou výběrovou, pro niž mohou mít smysl jen někteří. V klasické terminologii se jedná o **modlitbu** (v níž může přejít některá z forem meditace) nebo druh **bohoslužby** (od jednoduché „bohoslužby slova“

47) Konkrétní ukázkou takové meditace je třeba *Jak k nám mluví chléb*, která je v této kapitole. Několik dalších je v Části II. a Části III.

až ke klasické mši) – tedy o speciální druh rituálu. Zde je zvlášť nutné připomenout, že ani tato forma není z naší strany „zajištěním“ skutečného duchovního setkání.

Při přípravě a uskutečňování programů se zjevně duchovním zaměřením je třeba velké opatrnosti, aby si rodiče poté, co jim dítě vylíčí obsah poslední výpravy, nepomysleli, že světili potomka nebezpečné sektě, nebo aby chom dětem nevhodně zvoleným programem neublížili. Právě proto jsou tak důležité vlastní duchovní zkušenosti, stejně jako dobrá znalost dětí v oddíle, jejich povahových rysů, intelektuální úroveň i stupně duchovní zralosti.

Oblast objevování duchovního světa má značný přesah i do dalších oblastí stezky – estetika, vnímání přírody a zvláště tolerance. V oddíle by samozřejmě neměla být fixována jen na jedno konkrétní náboženské vyznání (a to ani tehdy ne, když se jedná o oddíl se zdůrazněnou náboženskou výchovou třeba katolického vyznání). Samozřejmě je třeba vycházet z vyspělosti dětí, jejich vlastních zkušeností – včetně případně té náboženské – a předpokládaného souhlasu rodičů. Skautský oddíl je ale velmi dobrou příležitostí k seznámení dětí citlivou formou s různými světovými náboženstvími a jejich zvláštnostmi. Příležitostí představit jim je jako živé fenomény současného světa. Naše děti se budou v globálně propojeném světě stále více setkávat s příslušníky různých náboženství a duchovních směrů. Jde o to, zda budou vybaveny dostatečně silným vlastním duchovním životem, aby je tato setkání inspirovala a přispívala k tolik potřebnému dialogu, nebo zda přispějí k nárůstu náboženského fanatismu či totální lhostejnosti k veškerým hodnotám, které nutně dříve nebo později povedou do záhuby.

Jistota vlastního náboženského přesvědčení – pokud má obstát v intenzivní vlně vytěsňování náboženství ze života (sekularizace), která v evropském prostoru ještě zdaleka nedosáhla svého vrcholu, být u nás je nejdál – se musí opírat o dobrou znalost základů, na nichž toto přesvědčení stojí, a o osobní zkušenost s opravdovým duchovním životem, který je s tímto přesvědčením spojený. Strach z jiných duchovních cest či dokonce nenávisť či pohrdání těmi, které po nich krácejí, prozrazuje především slabost vlastní náboženské identity. S křesťanskými východisky, kdy Bůh je jeden společný všem a zájem má na všech – bez ohledu na to, zda a jak jej vyznávají – je pak nedostatek respektu k přesvědčení druhých a neochota jim naslouchat přímo v rozporu. Schopnost inspirovat se i duchovním životem těch, kteří krácejí po jiných cestách, bývá obdarována schopností vidět také působení Boží v jejich životech. Viz zejména práce Tomáše Halíka z posledních let.⁴⁸

6. Postoje a jednání

V tomto posledním kroku jde o vytváření pevné vazby mezi vnitřními postoji, znalostmi a dovednostmi – a jejich proměnou ve skutečné jednání. Jen tak může být člověk skutečně důvěryhodný.⁴⁹ Důvěryhodnost vyžaduje jak to, co vidět není, ale je jejími kořeny – tedy *charakter* (*integrita + úmysly*), tak to, co vidět je a teprve dodává ostatní důvěryhodnosti váhu – *kompetentnost* (*způsobilost + výsledky*). Teprve spojení obojího vede opravdu k žádoucímu výsledku. Proto je potřeba důsledně na souvislost charakteru, úmyslů, způsobilosti i výsledků poukazo-

48) *Co je bez chvění, není pevné, Oslovit Zachea, Noc zpovědníka, Vzdáleným na blízku.*

49) Viz Úloha vůdce, část *Jistota, které mohou důvěřovat* v plné verzi této metodiky na internetu. Rozpracování: COVEY, Stephen M. R. *Důvěra, jediná věc, která dokáže změnit vše.* Praha: Management Press, 2008

vat a vyvozovat z toho také důsledky – například při hodnocení kvality výchovy i skutečného stavu členů oddílu (vedoucími počínaje).⁵⁰

Známé české úsloví o tom, že „cesta do pekel je dlážděna těmi nejlepšími úmysly“, dobrým úmyslem sice křivdí, ale poukazuje na to, že pokud naše dobré úmysly nenesou také dobré ovoce, je na naší straně vážná chyba a musíme se sebou něco provést. To právě potvrzuje Ježíš Nazaretský (ač není pochyb, že v první řadě mu šlo o kvalitu osobnosti člověka), když říká: „Zasadte dobrý strom, i jeho ovoce bude dobré. Zasadte špatný strom, i jeho ovoce bude špatné. Strom se pozná po ovoci.“ (Mt 12,33)

Maminčina láska

Uvedená souvislost je nejlépe vidět na péči matky o malé dítě. Jestli ho má ráda, prokáže nejlépe tím, že mu zajistí potřebnou péči: dodržování pořádného režimu spaní, jídla a aktivit, vhodnou a dobře připravenou stravu, dodržování hygieny a správné řešení případných problémů (nadýmání, ublinkávání, oděrky a prasklinky kůže atd.), dostatek rozvíjejících podnětů, styl, jakým s ním jedná, prostředí, ve kterém se dítě pohybuje... Toho lze využít v programu, kdy děti nejprve (jedno zda společně či každý zvlášť) sepisují, co takové mimino potřebuje, a pak diskutují o tom, jak se pozná, že jej má maminka opravdu ráda. Děti se rády chopí „připravených stavebních kamenů“.

POHLED NA JEDNOTLIVÉ VÝCHOVNÉ KATEGORIE

Nejprve se podíváme na základní výchovné cíle tohoto bodu z hlediska vývoje celého období od 5 let k dospělosti. Půjde nejprve o velmi stručnou charakteristiku, kterou posléze rozvineme s ohledem na jednotlivé skautské výchovné kategorie:

- ▶ **Váží si sebe:** Nejprve jde o zkušenost, při níž dítě zažívá, že má pro druhé cenu, návazně i o zkušenost, že samo může druhé takto obdarovávat. V dospívání pak jde i o racionální reflexi důvodů pro uznání hodnoty člověka a následný celoživotní postoj.
- ▶ **Umí obnovovat svůj pocit bezpečí a vnitřní pokoj:** Rozvoj této kompetence – pokud je ustavena – provází prakticky celý lidský život (neboť i v dospělosti prochází různými etapami). Důležité je vědět, že již předškolní děti jsou schopné jednoduché, ale reálné meditace. Hlavní období pak nastává s pubertou, kdy tento vnitřní duchovní život získává dynamiku i hloubku. Při dobrém vedení může mladý člověk vstoupit do dospělosti vybaven celoživotně nosnou zkušeností kvalitního vnitřního duchovního života, díky níž má šanci obstát v nutných komplikacích fáze dospělosti.
- ▶ **Má pozitivní přístup k životu a dokáže se radovat:** V mladším školním věku se tato kompetence připravuje (v rovině duchovní) především splněním podmínky, že dítě může důvěřovat svým blízkým a tím i světu. Ve středním školním věku se kompetence rozvíjí zkušeností, že dítě už leccos samo dokáže, že se může spolehnout samo na sebe. Čím dál tím víc je pak zásadní oporou rozvoj vlastního vnitřního duchovního života. Jeho kvalita spolu s dospělými vzory (i mediálně zprostředkovanými) podstatně rozhodne o tom, jestli dospívající neztratí nejen tuto důvěru v sebe, ale i ide-

50) Potřebným volným kompetencím – odolnosti fyzické i duševní, stejně jako schopnosti správného uvažování a řešení problémů – jsou věnovány jednak dvě kapitoly, jednak některé body z oblasti *Co znám a umím*.

ály, s nimiž dospívání zahajoval. Život po dvacítce je rozhodujícím testem této kompetence.

- ▶ **Dokáže hledat smysl života a vlastní poslání:** Přípravnou fází zde tvoří posilování vědomí vlastní hodnoty dítěte, jeho jedinečnosti i schopností, které má, současně i spojení s ostatními a pozitivní chápání jejich obdarování. Počínaje dospíváním je již důležité rozvinout sebereflexi vlastních dispozic a současně i racionální reflexi ohledně smyslu života. Období po 18. roce je už životní etapou, kdy se tato problematika stává prioritní, neboť s ní souvisí i otázky povolání a životního stavu, které v té době musí každý řešit.
- ▶ **Rozumí krásě a symbolické řeči duchovního života:** Každý věk má vhodné formy uvádění do světa krásy – nejen v přírodě, ale i ve světě lidské kultury. Klíčem ke světu symbolů je oddílový život zasazený do symbolického rámce skautingu a vlastní oddílové tradice. Dále je možné rozvíjet tvorbu vlastních symbolů, seznamování s jinými „symbolickými jazyky“ (např. křesťanskými či židovskými tradicemi).

Předškoláci (5 až 8 let)

Rozhodujícím úkolem tohoto období dítěte je jeho vstup do „velkého světa“. Prověřuje se při tom kvalita základu důvěry, která měla být u dítěte vytvořena bezpečím domova. Jen tak dítě obstojí v budování odvahy vstoupit do „velkého světa“ se samostatností, bez níž by v něm neuspělo.

Zda se dítě vyvíjí zdárně k výše uvedeným cílům, lze zjišťovat například prostřednictvím těchto indikátorů (kritérií, která nám umožňují aspoň do určité míry zjistit, zda se kompetence rozvíjí):

- ▶ Ví, kteří lidé ho mají rádi a které naopak má rád on sám.
- ▶ Na pohádkovém příběhu umí určit, co je na jednáčích postavách pěkné a cenné.
- ▶ Dokáže vyjadřovat svou radost. Rozumí jednoduchým vtipům.
- ▶ Umí „číst“ jednoduché značky a signály (například dopravní značky, gesto „pojď sem“...).
- ▶ Ví, jaké povolání mají jeho rodiče (nebo jiné blízké osoby), a dokáže o tom vyprávět druhým.
- ▶ Dokáže se zavřenýma očima naslouchat zvukům okolí a jejich zdroje oslovovat („To jsi ty, cvrčku“ ap.).

Světlušky a vlčata (8 až 10 let)

V této věkové etapě jde u dítěte hlavně o vytváření dobrých vztahů s vrstevníky. K tomu si musí osvojit potřebné postoje a komunikační kompetence. Rovněž u něj nastává počátek rozumového chápání toho „jak funguje svět“. Důležitou roli v tom hraje schopnost objevovat smysl v komunikaci i v událostech (příbězích).

Zde jsou vhodná kritéria odpovídajícího vývoje:

- ▶ Uvede záporné vlastnosti své a svých kamarádů a umí pohovořit o tom, proč jsou přesto jeho kamarády.
- ▶ Ví, na koho ze svého okolí se může spolehnout a proč.
- ▶ Dokáže se radovat z úspěchu druhých.

- ▶ Ovládá základní symboly „řeči“ gest: podání ruky, úsměv, obejmutí, pohazení, odvrácení, odstrčení apod. a účinně je používá ve svém jednání.
- ▶ Odlišuje vlastní vyprávění (text) od jeho smyslu.
- ▶ Na příkladu (např. sportovního mužstva) dokáže vysvětlit, jak jednotliví členové přispívají k úspěchu celku – jde o porozumění smyslu rolí v týmu.
- ▶ Dokáže v tichu vyslechnout několikaminutovou skladbu, báseň, píseň apod. a poté na ni několika větami reagovat (např. vyjádřit poděkování, svůj vnitřní stav apod.).

Zrcadlo

- **cíl:** zlepšení schopnosti citlivého vnímání druhých lidí, zlepšení schopnosti soustředit se
- **čas ke hře:** 10 až 20 minut podle věku a vspělosti hráčů; **počet hráčů:** 6–10
- **věková kategorie:** bez omezení; **pomůcky:** jemná hudba; **prostředí:** dovnitř

Pravidla: Hráči se rozdělí do dvojic a ve dvojicích se rozmístí po hrací ploše. Partneři se ve dvojici postaví metr od sebe tak, aby si navzájem hleděli přímo do očí. Hraje jemná, klidná hudba.

Jeden ze dvojice začne dělat pomalé pohyby, které ten druhý musí přesně napodobovat, jako by byl zrcadlem. Tudíž zvedne-li první levou ruku, zrcadlo zvedne stejným způsobem pravou ruku. Při tom by se ale děti ve dvojici neměly navzájem dotýkat. Hráči by si měli během hry hledět do očí a po určitém čase, který vedoucí hry určí, se v roli zrcadla vystřídat.

Poznámky: Pro děti kolem osmi let je dobré zařadit před začátkem samotné hry jednu minutu klidu a ticha, abychom eliminovali chichotání a případné napětí.

Světluškám a vlčatům pomůže před začátkem hry i krátký trénink se skutečným zrcadlem.

Mladší skautky a skauti (11 až 13 let)

V tomto poněkud „objektivistickém“ období z hlediska podpory duchovního života pokládám za zvláště důležité dva aspekty, které přednosti téhle etapy rozvoje dítěte bohatě využívají a současně ho nasměrovávají k budoucnosti. Ta bude každopádně dost dramatická a bohužel přichází dřív, než by pro mnohé děti odpovídalo jejich skutečnému stavu duševnímu i duchovnímu. Předně je to všemožný rozvoj toho, co bych stručně nazval ctižádostí i postojem *být kompetentní*.⁵¹ Skauta či skautku v tomto období opravdu baví plnit všemožné zkoušky, osvojovat si další dovednosti a vědomosti, bodování je neirituje tak, jako k tomu dojde jen o několik let později. Tohle všechno je opravdu třeba podpořit. Stejně tak je potřeba všemožně podpořit i vnitřňování toho, co lze charakterizovat jako *hrát podle pravidel*. Prudce se rozvíjející rozum dítěte v tomto období už dokáže spolehlivě pracovat s abstrakcemi. Principy, zákony, pravidla. To mu nyní mimořádně vyhovuje.

Kdo jsem?⁵²

- **cíl:** přispívá k posílení vlastní identity a může vést i k zásadním otázkám
- **čas ke hře:** 25 až 45 minut podle věku a vspělosti hráčů; **počet hráčů:** nejlépe 8 až 12;
- **věková kategorie:** od 10 let; **prostředí:** spíše do místnosti;

51) Užívám tu označení vývoje člověka podle dánského psychologa působícího v USA Erika H. Eriksona

52) Podle knížky HERMOCHOVÁ, Soňa. *Hry pro život I*. Praha : Portál, 1994, s. 41–42

- **pomůcky:** formuláře „Kdo jsem?“ pro každého hráče, s těmito otázkami:

Když se ráno probudím, tak nejčastěji

Než usnu, tak nejčastěji myslím na

Nejvíc mám rád

Nemám rád lidi, kteří

Důvěřuju lidem, kteří

Raduji se, když

Je mi smutno, když

Bojím se, když

Nejvíc mě má rád/a

Jsem

Pravidla: Vedoucí rozdává účastníkům formulář a vysvětlí jim, že na každou otázku mají poctivě odpovědět (stačí stručně), aby bylo jasné, co chtějí vyjádřit. Doporučí jim, aby na desátou otázku (Jsem...?) odpovídali až úplně naposledy, když si už promysleli a zapsali odpovědi na otázky předchozí (u starších dětí lze totiž předpokládat, že do odpovědi na tuto otázku zahrnou zjištění z předchozích odpovědí – a že tedy u nich dojde k určitému posunu v sebepoznání, které budou schopné i vyjádřit). Poté mají 10 až 15 minut na vyplnění podle vyspělosti (mladší děti potřebují většinou méně času, protože o odpovědích tolik nepřemýšlejí). Po vyplnění nastává druhá etapa, která probíhá podle počtu účastníků buď společně, nebo ve skupinkách po čtyřech členech (pokud je hráčů osm a více). Ve skupinkách si své zápisy předčítají a hovoří o nich. Na závěr společně pohovoří o tom, která otázka jim připadla zvlášť obtížná, která zvlášť důležitá, co se dozvěděli o druhých, co o sobě, jak se cítili při vybírání do skupinek a potom při debatě apod.

Starší skautky a skauti (14 až 15 let)

Jedno z nejdramatičtějších období lidského života (a to dokonce, i když to tak na venek nevypadá). Dítě nezadržitelně překračuje práh dospělosti. Právě tehdy je otázka **Kdo jsem?** pro naprostou většinu těchto mladších adolescentů (čili „pubertáků“) ústřední životní otázkou. Jenomže – od koho na ni dostávají odpovědi? Od hvězdiček z *Brava*? Od stále přetížených a nervózních rodičů? Od svých prvních „lásek“, většinou „nekonečně velkých“ a stejně tak bolavých?

Tihle dospívající „lomcují světem“, protože chtějí zoufale zjistit, jestli je vůbec něco opravdu pevného – a většinou se jejich boj o půdu pod nohama chápe jako „vzdor“. Pokud je to opravdu vzdor, pak už jako zklamání ze světa dospělých. Ten, kdo poskytne těmto mladým lidem věrohodné odpovědi na jejich naléhavé otázky a životní vzor dospělosti, která důvěřuje ve vládu Pravdy a Lásky, může být pro ně tou nejdůležitější osobou jejich dospívání. A to můžeš být jako vedoucí právě ty.

Motýl na rameni

- **cíl:** zlepšení schopnosti citlivého vnímání druhých lidí, zlepšení schopnosti soustředit se
- **čas ke hře:** 15 až 20 minut; **počet hráčů:** 10–20;
- **věková kategorie:** skauti a skautky, roveři a rangers; **pomůcky:** jemná hudba; **prostředí:** dovnitř

Pravidla: Účastníci se rozdělí do dvou stejně početných skupin. První skupina se rozptýlí po herní ploše tak, aby všichni stáli obráceni jedním směrem a neviděli na členy druhé skupiny.

Ti si tiše a pozorně prohlédnou členy první skupiny a jednoho z nich si vyberou (musí vzniknout dvojice!). Potichu se ze zadu přiblíží ke svému vybranému partnerovi a jemně mu položí ruku na rameno, „jako by motýl usedal na květinu“. Hráči z první skupiny se skrze dotek ruky na rameni snaží rozpoznat, kdo je jejich motýlem. Když jsou si jistí, že motýla poznali, dotknou se jeho ruky a tím mu to dají najevo. Pak se tiše otočí a zjistí, zda hádali správně či ne.

Poznámky: Aby byly naplněny cíle hry (vnímání druhých a soustředění), je skutečně velmi důležité zůstat tiše a použít vhodnou doprovodnou hudbu.

Rangers a roveři (od 16 let)

V tomto období zpočátku převládá „pubertální destruktivita“, ale už někdy mezi 17. a 18. rokem, rozhodně pak kolem dvacítky začíná vznikat určitý osobnostní profil, životní zaměření i styl, který pak člověka – většinou jen s malými obměnami – provází až do smrti. V této životní etapě bývají zakotvena ta nejdůležitější životní rozhodnutí (z hlediska poslání a volby celoživotních partnerů⁵³). Když ne jindy, tak tady je největší šance probudit touhu „tázání po podstatném“. Otázky smyslu života a smrti, hodnoty pravdy a lásky, řádu a svobody a často i Boha a světa, případně Boha a mého osobního života – mají v této etapě potřebnou naléhavost a ti, kteří si je kladou a hledají na ně odpovědi, zatím ještě neztratili chuť ani odvahu jim čelit. Období krásné opravdovosti i patosem, nezištností a schopností se naplno nasadit i obětovat.⁵⁴

Hudba k filmu

- **cíl:** reflexe svého vnitřního života a jeho symbolické vyjádření
- **čas k programu:** alespoň 60 minut; **počet účastníků:** nejlépe 6 až 12
- **pomůcky:** Několik ukázek (nejlépe 3) z různých děl vážné hudby; měly by mít rozdílnou atmosféru a vyjadřovat různé, pokud možno hodně kontrastní pocity, nálady... například:

W. A. Mozart – Requiem (smutek, bolest, věčnost, smrt, lidská nepatrnost...)

E. H. Grieg – Peer Gynt (jaro, příroda, kouzla, naděje, svítání, radost...)

P. I. Čajkovskij – Klavírní koncert b-moll (vášeň, láska, žárlivost, silné emoce, zamilovanost...)

Účastníci obdrží čtvrtku bílého papíru, kterou si rozdělí na tolik dílů, kolik organizátor připravil ukázek.

Mají k dispozici pastelky/vodovky/tempery/křídly/uhel... (dle věku a výtvarné zdatnosti).

Průběh: Organizátor pustí první ukázkou. Nekomentuje ji, neuvádí autora ani dílo, jen vyzve účastníky, aby do prvního dílu své čtvrtky zachytili (ať už konkrétně nebo abstraktně) své pocity z hudby. Je dobré pouštět tutéž část (nejlépe 4 min. dlouhou) stále dokola. Když jsou všichni hotovi, následuje další ukáзка.

Poté, co všichni zaplní všechny díly své čtvrtky, organizátor znovu pustí první skladbu. Po doznění představí účastníci ostatním svůj obraz k tomuto úryvku, řeknou, co jim hudba připomínala, proč namalovali zrovna to, co namalovali... Tímto způsobem probereme všechny skladby a výtvarné dojmy účastníků. Nakonec může organizátor – pokud si to zjistil (a to by rozhodně měl) – říci názvy skladeb, něco o autorech, o jejich pohnutkách k napsání dotyčného díla...

53) Dnes se sice definitivně rozhodnutí mladých lidí posouvá výrazně ke třicítce, jenomže stejně jsou už zásadně „předznamenána“ tím, co se vytvářelo o osm, deset let dříve.

54) Podrobněji je z hlediska duchovního života tato etapa pojednána v publikaci *Nikdy nekončící dobrodružství*, kap. 6.1.4

KONKRÉTNÍ AKTIVITY VE STEZCE

Každou z „praktických“ kapitol B.1, B.2 a B.3 končíme jakousi „kuchařkou“: přehledem všech aktivit, které k danému bodu ve stezce jsou. U každé z nich je uveden *smysl aktivity*, většinou i *vhodná forma plnění* (pokud to není zřejmé) a nakonec i u některých (zejména z bodu *Kdo jsem*, který je pokládán za „abstraktní“) *konkrétní návrhy programů*, které mohou skauty a skautky k plnění této aktivity připravit (případně ji přímo splnit).

Smyslem aktivity se rozumí její vnitřní hodnota – tedy to, kvůli čemu byla hlavně do stezky zařazena. Zpravidla bude uveden cíl (někdy v podobě kompetence), k jehož naplnění aktivita směřuje. Je jasné, že u některých aktivit jsou přesahy, takže jimi lze plnit současně více výchovných cílů. Uvádíme jen ty výchovné cíle, které jsou pro danou aktivitu zvláště významné.

Vhodná forma plnění je jednak určitým návodem, kde či jak by bylo možno členy oddílu ke splnění aktivity připravit, jednak tu stanovujeme rozumnou míru náročnosti. Zejména u aktivit pro rozvoj duchovního života se totiž mnoho vůdců a vůdkyň dostává do dvou krajností:

- a) předpokládají, že pro ně a „jejich děti“ nejsou, protože jsou „příliš náročné“
- b) pokládají je sice za velice důležité, ale sami se nepovažují za vhodné průvodce v tomto směru, protože se nepovažují za dostatečně kompetentní „odborníky“.

Výsledek je v obou případech stejný: v oddílu se tato oblast prakticky ignoruje – ke škodě všech. Ve skutečnosti je každý normální vůdce či vůdkyně, snažící se o nějaký vlastní duchovní život, dostatečně kompetentní k tomu, aby do něj uváděli i své oddílové členy. Nesmějí ale mít přehnané představy o tom, jak je to všechno hrozně obtížné. Mnohdy rozumná střízlivost v této oblasti znamená založení těch nejlepších základů pro skutečný duchovní život dětí v jejich dospívání a dospělosti.

Programy pro přípravu jsou z celé řady zdrojů, které uvádíme v seznamu literatury. Podstatná část je z překladu materiálu nekonfesní (nenáboženské) belgické skautské organizace.⁵⁵

Aktivity jednotlivých Cest jsou přiřazeny k odpovídajícím stupňům stezky prostřednictvím obrázků nášivek stupňů.

Soustředění, naslouchání, schopnost rozjímání (meditace)

- Zlepším se ve schopnosti tiše se soustředit na to, jak na mě působí věci a lidé kolem mě. Tomu, kdo mi to potvrdí, vysvětlím, jak jsem své zlepšení poznal.

Smysl aktivity: Schopnost ztišení je nezbytným předpokladem jakéhokoliv pokroku ve vlastním duchovním životě. Proto je mu soustavně věnována pozornost během celého plnění stezky. V úvodním stupni Cesty Země jde o to, aby se tím skaut či skautka vůbec začali zabývat. Na to je zaměřeno i kritérium: *vysvětlím, jak jsem své zlepšení poznal*. Jakýkoliv pokus dítěte začít tuto schopnost u sebe soustavněji sledovat, je už postačujícím naplněním kompetence.

55) LEEMPUT, Muriel Van, HOUTE, Geneviève Van den. *Animer SPI: Experience differences*. Bruxelles: Scouts et Guides Pluralistes de Belgique, 2004

Vhodná forma plnění: Nedá se rozumně předpokládat, že by tuto aktivitu děti zvládaly bez předchozí přípravy. Ta by měla mít dvojitý charakter:

- ▶ vlastní trénink soustředění – ten musí (zejména tam, kde se tomu dosud nevěnovali) začít po malých krocích – několik desítek sekund až několik málo minut. Prostředkem k soustředění je pozorování či naslouchání zaměřené na konkrétní skutečnosti;
- ▶ rozvoj sebehodnocení své schopnosti soustředění – s tím musí vedoucí pomáhat průběžným nabízením různých možností: prodloužila se délka soustředění, více si toho dotyčný zapamatoval, postřehl/a slabší podněty, začala se objevovat schopnost „vést s věcmi rozhovor“.⁵⁶

Naslouchání přírodě⁵⁷

- **cíl:** uvědomění si hodnoty ticha, příprava na pokročilejší aktivity duchovního rozvoje, první zkušenost s meditací, povzbuzení smyslů
- **čas ke hře:** 1 minuta až 5 minut; **počet hráčů:** od 6 do 16 účastníků
- **věková kategorie:** bez omezení; **pomůcky:** žádné; **prostředí:** na ven

Pravidla: Celá skupina se pohodlně usadí na místě uprostřed přírody. Poté, co všichni mají své místo, jsou uvolnění a soustředění, začnou naslouchat zvukům přírody. Doba naslouchání upravíme podle věku a vyspělosti účastníků.

Poznámky: Nejmladší a nejživější členové skupiny budou samozřejmě mít spoustu komentářů nebo budou rušit a rozptylovat ostatní. Pokud se to stane, vedoucí by je měl uklidnit a požádat, aby se opět soustředili. Když už pozornost ztrácí celá skupina, je vhodné aktivitu ukončit.

Pro světlušky a vlčata můžeme přidat soutěžní prvek: ten, kdo si zapamatuje nejvíce různých zvuků a bude je po skončení umět vyjmenovat, získá ocenění, body a podobně. Po skončení je zajímavé si s dětmi popovídat o tom, jestli je pro ně příroda v životě důležitá a proč, proč člověk přírodu potřebuje, atd.

- ▶ Dokážu se určitou dobu soustředit na nějakou důležitou otázku (např. „Co se mi včera skutečně povedlo?“, „Komu bych v oddílu měl víc pomáhat a proč?“). O výsledku si popovídám s někým, komu důvěřuji.

Smysl aktivity: Zatímco u předchozí aktivity jde o uvedení do schopnosti aspoň chvíli prodlévat v tichu a nechat se jím oslovit (předpoklad meditace), zde se jedná o aktivitu rozvíjející schopnost využít soustředění k prodlévání u jednoho tématu či problému. Je to tedy základ rozjímání. „Téma“ si skaut či skautka pochopitelně může zvolit co nejvhodnější pro to, aby se u něj dokázali udržet. Smyslu aktivity bude dosaženo, když dotyčný zažije, že je opravdu možné u něčeho delší chvíli vydržet, aniž by stále jen těkal nebo se „nudil“ – a že to dokonce může být velice zajímavé.

Vhodná forma plnění: Děti musejí být ke schopnosti takového soustředění přivedeny opakovaným tréninkem. Ten může probíhat společně i individuálně (obě formy mají své přednosti a lze je střídát). I druhá fáze aktivity – reflexe výsledku – může proběhnout individuálně či společně. V oddílech, kde už ztišení členů na nějakou dobu není problémem a kde se děti sobě nevysmívají, ale dokážou si

56) Dítě začíná vnímat i skutečnosti, které nejsou bezprostředně dány pohledem nebo sluchem, ale jsou zprostředkovány obrazivostí či porozuměním vnitřním souvislostem věci nebo jevu – viz program: *Co nám říká chléb?*

57) Ohromné množství her a hříček k tréninku soustředění obsahuje Encyklopedie her od Miloše Zapletala

naslouchat a povzbudit se, lze tuto aktivitu splnit i nepřímo – tedy jako „běžný“ oddílový program s reflexí a následným uznáním aktivity (podrobně se tím zabýváme v publikaci *Jak pracovat se stezkou*).

Děkuji ti...

- **cíl:** rozvoj soustředění, vyjadřování pozitivních emocí a jejich sdílení se skupinou, lepší poznání sebe sama
- **čas ke hře:** přibližně 20 minut; **počet hráčů:** 6–20 účastníků; **prostředí:** na ven i dovnitř
- **věková kategorie:** skauti a skautky, roveři;
- **pomůcky:** dynamická a melodická hudba, A4 papíry, psací potřeby, izolepa

Pravidla: V první části si každý najde místo, kde přemýšlí nad tím, komu z přítomných by za co pěkného chtěl poděkovat. Nic si při tom nepíše. Tato fáze trvá podle vyspělosti účastníků 3 až 10 minut. Ve druhé části se pak všichni účastníci se postaví do kruhu a každý přilepí list papíru pomocí izolepy na záda svého souseda. V následujícím čase mají všichni za úkol napsat na záda všech ostatních poděkování za něco, co jim dávají. Např. „děkuji ti za to, že mě vždycky umíš rozesmát“, „děkuji ti za tvou laskavost“, „děkuji ti za to, že jsi můj přítel“... Jakmile dopíše vzkaz jednomu člověku, v rytmu hudby se účastníci přemístí k dalšímu, kterému ještě nepsali. Není podmínkou, aby každý psal každému, ale každý by měl něco napsat aspoň jednomu z účastníků. Poté mohou účastníci vyjádřit, jak obtížné se jim poděkování vymýšlelo, i co dalšího se při tom o sobě či druhých dozvěděli. Na konci aktivity si mohou přečíst, co bylo napsáno jim, případně si svůj papír schovat a přečíst si ho jindy.

- ▶ Zlepším se ve schopnosti obnovovat svou vnitřní radost a pokoj způsobem, který si sám vyberu (poslech hudby, procházka přírodou, modlitba apod.).

Smysl aktivity: Jedná se o rozhodující krok do praxe duchovního života. To, co je na něm zvláště důležité, je osobní angažovanost dospívajícího: půjde o jeho rozhodnutí jak ve výběru formy určité rozjímavé (kontemplativní) aktivity, tak i v samotném uskutečňování. Není pod tlakem vnějších okolností či dokonce „dobře míněných donucování“ ze strany rodičů nebo jiných dospělých autorit. Je to on sám, kdo bere do vlastních rukou zodpovědnost za vytváření takových prostorů ve svém životě, v nichž se může „potkat“ s určitým „dotykem transcendence“.

Vhodná forma plnění: Plnění této aktivity je nemyslitelné bez toho, že by dotyčný nejprve vůbec zažil určité možnosti otevírající šanci k obnovování vnitřního pokoje a radosti. Naštěstí v oddílu, který se snaží o skutečný skautský program, je zcela běžné, že aspoň některá z těchto forem je docela často součástí programu. Zatímco příprava na plnění této aktivity může velmi dobře probíhat společně, vlastní plnění vyžaduje, aby člověk „vešel do své komůrky“, kde je minimum rušivých vlivů. Proto by měl/a vedoucí (či jiný zodpovědný dospělý) pomoci tomu, kdo si tuto aktivitu vybere, s nalezením optimální formy plnění. Reálně lze očekávat, že vlastní plnění bude trvat dva až tři měsíce.⁵⁸

Kritériem pro uznání pokroku by měla být hlavně opravdovost dotyčné/ho, vytrvalost a zájem dopátrat se vlastního náhledu na účinnost této cesty. V situaci, kdy má dospívající dojem, že se mu nedaří, je třeba podpořit jeho odvalu a vytrvalost faktem, že obnovení vnitřního pokoje a radosti je v první řadě darem, který si nemůžeme „vymoci“. Na nás je pouze v tichosti připravit své srdce.

58) Pro plnění dlouhodobých úkolů je ve stezce tabulka na období dvou měsíců. Velmi důležitá je podpora vůdců/kyň.

Harmonie

- **cíl:** přinést do skupiny pocit sounáležitosti a harmonie, vytváří uvolněný stav (základ pro mediaci)
- **čas ke hře:** přibližně 5 minut; **počet hráčů:** 2–20;
- **věková kategorie:** skauti a skautky, roveři a rangers
- **pomůcky:** matrace nebo příkrývky, na kterých se dá pohodlně sedět; **prostředí:** dovnitř i ven

Pravidla: Všichni účastníci se uvolněně jeden vedle druhého posadí do tureckého sedu. Vedoucí hry se zhluboka nadechne a začne hlubokým hlasem „zpívat“ slabiku „óm“. Členové skupiny se k němu postupně připojují, přestávají pouze ve chvíli, kdy se potřebují nadechnout. Společná píseň se bude stávat stále hlubší a celistvější, až se skupina ocitne ve stavu perfektního souznění. Po dosažení této fáze vedoucí postupně umlká a ostatní s ním.

Poznámky: Pro tuto aktivitu je velmi důležité zvolit vhodné načasování. Dobrou příležitostí je například pozdní večer u táborového ohně. Nepředpokládejte, že všichni účastníci budou brát tuto aktivitu hned od začátku vážně, určitě se najde několik vtipálků, co se budou smát a rušit. Je lepší přecházet takovéto projevy od začátku s humorem a vytrvat. Tato aktivita může být prováděna i ve dvojicích, kdy lidé sedí velmi blízko u sebe a hledí si do obličeje. Každý z účastníků by si měl mít možnost vybrat, s kým chce být ve dvojici, a zkusit s ním „stav harmonie“.

- ▶ Pohovořím s dospělým, kterému důvěřuji, o svých dosavadních zkušenostech s rozjímáním (vnitřním nasloucháním, meditací, modlitbou, přebýváním v tichu apod.).

Smysl aktivity: Dospívající dostávají možnost překročit hranici „dětského“ prožívání duchovního života ke skutečné dospělosti. Jde o schopnost reflexe vlastního duchovního života.

Vhodná forma plnění: Je jasné, že tato aktivita je značně výběrová: záleží totiž jak na „pokročilosti“ toho, kdo ji plní, tak i na reálné možnosti najít vhodného dospělého, který by mu mohl být skutečným partnerem. Faktické plnění totiž má podobu duchovního rozhovoru dvou lidí, kteří krácejí podobným směrem, přičemž jeden je poněkud vepředu.⁵⁹ Snad je zbytečné zdůrazňovat, že ani vzdáleně se tu nejedná o hodnocení „výkonu“. Jde o vážně míněný pokus pravdivě reflektovat vlastní duchovní život v jeho nejzákladnější podobě.

Vhodná forma přípravy: Vzdálenější přípravu lze provést i společně ve družině či oddílu – jako seznámení a prožití některých jednoduchých forem rozjímání (například program *Co nám říká chléb?* či meditace *Bohatství ticha* – viz Část III.). Další fáze přípravy by měla být individuální a její podporou může být seznámení s některými svědectvími o vnitřním prožívání duchovního světa (například *Gítaňdžalí* od Rabínadrátha Thákura). Rovněž lze využít postup, který je ve Části III. popsán jako *Cvičení hlubšího pochopení*. Většinou velmi pomáhá, když si dospívající vede deník, kde – třeba jen několika slovy či symboly – svůj rozjímavý život zachycuje.

59) Ideálně se dá tato aktivita plnit v rámci duchovního vedení, přičemž tím dospělým zdaleka nemusí být vždy jen „duchovní profesionál“. Podstatná je především opravdová důvěra mezi oběma.

- Po dohodě s vůdcem/vůdkyní připravím program pro mladší děti, při kterém v tichu vylechnou několikaminutovou skladbu, báseň, píseň apod. a poté na ni několika větami budou reagovat (např. vyjádří poděkování, popíší svůj vnitřní stav apod.).

Smysl aktivity: Tato aktivita má svou rovinu metodickou (schopnost dobře připravit a uskutečnit program – tu je sice nutné také dobře zvládnout, ale jádro aktivity z hlediska tohoto bodu v ní není) a reflexivní: dotyčný sám má skrze reakce mladších dětí možnost hlouběji prožít to, co jim nabídl jako program. Proto je nezbytné, aby se programu účastnil nejen jako organizátor, ale i jako „jeden z nich“. Druhotně tato aktivita posiluje předpoklady k vlastnímu duchovnímu životu i u těchto mladších dětí.

Vhodná forma plnění: Je zřejmá z popisu aktivity. Je důležité, aby dotyčný nebyl mezi dětmi „cizincem“, protože by mu to vážně komplikovalo dobrý průběh programu.

Vhodný program pro přípravu: Opět jde o dvě roviny: příprava dětí na program, při níž půjde především o schopnost pozorně naslouchat. K tomu můžou posloužit drobné hříčky na soustředění, relaxační postupy (viz *Harmonie, Naslouchání přirodě* apod.) i naslouchání různým věcem (*Co nám říká chléb? Co nám říká svíčka? Co mi poví můj polštář?*) atd. A pak je tu rovina přípravy toho, kdo program organizuje, protože program by si měl vyzkoušet sám na sobě.

Vnitřní radost

- Zlepším se ve schopnosti přemáhat svoje špatné nálady a rozmrzelosti. Za měsíc mi to potvrdí nějaký blízký dospělý a někdo z kamarádů.

Smysl aktivity: Aktivita je praktickou podobou plnění bodu zákona „Skaut/ka je veselé myslí“. Děti jsou zpravidla velmi náladové a nejsou přitom zvyklé se svou náladovostí jakkoliv bojovat. Toto je tedy cesta k tomu, jak nad náladovostí časem vítězit.

Vhodná forma plnění: Základem je správná volba „potvrzovatelů“. Jejich zpětná vazba – i průběžně – bude rozhodujícím předpokladem úspěšného zvládnutí. Neměli by přehánět svou náročnost (v tomto stupni jde hlavně o dobrou vůli se začít přemáhat), ale současně by měli být ve své zpětné vazbě dostatečně aktivní, a to nejen při výtkách, ale i v posilování pokroků. Dítě, které si aktivitu vybralo a nějakým výraznějším způsobem v ní selhalo, by mělo mít možnost několika „reparátů“, než se vzdá.

O náladovém tygříku

(schématická verze – při vyprávění lze „vyšperkovat“ řadou podrobností)

Narodili se na kraji džungle skoro současně: Mládě pantera, mládě levharta a také tygří mládě. Abychom si je nepletli, budeme jim říkat podle počátečních písmen třeba Pavel, Láďa a Tonda. Zpočátku vypadali skoro stejně – jako taková velká koťata, ale pak se začali nejen vybarvovat, ale projevovaly se i jejich další schopnosti a povaha. Černý Pavel byl ze všech nejhbitější, rychlost byla jeho silnou, ale i slabou stránkou. Jak rychle běhal a měl pořád spoustu nových nápadů, tak je stejně rychle zapomínal – mnohdy ještě dřív, než si jich pořádně všiml. A což teprve, kdyby je měl vyprávět ostatním dvěma kamarádům. Medově hnědý Láďa – to byl silák. Měl sice „delší vedení“, ale byl také dobrotisko. To bylo ostatně štěstí, protože jinak by ostatní jeho dva kumpáni byli samá modřina, když se spolu kočkovali. A pruhovaný Tonda? To byl zvláštní případ. Byl ze všech tří nejchytřejší, a když měl náladu, byla s ním ohromná švanda. Jenomže stačilo málo, něco

mu přeletělo přes čumáček – a bylo po náladě. Jednou bylo moc horko, pak zase moc velký vítr, jindy se na něj Pavel nepodíval „dost hezky“, pak ho začalo hryzat, že není tak silný jako Láda. No zkrátka – každou chvíli něco. Pavel s Ládou už z něho začínali být také rozmrzelí. Dovedli byste jim poradit, jak náladového tygříka změnit?

Koho by sis vybral za kamaráda?

Vedoucí programu přinese na schůzku fotografie různě se tvářících dětí: smějících se, přemýšlejících, překvapených... také několika, z jejichž tváře je jasně patrná rozmrzelost a špatná nálada. Děti na fotografiích jsou buď očíslované, nebo nějak symbolicky pojmenované. Skauti/skautky si z nich sestaví žebříček podle toho, koho by si vybrali za kamaráda – od toho, koho by chtěli mít za kamaráda nejraději, až k tomu, kterého by chtěli nejméně. Je vysoce pravděpodobné, že na posledních místech budou právě „nositelé“ špatných nálad. Po sestavení individuálních žebříčků je možné udělat žebříček družinový/oddílový. Nad ním (nebo i nad individuálními žebříčky) pak zapředeme debatu, podle čeho se chlapci/děvčata rozhodovali. Závěr: kampak by asi zařadili tebe, kdyby se tvá fotka takhle objevila na stole mezi členy jiného oddílu nebo třídy? A proč? Jak se často tváříš?

- ▶ Vysvětlím svým vrstevníkům, jak chápou bod zákona „Skaut/skautka je veselé mysli“.

Smysl aktivity: Na rozdíl od předchozí aktivity, která je víc zaměřená na postoj a vůli, je tato – vázaná k témuž bodu zákona – prvořadě záležitostí rozumového zpracování. Termín „veselá mysl“ není už dávno součástí nejen slovníku dětí, ale ani dospělých, které mají kolem sebe. Jde tedy o to najít význam tohoto bodu zákona.

Vhodná forma plnění: Forma plnění je zřejmá ze zadání samotné aktivity. Vlastní výklad nemusí být nijak dlouhý – několik málo minut. Nejlepší by bylo, kdyby si účastníci podle zadání vůdce/vůdkyně předem doma promysleli, co vlastně tento bod zákona znamená. Na příští schůzce by pak měl mít každý možnost přijít se svým vysvětlením (je jedno, jak k němu přišel – důležité je, že se vůbec snažil pochopit, o č v tomto bodu jde). Na závěr sám/a vůdce/vůdkyně (rádce/rádkyně) shrne nejdůležitější prvky pro vysvětlení tohoto bodu zákona, případně vysvětlí i nějaké výraznější hlouposti či omyly – a prezentace jednotlivých členů společně vyhodnotí. Ti, kteří v zásadě vystihli obsah bodu, mají nárok na splnění aktivity (jde tedy o možnost nepřímého plnění).

Vhodný program pro přípravu: Obdobné plnění některého předchozího bodu zákona (*Skaut/ka je věrný/lná a oddaný/lná*).

- ▶ Pokusím se zjistit, co mi dělá radost a proč (napíšu si o tom zápis do deníku, pohovořím o tom s někým, komu důvěřuji, zúčastním se debaty o tom apod.).

Smysl aktivity: Obecně jde o vedení k cílenému sebepoznávání, konkrétně pak o zjišťování zdrojů pozitivního prožívání.

Je to mimořádně účinná prevence proti skleslosti a depresím. V zásadě jde o cílenou podporu *vděčnosti*. Ta je rozhodujícím východiskem pro opravdovou zkušenost s tím, že náš život má svůj nejhlubší zdroj v Lásce, že to není jen „pěkná ideologie“, ale skutečnost. Naopak nevděčnost spolehlivě vede k umrtvení jakéhokoliv plodného duchovního života. V tomto věku už dospívající velmi citlivě vnímají rozpory světa a života v něm. Už mají mnohdy vlastní zkušenosti s tím, že „život je těžký“ (ať už v důsledku trápení v osobním životě – rozchod rodičů,

úmrtí někoho blízkého, tak i „bolestí světa“ – hlad, nespravedlnosti). Musí najít zdroje pro radost *navzdory* tomu. Významně jim v tom může napomoci osobní příklad důvěryhodných dospělých z jejich okolí, případně i seznámení s životem lidí, kteří ani ve svízelných okolnostech života neztratili vnitřní radost (např. krátce po narození hluchá a slepá Helen Kellerová – viz kniha Jindry Jarošové *Via Lucis*).

Vhodná forma plnění: Ze zadání je zřejmé, že forem plnění je celá řada a všechny mohou být vhodné. Rozhodující je prokázat, že dotyčný se opravdu vážně otázkou po zdrojích své radosti zabýval.⁶⁰

Co mě hřeje u srdce⁶¹

- **cíl:** rozvoj schopnosti sebereflexe – zejména zdrojů „pozitivní energie“
- **čas ke hře:** 45 minut; **počet hráčů:** od 5 do 15 účastníků
- **věková kategorie:** skauti a skautky, roveři a rangers; **prostředí:** spíš dovnitř
- **pomůcky:** nakopírované obrázky postavy (podle pohlaví adresáta) s „bublinami“ u hlavy, uší, srdce, žaludku, ruky, kolenou, chodidel.

Popis: Každý účastník dostane jeden pracovní list (A4) s obrázkem postavy a prázdnými „bublinami“ pro odpovědi. Vedoucí programu pak uvede, jak čeština vyjadřuje souvislost mezi naším tělem, jeho pocity a naším vnitřním stavem: *držet jazyk za zuby, leží mi to v žaludku, mám toho po krk, vlez mi na záda, mít za ušima, šlape si po štěstí, pohni zadkem, píchlo mě u srdce, kašlu na to atd.*

Následně každou z bublin společně pojmenujeme otázkou s ohledem na pozitivní prožívání: Co se mi honívá hlavou, když jsem šťastný? (hlava), Co rád slyším? (ucho), O čem rád druhým povídám? (ústa), Co mě hřeje u srdce? (srdce), Co mi dělá dobře u žaludku? (žaludek), Co moje ruce dělají nejraději? (ruka), Co mi pomáhá, že neklesám v kolenou? (kolena), Na co se mohu absolutně spolehnout? (nohy). Pak každý samostatně do „bublin“ vepíše své odpovědi na otázky, které bubliny pojmenovávají. Tam, kde už si účastníci více důvěřují, mohou pak své odpovědi představit či vysvětlit. Jinak lze pouze dát vyplněné pracovní listy na nástěnku.

Poznámka: Tato na první pohled zdánlivě jednoduchá hra může u některých dětí či dospívajících odhalit velmi intimní informace o nich samých. Proto je důležité citlivě vnímat, o čem mluvit chtějí a o čem ne. Je skoro nezbytné, aby si organizátor programu nejprve sám na sobě vyzkoušel, jak na otázky odpoví a co to s ním udělá.

Otázky charakterizující bubliny lze pochopitelně modifikovat – a to i tak, že ne všechny budou pozitivní, případně všechny budou naopak negativní (u dospělých, pokud je potřeba zásadnější revize života).

- ▶ Zlepším se ve schopnosti obnovovat svou vnitřní radost a pokoj způsobem, který si sám vyberu (poslech hudby, procházka přírodou, modlitba apod.).

Smysl aktivity: Tato aktivita současně rozvíjí jak dispozice ke kontemplaci, tak i k obnově vnitřní radosti, jež je základem „veselé mysli“. Podrobnosti už jsou proto probrány v části *Soustředění, naslouchání, schopnost rozjímání*, kam aktivita také patří.

60) Není vyloučeno, že se objeví i případ určité radosti, která má kořeny patologické – škodolibost, záliba v násilí, sexuální deviace apod. Pak je nesmírně důležité s takto zjištěnou skutečností nakládat velmi obezřetně, neboť jinak hrozí rozbití důvěry, bez které ale není možná ani případná korekce takto defektně založené radosti.

61) Podle *Kdo jsem, jaký jsem* od Petra Kříže; viz též aktivita *Kdo jsem?*, str. 48

- ▶ Připravím prezentaci nebo vyjádřím jinou vhodnou formou, proč je nenávist neslučitelná se skautingem.

Smysl aktivity: Tato aktivita má minimálně dvojí důležité zakotvení. O tom, které je zřejmější – konflikt se službou Lásce – pojednáme později. Zde se zaměříme na to méně viditelné a přece stejně důležité hledisko: nenávist zabíjí vnitřní radost. Ten, kdo nenávidí, bude mít dříve či později zcela „otrávené“ srdce. Stane se na své nenávisti závislým – a tím definitivně ztratí „veselou mysl“. Nenávist totiž není momentálním výbuchem vzteku či hněvu. Je uvědomovanou touhou, aby „nepřítele“ postihlo nějaké zlo – nejlépe, aby vůbec nebyl. Jediným řešením osvobozujícím nás samé, je odpuštění. Touha po pomstě z nás dělá otroky. Klasiky je to už v příběhu Kaina a Ábela.

Vhodná forma plnění: Zřejmě za zadání aktivity. Může jít o formu přímého plnění s přípravou i bez ní.

Vhodný program pro přípravu: Nejlépe nějaký příběh, který plasticky ukazuje, jak nenávist člověka zotročuje, jak se na ní stává závislým a jak ztrácí schopnost se radovat z čehokoliv jiného, než z újmy „nepřítele“.

Sebepoznání

- ▶ Zjistím, v čem se můžu spolehnout na sebe a v čem na ostatní členy své družiny.

Smysl aktivity: Cílené sebepoznání (*Jaký/á jsem?*) v potřebném kontextu (druzí).

Vhodná forma plnění: Aktivita je povinnou v tomto stupni stezky. Je proto ideální splnit ji nepřímo – zařazením programu na sebepoznání vlastní spolehlivosti i spolehlivosti druhých s následnou reflexí.

Moje rozdílnost, moje podobnost

- **cíl:** představení konceptu odlišnosti a následků diskriminace, vývoj osobního systému hodnot, lepší poznání sebe sama
- **čas ke hře:** 20 minut; **počet hráčů:** od 6 do 16 účastníků
- **věková kategorie:** vlčata a světlušky, skauti a skautky (mladší); **pomůcky:** žádné
- **prostředí:** na ven i dovnitř; **specifikum:** hra proveditelná pouze na táboře či na jiném dlouhodobějším pobytu

Pravidla: Skupina hráčů se usadí do kroužku. Vedoucí hry požádá účastníky, aby vyjádřili hlavní rozdíly a podobnosti mezi sebou a tím, kdo sedí po jejich levé ruce. Než začnou účastníci jeden po druhém odpovídat, měli by mít čas promyslet si otázky: „Jak se liším od svého souseda?“ a „Čím jsme si podobní?“

Poznámky: Tuto aktivitu je vhodné zařadit, pokud si vedoucí všimne, že je někdo ze skupiny vyloučen (kvůli barvě kůže, nešikovnosti, inteligenci...). Vedoucí by se měl posadit po pravici vyloučeného dítěte a uvést jako příklad jejich rozdílnosti nikoliv příčinu vyloučení, ale například rozdíl v pohlaví (Já jsem kluk, ona je holka) či v tom, že je pravák nebo levák a podobně. V druhé části by měl vedoucí uvést nějakou vlastnost, která dotyčnému či dotyčné pomůže získat ve skupině lepší pozici. Pokud účastníci budou komentovat slova vedoucího s tím, že vidí jiný rozdíl, může proběhnout krátká diskuze, v níž dostane možnost vyjádřit se i izolované dítě.

- ▶ Vytvořím si svůj osobní erb nebo vymyslím své osobní heslo.

Smysl aktivity: Sebereflexe: Co je charakteristické pro mě a můj život. Erb v symbolické formě vyjadřuje „podstatné“ vlastnosti člověka. Ať už se jedná o erb či jinou formu vyjádření, nesmí být (pro svou technickou náročnost) překážkou tomu, co je skutečným smyslem – sebepoznání. Proto pro ne příliš šikovné děti je možné využít heslo či „štit“ – viz dále v odstavci Vhodná forma plnění.

Vhodná forma plnění: Některé děti by byly jistě schopné vytvořit svůj erb i bez přípravy, ale hrozí, že v jejich práci převáží technická stránka věci nad sebeznávacím smyslem aktivity.

Vhodný program pro přípravu: Sebeznávací aktivity. Například program *Štit* viz Část III. Lze též vhodně spojit s meditační aktivitou typu meditace *Bohatství ticha* (str. 105).

- ▶ Po dva týdny si budu každý den psát deník o tom, co jsem zažil, jaké byly mé pocity a co jsem si myslel.

Smysl aktivity: Další z možných forem sebeznávací – vhodná zejména pro děvčata. Důležité je naučit se sledovat jak pocity, tak myšlenky (na ně se dnes zapomíná). Výhodou je určitá systematická, která může být do budoucna velmi blahodárná.

Vhodná forma plnění: Je zřejmá ze zadání aktivity. Nejde přitom o kvalitu literární, nýbrž o poctivou sebereflexi.

Kamenné sochy

- **cíl:** zlepšení schopnosti vyjadřovat své pocity
- **čas ke hře:** 15 až 20 minut podle věku a vyspělosti hráčů; **počet hráčů:** 6–20
- **věková kategorie:** bez omezení; **pomůcky:** jemná hudba; **prostředí:** dovnitř i ven

Pravidla: Všichni účastníci se pohybují v rytmu doprovodné hudby po hrací ploše. Jakmile dá vedoucí hry znamení a řekne, jaký pocit mají hráči ztvárnit, všichni se okamžitě zastaví, ztichnou a pokusí se vyjádřit daný pocit (jako by byli sochou). V dané pozici zůstanou jednu minutu (pro starší účastníky minutu a půl) a pak pokračují v co nejvíce neutrální chůzi, dokud nezazní nový signál a nové zadání od vedoucího.

Poznámky: Účastníci by se neměli snažit o zadaných pocitech během hry příliš přemýšlet. Jakmile zazní signál, pocit musí být tělesně vyjádřen během několika vteřin. Trvejte na spontánnosti, vyjádření zvolené na základě okamžitého nápadu bude tím nejlepším. Děti se musí naučit věřit tomu, co dělají a prosadit svou představu o různých emocionálních stavech.

Hra napomáhá přípravě k duchovnímu rozvoji tím, že vede děti k připomenutí si široké škály lidských emocí a naučily se je pojmenovat.

Příklady zadání: štěstí, smutek, stesk, láska, strach...

- ▶ Vyrobuji si „sešit pocitů“, který obsahuje alespoň 8 mých pocitů. Ke každému pocitu nakreslím obrázek nebo přilepím výstřižky z časopisu, které vyjadřují daný pocit.

Smysl aktivity: Obdoba předchozího. Způsob plnění je zřejmý.

- ▶ Pokusím se zjistit, co mi dělá radost a proč (napíšu si o tom zápis do deníku, pohovořím o tom s někým, komu důvěřuji, zúčastním se debaty o tom apod.).

Smysl aktivity: O této aktivitě jsme už pojednali v části o vnitřní radosti. Zde jen doplňujeme, že důležitý je i aspekt rozvíjející sebepoznání. I proto je tato aktivita povinná: rozvíjí několik kompetencí, které jsou všechny velmi důležité.

- ▶ Prokážu na konkrétních případech (ze života, z dějin, z literatury apod.), že dokážu uvažovat o smyslu vlastního jednání i jednání druhých lidí.

- ▶ Pokusím se objevit svoje životní poslání a zhodnotím svoje předpoklady (tedy silné a slabé stránky) pro něj. S výsledkem seznámím někoho, komu důvěřuji.

Smysl aktivit: Tyto dvě aktivity mívá samozřejmě především ke schopnosti poznávat smysl. Proto se jim tam budeme věnovat podrobněji. Zde jsou kvůli tomu, že nutně předpokládají i schopnost sebereflexe: jak jednání (a tedy i jeho motivů), tak osobnostních předpokladů pro celoživotní poslání.

Hledání smyslu

- ▶ Ukážu na 2 konkrétních příkladech, jak i pohádka může být pravdivá.

- ▶ Přečtu si 3 bajky a zapíšu si, jaké z nich plyne ponaučení.

Smysl aktivit: Úvod do schopnosti nacházet smysl věcí a událostí. V pohádce je sice leccos „vymyšlené“, ale pohádka přesto sděluje nějakou důležitou *pravdu* (většinou o tom, jak to chodí s člověkem mezi dobrem a zlem). To je smysl pohádky. Tedy to, co je na ní pravdivé, je právě její smysl. Obdobně u bajky. Víme, že zvířata nemluví lidskou řečí, ale to, co v bajce vypovídají, je přesto důležitým pravdivým sdělením o (našem) životě.

Vhodná forma plnění: Děti by bez přípravy sotva dobře porozuměly, oč se jedná. S ní to zvládnou velmi dobře.

Vhodný program pro přípravu: Rozbor smyslu nějakého příběhu či krátké pohádky (např. *O velké řepě*, *O Koblížkovi*, *Jak dědeček měnil, až vyměnil*, *O vráně a lišce*, *O Červené karkulce* apod.).

- ▶ Umím u pěti různých her určit, kvůli čemu je vlastně hraje (jaký je jejich smysl).

Smysl aktivity: Obdoba předchozího vztažená na reálný život. Smysl nemají jen knižní příběhy, ale i to, v čem žijeme a čím se zabýváme.

Vhodná forma plnění: Po předchozí přípravě (viz dále) lze aktivitu snadno splnit i hromadně (každý člen obdrží tabulku s několika – 8 až 10 – programy, které jsou běžnou součástí oddílového života, a u každého vyjádří jeho smysl; vyhodnocení může probíhat také společně).

Vhodný program pro přípravu: Rozbor smyslu některých běžných programových prvků.

Fotbal

Na první pohled se zdá, že smyslem fotbalu je hlavně se vyřádit, a případně si „zakopat“. To je jistě také pravda. Ale – kdyby to bylo jen tohle, tak se tomu nebudeme věnovat skoro každou druhou schůzku. Fotbal nám toho totiž nabízí podstatně víc – a v tom je jeho smysl pro nás. Předně – všimli jste si,

jak zásadně důležité je včas a přesně přihrávat? Bez správných přihrávek se nedá vyhrát. Přihrávka je na fotbalu tím nejcennějším. Je znamením spolupráce, schopnosti táhnout za jeden provaz. Přihrávka z nás dělá tým. A pak ještě něco: každý může mít – a v dobrém družstvu i má – svou jedinečnou roli. Mužstvo – to je jak dobře sehraný orchestr. Všichni nemusí umět všechno stejně. Podívejte se, že brankář má tak zvláštní roli, že většina ostatních hráčů by s ním určitě neměnila. Každý by samozřejmě chtěl dávat góly – ale bez dřívčí uprostřed hřiště by se ani míč k tomu správnému střelci nedostal. Umět zapojit všechny svoje síly ve prospěch celku, kde je každý důležitý právě v té své jedinečnosti – to je další nádhera fotbalu. Fotbal nás učí i to, že se má bojovat do poslední sekundy. A také že se má hrát férově. Vidíte tedy, kolik toho vlastně fotbal nabízí tomu, kdo mu rozumí, kdo chápe jeho smysl.

- Prokážu na konkrétních případech (ze života, z dějin, z literatury apod.), že dokážu uvažovat o smyslu vlastního jednání i jednání druhých lidí.

Smysl aktivity: Rozvinutí schopnosti nalézat smysl jednání lidí u rozsáhlejší události. Nejde o hledání smyslu samotných událostí (to je většinou i nad síly dospělých lidí), ale o smysl jednání aktérů. Ptáme se na to, *proč ti lidé tehdy tak jednali, co tím sledovali?* Obdobně je to třeba vztáhnout i na vlastní jednání: *Proč jsem tak jednal? Jednal bych tak i dnes? Proč ano/ne?* To, o čem hlavně běží, je pěstování návyku vždy se ptát po smyslu jednání svého i druhých a schopnost o možných motivech a smyslu kritiky uvažovat (vyvarovat se automatického či předsudečného podkládání negativních úmyslů druhým lidem, snaha podívat se na situace a události i očima druhých, chápat souvislost mezi vnějšími podmínkami a vnitřním světem jednajících apod.).

Vhodná forma plnění: K aktivitě je nepochybně třeba přípravy, kdy dospívající vidí, jak je možné o jednání svém i druhých uvažovat. Vlastní plnění pak může proběhnout jak přímo (individuálně), tak nepřímo.

Vhodný program pro přípravu:

a) *Memoárová literatura* – účastníci historických událostí zpětně podávají svědectví o tom, jak je prožívali, případně co si o nich myslí dnes (např. epizody z dějin skautingu, z války, nástup komunistů, události roku 1968, Charta 77, rozhovory se zajímavými lidmi z oblasti kultury či sportu – Jiří Suchý, Zdeněk Svěrák, Pavel Nedvěd, Kateřina Neumannová, Jan Železný, Štěpánka Hilgertová...).

b) *Autobiografická literatura* – vyprávění o vlastním životě, deníkové záznamy, románová forma.

c) *Příběhy* – literární útvary zpravidla s nějakým poselstvím, které dávají nahlédnout i do vnitřního světa jednajících osob (například některé biblické příběhy: Josef Egypťský, Mojžíš a faraon, Jonáš; *Příběhy jako kompas I. až III.*, Martin Buber: *Chasidská vyprávění*, edice Portálu: *Vyprávění severoamerických indiánů*, *Moudrost staré Číny*, Elie Wiesel: *Příběhy o důvěře*, *Příběhy o naději*).

d) *Programy na reflexi vlastního jednání a jednání druhých* – během vigilie, při review nějaké náročnější hry, při debatě u kamen během poledního klidu...

- Připravím prezentaci nebo vyjádřím jinou vhodnou formou, proč je nenávisť neslučitelná se skautingem

Smysl aktivity: Tím, jak nenávisť ničí schopnost vnitřní radosti, jsme se už zabývali. Tato aktivita současně umožňuje „otestovat“, jak dotyčný rozumí „službě nejvyšší

Lásce“, případně prvnímu a druhému skautskému principu. Služba Lásce vylučuje nenávisť. Odpovědí lásky na křivdu je odpuštění – nikoliv touha po pomstě. Proto do té míry, do jaké je skauting „službou Lásce“,⁶² je neslučitelný s nenávisť.

Vhodná forma plnění: Je zřejmá ze zadání.

Vhodný program pro přípravu: Jednou z možností zvláští účinné přípravy je meditace *Milující laskavosti* nebo *Metta*⁶³ (*záření dobrotivosti*). Pravidelné provádění meditace tohoto typu je mimořádně účinnou prevencí před uvěznutím v pasti pomsty, neboť jakoukoli nenávisť rozpouští.

Osobní poslání

► Umím vysvětlit, jaký je rozdíl mezi posláním a zaměstnáním.

Smysl aktivity: Vytváření předpokladů k porozumění tomu, že smysl života člověka není v tom, co dělá, ale v tom, čím jedinečně přispívá k prospěchu ostatních i dějin světa.⁶⁴ Zaměstnáním si člověk poctivě vydělává na obživu. Poslání je celoživotní úkol, pro jehož naplnění má člověk nejlepší předpoklady. Je výborné, když zaměstnání je součástí poslání (například u lidí v pomáhajících profesích – u lékařů, vychovatelů, charitativních pracovníků, duchovních apod. je to podmínkou, mají-li své zaměstnání dělat dobře), ale není to vždy podmínkou (např. matka, která řádně vychovává čtyři děti, což může být jejím hlavním posláním, to nebude vykonávat jako své zaměstnání – alespoň do té doby, než si společnost uvědomí, jak zásadní činnost pro ni vykonává). Většina lidí však o svém posláním neví či pochybuje.

Vhodná forma plnění: Po nutné přípravě, která objasní základní rozdíl, je plnění jednoduché – ať již bude zvolena forma nepřímá (účastníci mají na různých příkladech určovat, co je jen zaměstnáním a co je – nebo může být – posláním), nebo přímá – individuální (buď rozhovor, nebo „domácí vyřešení“).

Vhodný program pro přípravu: Seznámení s příběhy některých lidí, u nichž poslání bylo zřejmé – např.:

Albert Schweitzer – protestantský teolog, který vystudoval v pozdějším věku medicínu a společně se svým hudebním nadáním (byl vynikající varhaník) to všechno zapojil do svého poslání: pomáhat těm nejubožejším černochům v africkém Gabunu (Lambaréne), kde pro ně vybudoval nemocnici a vzdělávací centrum.

Matka Tereza – původně řádová sestra, jejíž řád se zaměřoval na vzdělávání dívek z lepších rodin. Když zažila bídu lidí v Indii, pochopila, že jejím posláním je vytvořit síť pomoci pro lidi v nouzi, která dnes působí po celém světě a nejen v Indii už zachránila desetimilióny lidí.

Mohandás Karamčand Gandhí – původně zaměstnán jako právník v Jižní Africe. Postupně se stal vůdcem celonárodního indického hnutí za nezávislost, kterému vtiskl úžasný nenásilný charakter. Jeho svědectví o možnosti aktivního, ale nenásilného odporu (*satjágraha*) je jádrem Gandhího celoživotního poslání.

Tomáš Garrigue Masaryk – zaměstnání: vysokoškolský profesor sociologie; poslání: zakladatel státu ČSR.

62) Robert Baden-Powell, když měl ke konci svého života charakterizovat, čím ve své podstatě skauting je, říkal: *Je to vlastně náboženství lásky* (viz Antonín B. Svojsík v článku *Skauting a křesťanství* z roku 1936).

63) Obě najdete na <http://www.drnespor.eu/relaxcz.html>

64) viz *Objevování vlastní hodnoty – Kdo jsem?*; též 1. kapitola – Exkurs *Jak se skauting dívá na člověka*.

Robert Baden-Powell – zaměstnání: důstojník britské armády; poslán: zakladatel světového skautingu

Antonín B. Svojsík – zaměstnání: středoškolský učitel tělocviku; poslán: zakladatel našeho skautingu

Je vhodné uvést i další učitele, právníky, techniky, prodavače atd., jejichž posláním přerostlo jejich zaměstnání.

- ▶ Připravím (např. pro družinu) prezentaci o osobě, která je mým vzorem.
- ▶ Vyberu si z knih tři případy posláním a ostatní (třeba družinu) s nimi seznámím.

Smysl aktivit i vhodná forma plnění jsou zřejmé.

Vhodný program pro přípravu: Seznámení s životním příběhem některého známého posláním (viz předchozí) a jeho reflexe.

- ▶ Pokusím se objevit svoje životní posláním a zhodnotím svoje předpoklady (tedy silné a slabé stránky) pro něj. S výsledkem seznámím někoho, komu důvěřuji.

Smysl aktivity: Jde o vyústění celého procesu přípravy k hledání vlastního smyslu života a tedy svého celoživotního posláním. Je samozřejmé, že v tomto věku nemůže jít o víc než o pokus zahlédnout aspoň jeho zásadní rysy. Až na výjimky bývá posláním blíže nahlédnutelné mezi 20. a 30. rokem (pokud se tím člověk zabývá) a jeho celkový tvar se ukáže zpravidla až s posledním vydechnutím člověka (někdy dokonce až po jeho smrti). Zásadní je posilovat důvěru v existenci osobního posláním každého a odvahu je hledat a do poznání nasadit všechny síly. V tomto „životě bez zadních vrátek“ ve prospěch druhých je i praktický smysl posláním.

V biblicky orientovaných antropologiích hraje kromě *posláním* ještě zásadnější význam *(osobní) povolání*. To je samotným jádrem bytosti každého člověka – Boží odpovědí na otázku *Kdo jsem?* (viz např. Herbert Alphonso: *Osobní povolání*). Vzhledem k tomu, že v našich poměrech se *povolání* běžně zaměňuje se *zaměstnáním* (jak se ukazovalo i při debatách s testovacími oddíly), volíme pro souhrn jedinečnosti lidského bytí i jeho úkolu termín *posláním*, neboť je zásadně důležité podporovat samotné vědomí této jedinečnosti zakotvené v Lásce, které bohužel není v našich poměrech vůbec běžné. Pro naši situaci je naopak typické tvrzení *Každý je nahraditelný*. Skautské je: *Každý je nenahraditelný*.

Vhodná forma plnění: Tato aktivita se dá prakticky plnit jen formou osobního rozhovoru na způsob duchovního vedení, nebo formou deníkových zápisků, které nejsou určené „všem“, ale jen přátelům.

Vhodný program pro přípravu: K předešlým „přípravným“ programům zde přistupuje dále možnost filmů věnovaných celoživotnímu posláním: *Gandhi*, *Klub vyvolených*,⁶⁵ *Misie*, *Ben Hur*, *V erbů lvice*, *Mezi světlem a tmou* atd. Rovněž jsou možné romány a autobiografie: *Zpřeva písň naděje* (Mahalia Jacksonová), *Lidé mého života* (Dana Němcová), *Poutník po hvězdách* (Erazim Kohák), *Mé srdce – tisíc kilowatt* (Jiří Suchý), *To že jsem já?* (Vlastimil Brodský) atd.

65) Vynikající americký film o posláním vychovatele – viz <http://film.osobnosti.cz/klub-vyvolenych.php>

Řeč symbolů

- ▶ Dokážu vysvětlit základní náboženské symboly (kříž, Davidova hvězda, jing-jang, půlměsíc ap.).

Smysl aktivity: Poznávat řeč symbolů světových náboženství a skrze ně lépe rozumět samotným náboženstvím. Současně si ověřit fakt, že bez znalosti tradice, v níž symbol vzniknul, mu nelze dobře (nebo vůbec) porozumět. Náročnost „vysvětlení“ je třeba srovnávat s tím, jak se běžně v oddílech vysvětlují skautské (pozdrav, podání levé ruky, kroj a jeho součásti) nebo státní symboly. Vysvětlení by mělo obsahovat popis symbolu a smysl prvků, z nichž je složen (tedy „k čemu odkazuje“⁶⁶), jak vznikl (pokud je to známo) a jak je v rámci toho náboženství užíván (kdy a proč).

Vhodná forma plnění: Splnění aktivity je možné přímo (bez přípravy v oddílu) tak, že si dospívající sám sežene potřebné informace z literatury, internetu, od důvěryhodných znalců apod. a na schůzce v několikaminutové prezentaci její zvládnutí prokáže. Samozřejmě je možné po určité přípravě (viz dále) všem zadat, aby si aspoň o dvou symbolech zjistili co nejvíc a pak k tomu uspořádat program (třeba formou soutěže) – s následnou reflexí a přiznáním absolvence.

Vhodný program pro přípravu: Seznámení s některým ze symbolů (nejlépe s některým méně známým – třeba půlměsícem) a do příště zadat sehnání fakt o dalších. Možno spojit s návštěvou kostela, synagogy či mešity.

Hvězda a půlměsíc jako symbol islámu má původ v historické události dávno před vznikem islámu. Roku 340 před naším letopočtem tehdejší Byzantion obléhali Makedoňané. Právě když se chystali na město zaútočit, náhle vysvitly hvězdy a srpek měsíce. Jejich světlo odhalilo nepřitele a město bylo zachráněno. Na památku této události se půlměsíc dostal do znaku města a stal se odznakem moci Byzantské říše. Když Turci vedeni Mehmedem II. roku 1453 dobyli Konstantinopol, společně s ním převzali i symbol půlměsíce, ale změnili jeho polohu (původně byl naležato), takže se z něj stal ubývající měsíc (pro lidi žijící na severní polokouli).

- ▶ Vyrobím si „sešit pocitů“, který obsahuje alespoň 8 mých pocitů. Ke každému pocitu nakreslím obrázek nebo přilepím výstřižky z časopisu, které vyjadřují daný pocit.

Smysl aktivity i vhodná forma plnění už byla vysvětlena v části aktivit k *Sebezpoznaní*.

Vhodný program pro přípravu: Jakékoliv aktivity, kde se dospívající učí neverbálně se vyjadřovat formou některých výtvarných technik. Nejde o „umění“, ale o samu schopnost vyjadřovat se i takto.

- ▶ Pokusím se vyjádřit pomocí symbolů (obrázkem či jiným ztvárněním) duchovní či abstraktní skutečnosti (pravda, láska, naděje, zoufalství, odpuštění, řád).

Smysl aktivity: Tato mimořádně cenná aktivita představuje dospělou etapu komunikace skrze symboly. Do ní by v ideálním případě měli dojít všichni členové oddílu (nejpozději před 20. rokem věku). Schopnost vyjadřovat přiměřeně symbolicky duchovní skutečnosti je mimořádně důležitá pro jakoukoliv komunikaci, zvláště

66) V případě kříže, jako ústředního symbolu křesťanství, jde například o *plán záchrany světa*: vertikální osa – od Otce přicházející Syn, který jako člověk vstupuje do dějin (horizontální osa), aby (mocí Ducha sv.) svět přivedl zpátky k Otci.

partnerskou. Ten, kdo je tu „negramotný“, s vysokou pravděpodobností bude ve svých pokusech lásky pravidelně troskotat. Důležité je to s i pro komunikaci víry.

Vhodná forma plnění: Po dobré přípravě (která by měla probíhat průběžně od mnohem mladšího věku) je možné aktivitu plnit jak formou nepřímou – tedy program, kdy všichni účastníci vyjadřují pomocí symbolů několik různých skutečností (může to být tak, že je dáno šest prvků a vždy dvě dvojice se mají vyjádřit jinou formou – např. symbolickou kresbou, barevnými skvrnami, gesty). Aktivitu můžou ale zájemci splnit i mimo schůzku a výsledky prezentovat třeba na internetových stránkách oddílu.

Konkurence Matyáši Braunovi aneb Kuks u nás v oddílu

- **cíl:** rozvoj schopnosti rozumět symbolům a vyjadřovat se jimi – a skrze ně se potkávat s duchovními skutečnostmi, k nimž odkazují
- **čas ke hře:** 30–90 minut podle forem použitých ke ztvárnění; **počet hráčů:** 6–20
- **věková kategorie:** starší skautky a skauti, roveři a rangers
- **pomůcky:** fotografie soch Matyáše Brauna z Kuksu (alespoň velikosti A4)⁶⁷; **prostředí:** dovnitř i ven

Provedení: V první fázi organizátor seznamuje hráče s jednotlivými sochami: vždy nejprve nechá určovat, co by mohla socha představovat (podle vyspělosti hráčů buď může předem uvést, které skutečnosti sochy představují a viditelně to vyvěsit, nebo může jen seznam přečíst, případně nechá hráče určovat bez omezení nápovědou). Poté prozradí, o jakou sochu skutečně jde. A následně se hráči snaží popsat, které rysy sochy zvláště ukazují na vlastnost (duchovní skutečnost), kterou má představovat. Po této fázi (která se může hrát i soutěžně na družstva či jednotlivce, přijde druhá etapa, kdy jednotlivci či malé skupinky si připraví svoje gestické vyjádření (jako by sám/a či sami byli sochou/sousoším) jedné z vlastností. Inspiraci je možno hledat na těchto stránkách: <http://www.horice.org/nahabru/index2.php?pages=news&id=1150361267>

Tyto „artefakty“ je možno fotografovat a následně z nich udělat velkou prezentaci. Na závěr je možno provést review o pocitech při celém programu nebo jen fázi vlastní „tvorby“.

Poznámka: Je možné použít i jiné inspirace – například z meditační zahrady Luboše Hrušky v Plzni.

- ▶ Budu oporou (přístupem a případně pomocí při organizování) při uskutečňování oddílových rituálů a jiných aktivit směřujících k podpoře oddílové tradice a rozvoji duchovního života.

Smysl aktivity: Zde jde o postoj, který se promítá do života oddílu. Za „normálních okolností“ by tento postoj měli mít všichni členové oddílu: přistupovat k rituálům či jiným formám oddílového života, které přímo vytvářejí prostor pro „setkání s Tajemstvím“, s patřičnou opravdovostí a vnitřním soustředěním. Bohužel tomu tak zdaleka vždycky a všude nebývá. Proto je mimořádně důležité, aby aspoň někteří starší členové oddílu byli rádcům a vedení oddílu svým zodpovědným postojem při těchto příležitostech oporou. Jejich příklad totiž může velmi blahodárně působit na mladší členy oddílu a na celkový průběh těchto událostí.

Vhodná forma plnění: Nejpřirozenější je „nepřímá“: vůdce/vůdkyně osloví členy, kteří k těmto příležitostem přistupují s opravdovostí, pohovoří s nimi a navrhne splnění.

Vhodný program pro přípravu: Jakékoliv správně prováděné rituály + Program o úloze symbolů a rituálů.

67) Viz například zde: <http://betlemari.hyperlink.cz/kuks/ctnosti.html>; <http://www.fylkir.wz.cz/ctnosti.htm>

Řeč krásy

- Vyberu pět věcí (předmět, hudební skladbu, píseň, obraz apod.), které se mi líbí, a pět, které se mi nelíbí. Pokusím se zjistit, proč se mi ty první líbí a ty druhé ne.

Smysl aktivity: Rozvoj estetického cítění, vnímání krásy a věku přiměřená reflexe.

Vhodná forma plnění: Je ze zadání aktivity zřejmá. Plní se lépe individuálně, byť lze uplatnit i společnou formu.

Oddílová hitparáda:

Vedoucí vybere 5 až 8 skladeb, které vždy s krátkým úvodem (autor, styl apod.) pustí. Členové oddílu hodnotí každou skladbu na škále (např. pětibodové jako při známkování). Každý pak veřejně uvede „svou“ nejlepší a nejhorší skladbu se stručným vysvětlením. Na závěr vedoucí vyzdvihne zvláště přílehavá vysvětlení.

Oddílová galerie:

Místo skladeb se posuzují obrazy, fotografie či jiné předměty (může být pojato i humorně). Jinak je postup stejný jako v předchozím.

- Připravím na výpravě či na táboře stezku, na níž bude aspoň pět pozoruhodných či krásných přírodních detailů.

Smysl aktivity: Rozvoj estetického cítění v přírodním prostředí a jeho praktické užívání.

Vhodná forma plnění: Je zřejmá ze zadání aktivity.

Vhodný program pro přípravu: Pozorování detailů přírody – pavučiny s kapkami rosy, květiny se čmelákem, zralé smrkové šišky, borovicové větve zvláštního tvaru atd.⁶⁸

- Vyberu si umělecké dílo, které se mi líbí (obraz, kniha, hudba, stavba...), a vysvětlím, proč se mi líbí.

Smysl aktivity: Rozvoj estetického cítění a vnímání krásy a věku přiměřená reflexe

Vhodná forma plnění: Je ze zadání aktivity zřejmá. Plní se lépe individuálně, byť lze uplatnit i společnou formu.

Procházka dějinami krásy

Z knih (nebo z jiných materiálů) nakopírujeme obrazy ideálů mužské a ženské krásy z různých období. Jednotlivé obrázky rozstříháme, zbavíme případného označení časového období, nalepíme na papír a opatříme číslem či písmenem. Tyto listy pak rozvěsíme po místnosti. Úkolem účastníků je seřadit obrázky chronologicky. Nejlepšího znalce dějin krásy můžeme po zásluze odměnit.

Hře by měla předcházet diskuze o vývoji ideálu krásy, o tom, jak jej ovlivňují dané společenské podmínky, média... Hra je vhodná zvláště pro skautky a rangers ohrožené poruchami příjmu potravy – zjištění, že existoval barokní ideál kypré krásy a věstonická Venuše je sice nevléčí, ale alespoň jim mohou poskytnout nadhled nad současným kultem vychrtlosti. Pánům skautům a roverům rovněž neuškodí.

68) Spoustu podnětů přináší samozřejmě i metodika *Příroda kolem nás* v části *Vnímání přírody a Hodnota přírody*

- ▶ Pro svoje kamarády uspořádám přehlídku svých oblíbených písní (skladeb) a doplním to výkladem, proč se mi líbí.

Smysl aktivity i vhodná forma plnění jsou obdobné jako v předchozích případech.

Definice krásy

Hra je vhodná jako úvod do bloku věnovaného estetice na schůzce, výpravě či táboře.

Účastníci dostanou za úkol vytvořit vlastní definici krásy, např. „pro mne je krásné pouze to, co je žluté, větší než dva metry a má to hlubokou filosofickou myšlenku“. Pro inspiraci jim můžeme poskytnout citáty od moudrých hlav o krásě (stačí zadat „estetika“ do libovolného vyhledávače na Internetu). Když každý svou definici vyrobí, rozmístíme papíry s napsanými definicemi po místnosti a následuje volba té nejlepší, nejzajímavější. Každý z účastníků má k dispozici například tři bodovací nálepky, které může nalepit k těm definicím, které se jim nejlépe zamlouvají. Po skončení volebního období vyhlásíme favorita. V další části hry účastníci dostanou „pracovní list“, který by jim měl pomoci zamyslet se nad vlastními postoji ke krásě.

- ▶ Připravím pro družinu aspoň půlhodinový program věnovaný umění, které se mi líbí (obrazy, fotografie, hudba, písničky, výtvarná díla), a pokusím se při tom přiblížit, co se mi na tom zvlášť líbí.

Smysl aktivity i vhodná forma plnění jsou obdobné jako v předchozích případech.

Lov na krásno

Program je možné uskutečnit buď jen v rámci schůzky (a ta na to pak padne celá) nebo výpravy. Účastníci dostanou za úkol přinést si na tuto akci (lze uskutečňovat jen v rámci schůzky – a ta na to pak padne celá – nebo výpravy) digitální fotoaparát. Následně je jim zadáno téma: „Vydejte se do našeho města/vesnice a snažte se vyfotit co nejvíc krásných věcí, lidí, situací...“ Určíme čas návratu na základnu.

Po návratu lovců z terénu stáhneme do počítače úlovky a uspořádáme prezentaci. Odborná porota složená např. z roverů nebo činovníků vybere to nejlepší (můžeme soutěž rozdělit do kategorií – „člověk“, „příroda“, „stavba...“). Autory oceníme, fotografie můžeme použít na oddílovém nebo střežiskovém webu, do kalendáře, na výzdobu...

- ▶ Po dohodě s vůdcem/vůdkyní připravím program pro mladší děti, při kterém v tichu vyslechnou několikaminutovou skladbu, báseň, píseň apod. a poté na ni několika větami budou reagovat (např. vyjádří poděkování, popíší svůj vnitřní stav apod.).

Smyslem aktivity a vhodnou formou plnění jsme se už zabývali v souvislosti s hlavní rovínou této aktivity – tedy v části věnované *soustředění, naslouchání, schopnosti rozjímání*.

Vhodný program pro přípravu: O některých tu už byla řeč – například *Oddílová hitparáda*. Doporučujeme rozhodně vyzkoušet i program *Dobrodružství ve světě pojmů a hodnot*, který je popsán v Části III. Není sice v prvé řadě zaměřený na naslouchání a vnímání krásy, ale rozvíjí komplexní přístup ke vnímání hodnot a jejich vyjadřování. Přináší i důležitou metodickou zkušenost pro organizování komponovanějších programů.

B.2 Moje svědomí

Kompetence rozvíjené bodem stezky

- ▶ Hledá, přijímá a chrání hodnoty důležité pro správný život
- ▶ Rozvíjí své mravní rozhodování na základě fungujícího svědomí
- ▶ Aktivně se podílí na vytváření vlastního charakteru
- ▶ Je zodpovědný, spolehlivý a statečný
- ▶ Dokáže řešit obtížné situace – je psychicky i fyzicky odolný

Uvedené kompetence lze opět pokládat za výchovné cíle. Na protější straně je jejich stručné vysvětlení. Podrobnější výklad obsahují kapitoly 1. a 2.

Hlavní smysl tohoto bodu stezky je tedy v rozvoji mravního rozhodování až do jeho dospělé formy – svědomí schopného skutečného dialogu – a současně ve vytváření charakteru, který umožňuje tato rozhodnutí také uskutečnit. V praxi by výsledkem měl být člověk zodpovědný, spolehlivý a statečný.

METODIKA ANEB JAK NA TO

Běžný život oddílu

Snad nikde jinde neplatí s takovou jistotou, že vychováváme právě tehdy, když si myslíme, že nevychováme – jako v souvislosti s výchovou svědomí těch, za jejichž zráním k dospělosti jsme zodpovědní. V prostředí, které je mravně chudé, necitlivé, rigidní („ztvrdlé“) nebo jinak nemocné, lze někoho přivést ke správnému mravnímu rozhodování jen zázrakem.

CÍL	STRUČNÉ VYSVĚTLENÍ
Hledá, přijímá a chrání hodnoty důležité pro správný život	Východiskem skautského mravního rozhodování je přesvědčení, že člověk svým smýšlením a jednáním podporuje (resp. odmítá) dobro, nebo naopak zlo . Ze skautského hlediska je jednoznačně na straně dobra život postavený na skautském slibu a zákonu. V praxi jde o to, porozumět hodnotám, ke kterým takový život směřuje a ze kterých bere svou sílu, přijmout je za vlastní a v konkrétních situacích je i naplňovat a případně chránit. Skaut může za základ svého morálního rozhodování přijmout i jiný „hodnotový systém“, pokud je ovšem skautem, neměl by být s tím skautským v rozporu.
Rozvíjí své mravní rozhodování na základě fungujícího svědomí	Jde o vytvoření zralého dospělého svědomí. Člověk toto svědomí postupně kultivuje od respektování standardních mravních pravidel (např. skautského zákona) až k naslouchání a porozumění nejvyšší Pravdě a Lásce, která k nám skrze naše svědomí promlouvá . Proto hlas svého svědomí neumlčuje a nepodléhá skupinové nebo společenské morálce, je-li s jeho svědomím v rozporu.
Aktivně se podílí na vytváření vlastního charakteru	Důsledkem žití podle správně utvářeného svědomí (přiměřeně věku a celkovému rozvoji duševnímu i duchovnímu) je rozvoj charakteru – který vyjadřuje kvalitu člověka z hlediska morální spolehlivosti . Významnou roli tu hraje na jedné straně vůle a schopnost překonávat překážky, na straně druhé přitažlivost krásy dobra a touha po jejím naplnění.
Je zodpovědný, spolehlivý a statečný	Předpokladem skautské životní orientace je přesvědčení, že člověk svůj život žije s odpovědností vůči Pravdě a Lásce. Tato odpovědnost na jedné straně člověku nastavuje zrcadlo a upozorňuje ho na vlastní chyby a selhání, současně mu ale dává svobodu a sílu nejen své chyby překonávat, ale žít svůj život trvale v pravdě a svobodě. Opora v Pravdě a Lásce nám dodává odvahu a energii pro naše vlastní tvořivé jednání rozvíjející láskyplné vztahy a přispívající k pravdivému poznání .
Dokáže řešit obtížné situace – je psychicky i fyzicky odolný	Postupně se učí chápat, že kromě prohry může být neúspěch i příležitost k sebezpoznání i poučením vedoucím k nápravě. Úspěchy mají člověka povzbudit, ale ne vést k pýše.

Pokud se jedná o tvůj (váš) oddíl, jsi to hlavně ty a tvoji spolupracovníci ve vedení oddílu, kdo rozhodujete o tom, jak vhodné – či nevhodné – prostředí v něm pro rozvoj zdravého dospělého svědomí bude. Zapiš si prosím „zlatým písmem“ do svého srdce tohle moudré upozornění, které je v úvodu bestselleru *7 návyků vůdčích osobností* od Stephena R. Coveyho:

Jestliže se snažím využít strategie ovlivňování a taktiky přinucení jiných lidí k tomu, aby dělali to, co si přeji, aby lépe pracovali, aby byli lépe motivováni, aby mne měli rádi a měli se rádi navzájem, zatímco můj charakter je v podstatě vadný, poznamenaný dvojakostí a neupřímností, nemohu být dlouhodobě úspěšný. Moje dvojakost bude vyvolávat nedůvěru a všechno, co budu dělat, dokonce i s využíváním takzvaných technik dobrých mezilidských vztahů, bude považováno za falešné. Prostě, je jedno, jak dobrá je rétorika nebo dokonce jak dobré jsou

úmysly: chybí-li důvěra, chybí základ pro trvalý úspěch. Pouze opravdovost dává životnost technikám ... **to, jací jsme, vypovídá o nás mnohem výmluvněji, než co říkáme nebo co děláme.** Slovy Williama George Jordana: „Do rukou každého jednotlivce je vložena kouzelná moc dobra či zla – tichý, neuvědomělý, neviditelný vliv jeho života. Je to prostě trvalé vyzářování toho, jaký člověk skutečně je, ne toho, co předstírá.“⁶⁹

Ve skautských oddílech se u nás vyskytují dvě hlavní verze toho, jak nebrat toto upozornění – a tím i samotný skauting – vážně:

„Liberální“ – u ní je to na první pohled mnohem lépe patrné, protože tam se vedoucím nenamáhají zakrývat to, že principům skautingu ve skutečnosti nevěří:

Ano, je to pěkné pro hraní si s dětmi, ale „opravdový život“ jde jinam. Jasně – „máme něco ve slibu o nejvyšší Pravdě a Lásce“ – ale nechodte s tím na nás. Všechno je přece „relativní“, nic absolutně pevného, oč by se člověk mohl opřít, přece neexistuje – to je dávno známé. Máme sice nějakou „ideologii“, ale to je spíš takový folklór. Každý má nějakou tu „svoji pravdu“, my mu ji nebereme, ale ať nás s ní neotravuje...

Nu – snad to už je postačující ilustrace. Je to samozřejmě záměrně vyhrančené, ale v jemnější podobě se toho mezi námi najde docela dost. Fakt je, že z takové pozice se pro zdravý rozvoj svědomí svěřených dětí a dospívajících nedá udělat vůbec nic. Vyzářuje z ní totiž nedůvěra ve schopnost svědomí dovést nás k pravdivému poznání, na kterém lze postavit život. Na takovém „močálu“ ale nelze budovat nic, natož skautský život.

„Konzervativní“ – ta se naopak na první pohled tváří jako jediná strážkyně skautské „pravé víry“. Má zcela jasnou představu o skautingu a skautském životě:

Vždycky se to přece takhle dělalo! Nelze slevit z našich vysokých morálních zásad, a proto jsou všechny řeči o toleranci a dialogu jen „zakalováním studánky našich čistých ideálů“. Povinnost – zodpovědnost – kázeň = Bude to tak, jak to chápeme a chceme my.

Bohužel – místo věrnosti principům ulpěla tato verze na věrnosti svým představám. „Litera“ tu na celé čáře vítězí nad „duchem“. Typický ideologický přístup, který umrtvuje jakékoliv skutečné svědomí. Je nesený strachem – ne důvěrou v sílu Pravdy a Lásky.

Služba nejvyšší Pravdě a Lásce je službou toho, kdo důvěruje a miluje – a proto má odvahu vést dialog s druhými a společně s nimi hledat ty nejlepší cesty pro takovou službu. Povinnost je uvědomělým přijetím toho, co mohou a chci udělat společlivě pro druhé. Zodpovědnost je nesená trvalým odpovídáním se Pravdě i těm, kteří mají nárok na mou službu. Kázeň je svobodně přijatá norma mého jednání, protože jen tak můžu jít cestou svého poslání.

Životem oddílu by tedy měla prozařovat základní důvěra v to, že náš život směřovaný naším skautským zákonem je dobře a pevně zakotvený v Lásce a že se může opřít o Pravdu. Nejsou to jen naše lidské síly, které nás na skautské stezce provázejí. Nejsou to jen „pěkné řeči“, není to jen „ideologie“ – je to skutečnost: Ať děláme cokoliv, vždy tu jsme v onom dialogu se Základem našeho bytí. A to je pro nás zdrojem odvahy a síly, radosti a tvořivosti. Tohle je pravý „oddílový

69) COVEY, Stephen, R. *7 návyků vůdčích osobností*. Praha : Pragma, 1997, s. 15

duch“, ve kterém se může rozvoji svědomí opravdu dobře dařit. V takové atmosféře také není problém u jakéhokoliv programu věnovat pozornost i mravní rovině proběhlého dění.

Třeba hned po právě skončeném fotbalu, třeba při převlékání či cestě ze hřiště do klubovny, může pozorný vedoucí prohodit: *To, že se Srnec přiznal, když hrál rukou, to jsem tedy koukal, to se mezi dospělými hráči jen tak nevidí. My máme holt zákon být čistý v myšlení, slovech a skutečích (mluvit pravdu). A všimli jste si, že dneska Cvalda už mnohem víc přihrával? Hmm – a Jezevče, jak jsi nakopl Mustanga, viš, tam před tou vaší bránou, to jsi fakt musel? Ještě štěstí, že Mustang nemá nohy z porcelánu, ale ani teď tě to, Jezevče, nemrzí...? Zkrátka pochválí několik pozitivních prvků, případně dá šanci „hříšníkům“ na nějaký poctivý „ústup“. Pro posílení vědomí, že ať děláme cokoli, vždycky můžeme být na straně dobra či naopak proti němu, udělal za ty dvě tři minutky víc, než půlhodinovým kázáním.*

Cílené programy

Pokud je v oddílu příznivé duchovní prostředí pro rozvoj svědomí, je důležité přispívat k němu i programy a aktivitami, které jsou na něj přímo zaměřeny. Opět ti tu nabízíme jejich rozčlenění vycházející z kompetencí (viz *Kompetence rozvíjené bodem stezky*) a současně přihlížející k metodickým návaznostem, které jsou i v základu aktivit stezky k bodu *Moje svědomí*. Tyto metodické návaznosti respektují jak **věkové hledisko** (podrobněji viz *Rozvoj svědomí* v jednotlivých výchovných kategoriích), tak **vnitřní souvislosti** samotného mravního rozhodování:

1. **Znalost a porozumění** skutečností dobra a zla – skautský zákon
2. **Motivace** k rozhodování pro dobro
3. Posilování schopnosti svá rozhodnutí pro dobro **uskutečňovat** – rozvoj vůle
4. **Sebevýchova** – co já sám dokážu udělat pro to, abych rostl v dobrém
5. **Sebepoznání** při mravním rozhodování – proč jsem se rozhodl právě takhle?
6. **Naslouchání** vlastnímu svědomí

1. Znalost a porozumění skutečností dobra a zla – skautský zákon

Východiskem jakéhokoliv mravního rozhodování a jednání je začlenění dobra a zla do osobního pojetí světa. Stručně a lidsky řečeno: člověk musí být přesvědčen, že dobro a zlo jsou skutečné. Přitažlivost a závaznost dobra vězí právě v tom, že není jen lidským výmyslem. A podobně nebezpečnost zla a nutnost mu čelit je dána tím, že je skutečností člověka přesahující. Dobro je tím, co spojuje Pravdu s Láskou. Dá se dokonce docela výstižně říct, že Pravda a Láska jsou „tváře“, jimiž je dobro přivraceno k nám, lidem, a skrze něž dobro poznáváme a zažíváme. Zlo je pak tendencí působící proti tomu – tedy stručně vyjádřeno tíhnutím ke lži a nenávisti (viz též kapitola 2).

Ve skautském věku by sice už jistota o reálnosti dobra i zla měla být samozřejmostí, protože optimálním věkem k osvojení si tohoto faktu je předškolní věk. Ale víme, že mnohdy tomu tak ještě nebývá. Je tedy nutné pokusit se u dětí, kterých se to týká, tento handicap odstranit.

Z předchozího je jasné, že porozumění skutečnosti dobra a zla je bezprostředně spojeno s porozuměním tomu, co znamená *sloužit nejvyšší Pravdě a Lásce*. O tom se dá skauty a skautkami hovořit velmi dobře a není to pro ně ničím „abstraktním“⁷⁰. Potíž může být s odpovědí na otázky typu: *Kde ale to „dobro“ je?* Dost časté bývají odpovědi typu „v srdci každého z nás“, „tam, kde se lidé mají rádi“, „tam, kde lidé jednají správně“ (např. podle skautského zákona). Všechny tyto odpovědi jsou pravdivé jen částečně. Úplná odpověď musí poukázat na duchovní rozměr reality: **tento náš viditelný svět je součástí větší skutečnosti, k níž patří i duchovní dimenze.**

Praktickým vyjádřením naší skautské důvěry ve skutečnost dobra (a zla) je náš zákon a život podle něj. Je takovým „programovým prohlášením“ toho, kdo chce „sloužit Pravdě a Lásce věrně v každé době“. Je jasné, že častokrát to ne úplně zvládneme a někdy se nám to nepodaří vůbec, ale to nás nesmí odradit. Jsme na cestě a různá zabloučení se dají ještě vždy napravit. Nejde o to, být už teď „dokonalý“ – pak bychom přece ani ten zákon nepotřebovali. Jde o to, být přesvědčený, že podle tohoto zákona se má a dá žít – a že nakonec takový život je šťastný a krásný. A proto má smysl se o to znovu a znovu pokoušet a po krůčcích v tom růst.

Za svou skautskou dráhu jsem viděl různé „ vynálezy“, které mají skautům či skautkám umožnit si co nejlépe zákon „zapamatovat“ – všelijaké mnemotechnické pomůcky či hříčky s prsty. Myslím, že by stálo za to věnovat víc úsilí tomu, aby děti v našich oddílech zákon pochopily a opravdu jim žily. Mnohem víc, než přesné zapamatování, je porozumění tomu, jak zákon opravdu souvisí s naší službou nejvyšší Pravdě a Lásce, případně se třemi principy skautingu. Jak služba Pravdě zákon „obepíná“ – 1. a 10. bod: pravdivost, čistota myšlení i jednání. Jak služba Lásce tvoří jeho jádro – 2. až 7. bod zákona: věrnost a spolehlivost, prospěšnost a ochota pomoci, přátelství s druhými a bratrství se skauty, zdvořilost vůči všem, ochrana přírody i lidské práce, respekt k těm, kteří musejí nést autoritu. 8. a 9. bod pak ukazuje na to, čím na téhle cestě máme být především vybaveni: vnitřní radostí z toho, že náš život je nesený Láskou, a schopností správně hospodařit se vším, co nám bylo svěřeno (od našich vnitřních dispozic až k času a penězům).

A tyhle skutečnosti je třeba soustavně tak či onak – tu vtipně, tu důrazněji, tu jemněji – v konkrétních situacích oddílového života připomínat: „Všimly jste si, jak Veverka dokázala zůstat zdvořilá, i když jí Metelka s Jájou pořádně provokovaly? Přesně tak, jak bychom to měly dokázat podle našeho zákona.“ „Už jsem si říkal, že mi nakonec nikdo nepomůže a já to budu muset uklidit celé sám. Ale Pírko se zachoval přesně tak, jak nás vyzývá třetí bod našeho zákona, a tak jsem to s ním stihnul a teď si tu s vámi můžu ještě chvíli hrát karty.“ Slib, zákon a heslo nás bud neustále provázejí naším životem (nejen skautským) – anebo jsou jen mrtvým inventářem, kterého se nakonec rádi zbavíme. Věř mi: není třetí cesty.

2. Motivace k rozhodování pro dobro

Přesvědčení o reálnosti dobra (a zla) a konkrétní vyjádření cesty za dobrem v našem slibu, heslu a zákonu je prvním metodicky nezbytným krokem, na který musí navazovat další: my si musíme dobro zamilovat. Mravní rozhodování ve prospěch dobra musí být nesené pozitivní motivací. Bez toho dřív nebo později dojde k jedné ze dvou defektních situací: odmítnutí této cesty k dobru (a někdy

⁷⁰ Podrobně viz 1.5. *Jak s nejvyšší Pravdou a Láskou?*

i „zavržení“ dobra vůbec), nebo ochrnutí mravního života – nutková snaha nedopustit se žádného pochybení, vedoucí k nekonečnému řetězci „zajišťování se“ proti možnému selhání, nazývaná *skrupulozitou*.

Dnes je možné občas slyšet nebo číst názor – většinou starších lidí – že příčinou všech současných potíží s dětmi (zejména jejich agresivity, nezodpovědnosti, předčasného sexuálního života či experimentování s drogami) je to, „že se nebojí Boha“. Tenhle názor sice správně tuší, kde je problém – totiž v oblasti duchovního života – ale úplně špatně ho diagnostikuje. A dokonce prozrazuje jednu z podstatných příčin, proč už po několika generacích nezadržitelně roste (nejen u nás, ale v celé Evropě) počet lidí, kteří s Bohem nechtějí mít nic společného. Kdo by stál o to, aby se ve světě tolik prosyceném strachem, jako je ten náš, ještě ke všemu musel bát Boha? Strach je špatný vychovatel: pokud je dlouhodobější, vždy vede k nějaké osobnostní deformaci a následkům v jednání toho, kdo byl takové „výchově“ vystaven. Ono české výchova krásně napovídá, co musí být základem správného výchovného působení: růst vzhůru (*vy*) dosahovaný ovšem laskavou a důslednou péčí (*chovat*). Skutečný problém dnešní západní výchovy dětí je, že jim chybí vzory, které by jim poskytovaly opravdu nosný životní směr. Chybí jim někdo, ke komu by mohli s láskou vzhlížet, koho by si mohli naprosto ve všem vážít, na koho by se mohli absolutně spolehnout. Ne strach, ale láska dává rozhodující směr výchově, která nese opravdové ovoce. A je jasné, že taková výchova musí být v Lásce zakotvená – ať se jí říká jakkoliv.

Rozhodujícími nástroji motivace „tvých oddílových dětí“ k dobru jsou:

- ▶ Tvá vlastní zakotvenost v dobru: z tebe vyzáruje, že důvěřuješ ve vládu Pravdy a Lásky
- ▶ Tvá pozornost pro jakékoliv (i slabé) pokusy dětí o správné jednání a jejich posilování
- ▶ Kladné vzory, které přináší život i umění

3. Posilování schopnosti svá rozhodnutí pro dobro uskutečňovat – rozvoj vůle

Ve správně fungující konzumní společnosti se konzumenti aktivně snaží hledat svody. Jejich dědové výrobci žili od jednoho oběhu výrobního pásu ke druhému, který byl úplně stejný. Oni sami pro změnu žijí od atrakce k atrakci, od pokušení k pokušení, od vyčenení jednoho pamlsku k hledání jiného, od spolknutí jedné návnady k honbě za jinou – každá atrakce, pokušení, pamlsk a návnada je nová, jiná a přitažlivější, než předešlá... To, že každá spotřeba zabírá čas, je vlastně prokletím konzumní společnosti – a hlavní starostí reklamních odborníků na spotřební zboží. Mezi závratnou kariérou „nyní“ (odstartovanou technologií komprese času) a logikou ekonomiky orientované na konzumenta, je přirozené souznění. Co se takové ekonomiky týče, konzumentovo uspokojení by mělo být okamžité – a to ve dvojím smyslu: Spotřebovávané statky by měly samozřejmě skýtat bezprostřední uspokojení, nevyžadují se něčemu učit ani žádné zdoluhavé přípravy; uspokojení by ale také mělo končit v „nulovém čase“, tj. v momentě, kdy se čas nezbytný pro spotřebu naplnil. A tento čas je třeba zredukovat na minimum. Nutné časové redukce se nejlépe dosahuje, jestliže konzumenti nejsou s to na žádný objekt soustředit svou pozornost či touhu po delší čas, jsou-li netrpěliví, impulzivní a neklidní, a zejména – dají-li se snadno vzrušit a ztrácejí stejně snadno zájem. Kultura konzumní společnosti se točí nikoli kolem učení, ale hlavně kolem zapomínání.⁷¹

71) BAUMAN, Zygmunt: *Globalizace. Její důsledky pro člověka*. (s. 99–102)

Nutnost rozvoje vůle je právě tak nezbytná, jako nepopulární u většiny mladých lidí. Užívání vůle jde totiž hodně „proti srsti“ dnešnímu životnímu stylu. Pro něj je příznačný slogan „Nevaž se – odvaž se!“ a „Musíš to mít HNED!“ Do určité míry proniká i do naší skautské výchovy. Ne samozřejmě v těch nejpokleslejších podobách, ale ve stále narůstající touze po „zážitcích“.

Zážitková pedagogika byla nepochybně senzačním průlomem do tradičního systému evropské výchovy (zejména školské, ale do určité míry i ostatní). V ní do té doby jednoznačně dominoval drill: Nejdřív se do paměti „nabušily“ poučky o tom, co je správné, a potom se tak dlouho dělalo jejich uskutečňování, až se dotyčný stal v „uskutečňování ctností“ zběhlým. Dalo se tím – zejména dokud převládala patriarchální forma rodiny i společnosti a naprostá většina lidí byla tak či onak nesvobodná a média měla jen okrajovou roli na utváření společnosti – dosáhnout lecjakých pozoruhodných výsledků. Vždyť vzdělanost minulých staletí, na níž stavíme (ať chceme nebo ne), měla tento základ. Občas sice takoví osvícení lidé jako Jan Ámos Komenský poukazovali na to, že by se výchova také mohla uskutečňovat podstatně jinak, a dokonce navrhovali jak, ale „hlavní proud“ se valil úplně jinam. Teprve „americká pragmatická pedagogika“, která se rodila na přelomu 19. a 20. století, přinesla do padesáti let základní zvrát.

Bohužel – vývoj se zase ubírá od stěny ke stěně: zatímco předchozí výchova drilem úplně opomíjela ten druhý nezbytný krok – tedy rozvíjet motivaci k dobru, aby byl člověk čím dál tím víc řízen svým vnitřním zaujetím pro dobro – tak zážitková pedagogika (která naopak s tím druhým krokem pracuje skvěle) opomíjí či podceňuje krok třetí. Výsledkem je mimo jiné to, co zjistila velká Evropská studie hodnot:⁷² Mladí lidé v Evropě nejsou „nemravni“, ale jsou nezpůsobiví uskutečňovat to, co sami pokládají za správné. Mezi hodnotami, které vyznávají, a těmi, které jsou schopni uvést v život, zeje čím dál větší propast. Nejmarkantnější je to vidět na tom, že pro 85 až 95 % Evropanů je trvale nejžádanější hodnotou „mít vlastní šťastnou rodinu“, ale v realitě jsou pro to schopni dělat stále méně – což nejkřiklavěji dokumentuje „rozvodová epidemie“, která už dnes zničí většinu manželství během prvních dvaceti let.

Skauting sice nemůže odstranit to, co je na rozvoji vůle nepříjemné: nezbytný trénink, v němž se člověk překonává, ale přece jen má velkou šanci posunout to do polohy, která k účinnému rozvoji vůle povede. Vstávání, cvičení, otužování, běhání, nošení dříví, kopání jámy... Nic z toho nepřestane být samo o sobě docela nemilou činností, vyžadující vypětí vůle. Ale skauting má mimořádnou možnost „zarámovat“ tyhle nepříjemnosti tak, že to nakonec bude nejen stravitelné, ale i přes to všechno občas i docela zábavné.

Kuba řekl (podle *Velké encyklopedie* her Miloše Zapletala)

Vedoucí hry stojí před ostatními hráči, kteří jsou volně rozestaveni, a v rychlém sledu vydává pokyny. Například: *Dva dřepy! Výskok! Čelem vzad! Vzpažit!* atd. Pokud je tento povel uvozen slovy „Kuba řekl“, pak ho hráči musejí okamžitě vykonat. Jestliže ale tato větička chybí, nesmějí se ani pohnout. Kdo se splete, může buď vypadnout, nebo je nějak penalizován (bodově, či ztížením cviků – třeba musí, pokud to lze, mít zkřížené nohy, pak stát na jedné noze), přičemž se správným splněním cviku může „vysvobodit“. Vedoucí může rovněž cvičit s ostatními, ale občas může „udělat chybu“ – tedy provést cvik, i když to „Kuba neřekl“. Už tato jednoduchá hříčka, která rozvíjí vůli a pozornost, může proměnit nezáživné dřepy a různé poskakování na zábavnou soutěž. Miloš Zapletal má takových ve své encyklopedii spoustu: *Na ptáky, Ukrajinská hra na fanty, Na sedavou babu, Past, Je trefa – není trefa* atd.

72) Výsledky pro ČR z roku 1999 jsou na www.seac.cz. Některá důležitá zjištění pro celou Evropu přinesla publikace vedoucího tohoto projektu salcburského profesora sociologie Paula Zulehnera *Církev: Přístřeší duše*.

4. Sebevýchova

Stručně řečeno, v sebevýchově jde o to – jak jsme ti už napověděli rozvinutím nadpisu této pasáže – *co já sám dokážu udělat pro to, abych rostl v dobrém?* Je to v jistém podstatném smyslu jeden z rozhodujících cílů každé správné výchovy – a té skautské zvláště. Je vyvrcholením tří kroků předchozích a bez jejich úspěšného zvládnutí není uskutečnitelný:

- ▶ znalost dobra – vím, co je správné a co ne
- ▶ motivace k dobru – chci konat dobro
- ▶ rozvoj vůle – jsem schopen dobro uskutečňovat

Nyní jde o *vlastní zodpovědnost* za svůj lidský (a tím duchovní) růst. Takhle to zní poněkud monumentálně, ale nepochybuje o tom, že smysl je ti jasný a zkušenosti s tím máš docela bohaté: dokud se dítě samo aktivně a tvořivě nezapojí do procesu vlastního zrání k zodpovědné dospělosti, je velmi nepravděpodobné, že by mimo oddíl obstálo jako skaut ve „zkoušce života“. Pokládáme za jeden z největších přínosů nového výchovného programu – a stezky zvláště, že na tento prvek (ostatně jeden z klíčových prvků skautské výchovné metody) klade opravdu velký důraz. Princip výběru aktivit i osob, které jejich splnění dotyčnému dosvědčí, a zvláště fakt, že celý „potvrzovací proces“ zahajuje sám plnící tým, že potvrzovatele vyzve (a to i tehdy, když je aktivita splněna nepřímo v rámci oddílového programu), je skvělou školou sebevýchovy.

Pro to, aby má schopnost k dobrému rostla, je důležitý růst mého přilnutí k dobrému. Čím samozřejmější bude mé rozhodnutí pro dobro a uskutečňování tohoto rozhodování, tím větší bude šance, že budu zvládat běžné morální situace bez většího úsilí, a proto obstojím i v situacích náročných. Smyslem morální výchovy totiž není učinit skoro ze všeho morální problém, ale posílit schopnost správného morálního rozhodování. Prakticky to znamená schopnost „standardní“ situace řešit, aniž bych na ně musel vynakládat nějaké zvláštní úsilí – a tím si šetřit potřebnou energii na zvládání mimořádně náročných situací. Jedním z důležitých prvků na této cestě je i schopnost sám si vyhledávat vzory, které mě na té cestě posilují.

Známým nástrojem sebevýchovy je dodržování určitého souboru pravidel, která si dotyčný vybere (nebo převezme). V ideálním případě je to „napořád“. Má-li přinést tato cesta skutečné ovoce, musí trénink trvat aspoň pár měsíců. Dlouhodobost je přitom podmínkou, která se nedá jinak nahradit.

Modrý život⁷³

je záznam o tvém každodenním počínání, které vede ke zdravému a šťastnému životu. Hoši jej zpravidla plnili 30 dní, avšak jeho zásady je nejlépe dodržovat stále. Pro jeho záznam si připrav tabulku s osmi řádky, do kterých si vyplň jednotlivé činy s třiceti sloupečky pro jednotlivé dny. A nyní co bys měl každý den udělat:

- o Ranní cvičení 10 minut.
- o Umytí se do pasu studenou vodou.
- o Vyčištění zubů ráno i večer.
- o Doma jsou s tebou spokojeni. (políčko vyplňují rodiče)
- o Ve škole žádná 4 nebo 5 a navíc splněny všechny úkoly.

73) Aktualizovaná verze Jaroslava Foglara http://home.tiscali.cz/snajdron/priroda_soubory/modryziv.html

- o Žádné hrubé slovo.
- o Vykonání dobrého (i drobného) činu.
- o Nějaká malá vlastní radost.

Splněné činy si zaznamenej modrou pastelkou do tabulky, a pokud ji budeš mít za sledované období vyplněnou ze 75 %, můžeš být se sebou spokojen.

Hůlka pravdomluvnosti⁷⁴

Na podzim a brzy zjara profezávají zahradníci stromy a keře. V té době najdeme na mnoha místech hromady větví. Vyberte z nich hladké rovné pruty, silné asi jako tužka až malíček, dlouhé deset centimetrů. Každý člen oddílu by si měl opatřit čtyři kusy. V příštím měsíci s nimi budete hrát zvláštní hru na pravdu a lež. Začíná se vždy v den družinové schůzky a jedna hůlka poslouží na týden, do příští družinovky. Hůlku nosíme stále v kapse. Večer před spaním ji vezmeme do ruky a buď na ni uděláme, nebo neuděláme vrub. Vyřezat vrub máme právo, jestliže jsme po celý den nevyпусти-li z úst žádnou lež. Ani tu sebemenší! Kdo se provinil proti prvnímu bodu zákona, nesmí vrub udělat. Byla by to druhá lež! Za týden si na družinovce vzájemně ukážeme svoje dřívka. Naporováváme, kdo má vrubů víc a kdo méně, mohlo by to svádět k nepoctivosti, jen si vzájemně připomeneme, že máme mít hůlku pravdomluvnosti stále u sebe. A hned druhý den začneme hrát hru na pravdu znovu, s dalším dřívkem. Za měsíc tak spotřebujeme všechny čtyři hůlky. Na nejbližším oddílovém podniku je odevzdáme vůdci. Předávání je anonymní, hůlky vložíme do připravené krabičky, takže nikdo neví, kolik vrubů jsme na nich měli. Vůdce pak všechna dřívka vystaví v klubovně s komentářem: Při téhle malé hře jsme se přesvědčili o několika věcech: Jak dodržujeme první bod zákona. Jaké je na nás spolehnutí (kolik chlapců hůlky doneslo – a kolik jich „zapomnělo“). Jak dovedeme hrát. Proč má každý nosit hůlku pravdomluvnosti stále u sebe? Kdykoliv sáhneme do kapsy, nahmatáme ji tam. Připomene nám, že máme stále dodržovat první bod zákona. V kritických chvílích ji pevně stiskneme v ruce, třeba nám pomůže zahnat lež, která se už už tlačí na jazyk. Řekli jsme, že mezi sebou nesoutěžíme. A přece je to soutěživá hra. Ale každý bojuje sám se sebou: snaží se mít tento týden na hůlce víc vrubů, než v minulém.

5. Sebepoznání při mravním rozhodování

Teď jsme vstoupili do vlastního prostoru výchovy svědomí. Doposud to byly velice důležité „přípravné práce“. Bez nich by samozřejmě nemělo smysl o nějaké výchově dospělého svědomí hovořit. Ale teprve teď jsme se dostali k tomu, kde opravdu začíná vlastní práce na výchově svědomí: věnovat se tomu, jak ve skutečnosti můj „rozhodovací proces“ probíhá.⁷⁵

Ústřední otázka zní: **Jak já se vlastně rozhoduji?**

A pomocné otázky, které mě přivedou k odpovědi na tu hlavní, znějí například takto:

Co všechno moje rozhodování ovlivňuje? – trvale (např. povaha, preference) i aktuálně.

Co je pro mě zvlášť důležité? A proč? Co naopak většinou zanedbávám? A proč?

Co mě dokáže zvlášť vykolejit? A proč? Připadám si něčím zvlášť svázaný? Čím?

Když jsem se chybně rozhodoval, co tam hrálo hlavní roli? – nedostatek času, informací atd.

74) ZAPLETAL, Miloš. *Skautský oddíl II: Program 1*. Liberec : Skautské prameny, 1993

75) K této problematice se váže řada přípravných aktivit zejména na poznávání vlastních hodnot a motivů a jejich srovnávání s ostatními – některé jsou i v této publikaci: *Kdo jsem?* (str. 48), *Můj vzor* (str. 84), *Debatní dvojčky* (str. 83), *Aukce hodnot* (str. 82), *Koho zachráníte?* (str. 109). Rovněž publikace *Příroda kolem nás a Svět okolo nás* přináší řadu velmi dobře metodicky zpracovaných aktivit na proces rozhodování. Spoustu dalších lze najít v metodických sešitech Etické výchovy vydané Etickým fórem ČR. Inspirativní otázky obsahuje například *Učebnice základů etiky* od Jiljího V. Přfkaského.

I když lidé u nás – dětmi počínaje – neustále hodnotí motivy (a tedy i rozhodovací proces) druhých lidí, nejsou běžně zvyklí nějak zvlášť sledovat svoje vlastní rozhodování. Zatímco druhým jsou schopni podkládat neuvěřitelně komplikované sítě motivů, sami se rozhodují „automaticky“. Skauty je potřeba k této nezbytné formě sebereflexe teprve postupně přivádět následujícím postupem:

1. krok: hodnocení toho, jak se rozhodují osoby v jednoduchých případech – tam totiž bývá jejich vnitřní proces i přímo popsán, takže je možno si přímo zkontrolovat, proč se dotyčný rozhodl tak či onak

2. krok: hodnocení rozhodování jednajících osob (z literatury, filmu apod.) ve složitějších případech, a to jak vyhodnocení možností před rozhodnutím, tak následně po něm

3. krok: hodnocení rozhodování osob ze skutečného okolí člověka (kamarádi, učitelé, rodiče ap.)

4. krok: následně hodnocení vlastního rozhodování – Co všechno k němu vedlo?

5. krok: předběžné hodnocení vlastní rozhodovací situace – Co všechno je „ve hře“: Jaké jsou mé motivy? – Oč mi jde? Co vím o možných následcích? – Z čeho mám strach? Na koho mé rozhodnutí dopadne a jak? Co je pro mě prvořadé? Musím se rozhodovat opravdu teď? atd.

6. Naslouchání vlastnímu svědomí

Výsledkem předchozí etapy – pokud probíhá správně – by mělo být zjištění, že při našich rozhodováních (alespoň těch důležitých, kdy o „něco“ jde), existuje opravdu prostor pro naši svobodu: nejsme jen „naprogramovaní“ svou dědičností, svými sklony, výchovou, kulturním okruhem, ve kterém žijeme, vlivem médií, reklamy, veřejného mínění. Navzdory tomu všemu se opravdu můžeme sami tvořit – a tím i zodpovědně – rozhodovat.

Do tohoto „prostoru svobody“ vstupují ve chvíli rozhodování samozřejmě různé „hlasy“: přijatá pravidla morálního rozhodování (skautský zákon, Desatero apod.), vlastní strachy a touhy, předpokládané i skutečné očekávání okolí (co tomu řeknou...?), časové omezení⁷⁶, představy o důsledcích rozhodnutí. Žádný z nich nelze podceňovat. Pokud si je člověk neuvědomuje, je naopak pravděpodobné, že jeho rozhodování určují velmi silně. Ale pokud zůstane jen u nich, nejde ještě o překročení rámce tělesně duševních hranic. Rozhodování v této úrovni nevyužívá skutečné možnosti zralého svědomí. Ty jsou založeny na tom, že člověk postupně posuzuje tyto jednotlivé „poradní hlasy“ ve světle Pravdy, která není z něj. Té se může otevřít jednak svou touhou přijmout pravdu „padni komu padni“, jednak schopností v tichu naslouchat (čemuž jsme se věnovali v kapitole B.1). Je to nezbytné zejména v situacích, kdy se člověk rozhoduje mezi dvěma dobry či dvěma zly.

ROZVOJ SVĚDOMÍ

Nejprve se zase podíváme na *základní výchovné cíle* tohoto bodu z hlediska vývoje během celého období od 5 let k dospělosti:

76) Philip Zimbardo ukázal, že časový tlak mění naše rozhodování velice silně v neprospěch náročnějších a prosociálnějších řešení: ve spěchu mnohem snáze odmítneme někomu pomoci.

- ▶ **Hledá, přijímá a chrání hodnoty důležité pro správný život.** Rozvoj této kompetence souvisí těsně s kompetencí „Respektuje důležitost řádu v mezilidských vztazích“. Důležité je správně načasovat čtyři fáze tohoto rozvoje: poznání, že určité hodnoty jsou – zkušenost, že jejich dodržování vede k dobrému – zdůvodnění rozumnosti těchto hodnot – vyrovnání se s existencí nestandardních situací, při nichž jsou v konfliktu důležité hodnoty, nikoliv rezignací na hodnoty, ani odmítáním takových situací, ale prohloubením svědomí k dialogu s Pravdou.
- ▶ **Rozvíjí své mravní rozhodování na základě fungujícího svědomí.** Jde nejprve o rozvoj samotné komunikace – otevřenosti vůči druhým bytostem. Každý věk má vhodné formy rozvoje otevřenosti, přičemž i děti mohou poměrně záhy dosáhnout značné hloubky této vnímavosti (nejen k lidem, ale i Bohu či jiným bytostem, zvířatům apod.). Postupně se rozvíjí i „přesahující vnímavost“ (k širším společenstvím, k národu, k lidstvu, světu, přírodě). Proměna svědomí v „orgán dialogu s Pravdou“ je důsledkem správného předchozího rozvoje porozumění hodnotám a otevřené komunikace během adolescence (tedy mezi 16. až 19. rokem).
- ▶ **Aktivně se podílí na vytváření vlastního charakteru.** Jde o celoživotní úkol sebevýchovy postavené na souladu jednání a vlastního svědomí.
- ▶ **Je zodpovědný, spolehlivý a statečný.** Rozvoj této kompetence souvisí těsně s kompetencemi „Váží si sebe i ostatních lidí“, „Rozvíjí své mravní rozhodování na základě fungujícího svědomí“, „Aktivně se podílí na vytváření vlastního charakteru“ a „Umí obnovovat vnitřní pokoj, pocit bezpečí a životního zakotvení“. Z nich tato kompetence čerpá svou sílu a je vlastně jejich plodem. Je jasné, že své skutečné vyústění má až v dospělém životě, i když už v dětství je potřeba v ní růst.
- ▶ **Dokáže řešit obtížné situace – je psychicky i fyzicky odolný.** Zpočátku jde vůbec o odvahu odpoutat se od stálé závislosti na rodičích, pokračuje to schopností zvládat drobné nepříjemnosti a těžkosti (například prohru), dále se rozvíjí dodržováním nějakého řádu, který vyžaduje delší soustředění, vykonávání činností, které nejsou samy o sobě nijak zábavné, překonáváním fyzické i duševní bolesti až k odolnosti vůči stresovým a zátěžovým situacím v dospělém věku.

Model pro lepší pochopení⁷⁷

Okolnost, že svědomí je vloženo do života každého člověka, jako zárodečná dispozice k „dialogu s absolutnem“, poukazuje na nutnost jeho postupného rozvíjení. Můžeme tu využít analogie s hlasovou *komunikací*. Každý člověk (až na patologické výjimky) se rodí s dispozicí – fyzickou i psychickou – naučit se mateřskou řeč. K jejímu naplnění dochází pozvolným, mnohaletým vývojem, který musí být podněcován z vnějšku. Bez toho, že je dítě opakovaně „dotýkáno“ lidskou řečí, by se samo mluvit nenaučilo (viz děvčátka vychovaná mimo lidskou společnost vlčicí). Zjištění, že hlasem lze komunikovat, výstavba slovníku, schopnost porozumění větším cel-

⁷⁷) Jde o zkrácenou verzi kapitoly *Duchovní život jako mravní život v pravdě* z publikace *Nikdy nekončící dobrodružství*.

kům, osvojení si gramatických pravidel a konečně samostatná tvorba v mateřském jazyce – to představuje jednotlivé etapy rozvoje od prvních krůčků až k vyvrálé dovednosti komunikovat (třeba v několika jazycích). Nic přitom nelze přeskočit a nelze zaměnit pořadí. Pouze při dodržení celé posloupnosti je vývoj završen skutečně tvořivou dovedností využívat jazyk v plné šíři k opravdovým dialogům.

Předškoláci

V optimálním případě dochází k „**probuzení**“ svědomí mezi 3. až 6. rokem po překonání období „prvního vzdoru“ (tj. v období, kdy si dítě uvědomí, že se liší od ostatních a začne vědomě užívat zájmeno „já“). V této fázi výchova svědomí spadá v prvé řadě do rodičovských povinností, ale bývá bohužel často zanedbávána. I v našich skautských oddílech se to hemží dětmi, jejichž svědomí je zcela neprobuzené; vůbec nerozlišují mezi dobrem a zlem. Výsledkem první etapy výchovy svědomí (probuzení) by totiž mělo být právě zásadní, byť i zjednodušené, povědomí dítěte o tom, že člověk může jednat v souladu s dobrem – nebo naopak proti němu, tedy ve prospěch zla. V praxi jsou dva hlavní prameny, jejichž pomocí může být tato fáze probouzení vyvolávána a prohlubována: reálné životní situace dítěte (zprvu v rodině a pak zvláště jednání mezi vrstevníky) a vhodně volené pohádky a příběhy (nejlépe vyprávěné). V této úvodní etapě zdaleka nejde ještě o dovednost dítěte rozlišovat v jednotlivých případech jednání mravně správné od chybného, jako spíše o vštípení toho, že **vůbec jednání může být dobré nebo zlé**.

Toto učení musí být (jako každé učení) vhodně motivováno a posilováno. To znamená, že pro dítě musí být těsná souvislost mezi dobrem a odměnou – a špatným jednáním a trestem. Popírat nutnost této souvislosti poukazem na to, že dítě pak jedná správně jen z touhy po odměně či ze strachu před trestem, znamená nebrat zřetel na reálné možnosti dětí a přenášet oprávněné požadavky platné ve světě dospělých na nevhodné adresáty. Takto vychovávané děti se pak nenaučí jednat správně „nezištně“ nikdy.

Heslo této etapy: **Probudit svědomí**

Základní nástroj: **Příběhy a pohádky + jasná zpětná vazba odměn a trestů**

Světlušky a vlčata

Období mladší školní docházky otevírá druhé období ve vývoji svědomí: dítě začíná rozlišovat jednotlivé **typy mravně dobrého jednání a jednání mravně nepřijatelného** (začíná si tvořit „slovník“). Nedochozí k tomu ale na nějaké obecné úrovni – zpravidla jde o mravní ztotožnění se dítěte s nějakou **milovanou autoritou** – „*dobré je to, co dělá můj tatínek, maminka, pan učitel, můj vedoucí... zlé je to, co je zarmocuje, co se jim nelíbí*“. Klíčovou roli pro rozvoj svědomí dítěte hraje přítomnost blízkého člověka, kterého dítě miluje a který jedná pro dítě dostatečně „průhledně a srozumitelně“. Je tedy důležité snažit se dětem v tomto věku pro ně srozumitelným způsobem vysvětlovat důvody našeho jednání a našich rozhodnutí – zvláště pokud je odměňujeme nebo se zlobíme a trestáme. Posilování mravního vědomí i následně

správného jednání dítěte v této etapě těsně souvisí s posilováním vztahu k určujícím autoritám. Mnohem méně se tu uplatňuje úloha slibu, hesla a zákona, jejichž závaznost si většina dětí ještě nemůže uvědomit.

Heslo této etapy: **Tvoří se „slovník“ mravního rozlišování**

Základní nástroj: **Přesvědčivá a současně milující autorita vůdce/vůdkyně**

Mladší skautky a skauti

Význam těchto skutečností prudce vzrůstá ve třetí etapě: dítě si osvojuje „**gramatiku**“ mravního jednání. Díky větší psychické i sociální zralosti je už schopné odlišit konkrétní situace a obecně platný řád. Mravní jednání přestává úzce svazovat s jednotlivou osobou. Začíná ho poměřovat **univerzální normou** – „*Mluvit pravdu je správné pro každého*“, „*Silnější má ochraňovat slabšího*“ ap. Proto je dítě v této etapě zvláště zranitelné zjištěním, že dospělí tyto univerzální normy „bez problémů“ porušují – že lžou, že se klidně klame v reklamě apod. V této fázi by vážným ohrožením mravního vývoje dítěte bylo odmítnout ve jménu „vyšší morálky“ mravnost směřovanou slibem, heslem a zákonem. Dítě se totiž teprve učí poznávat mravní situace a uvažovat o nich. Odlišovat podstatné od nepodstatného, vážit míru zavinění a odpovědnosti. Je to vlastně období jakýchsi „mravních etud“. Vychovatel si proto musí být dobře vědom toho, že **jde o etapu stejně tak nezbytnou jako přechodovou – která však není sama sobě cílem**. Této formě mravnosti ještě totiž chybí skutečná duchovnost. Ještě není v podstatě dialogická. Kdyby v ní člověk zůstal usazen až do dospělého věku, stala by se takto zakotvená mravnost překážkou jeho opravdové dospělosti. Lidé s takto nedospělým svědomím – svědomím „**zákonickým**“ – se vyznačují neschopností vlastní trvalé změny smýšlení, revize vlastní cesty. Bývají tedy agresivní, netolerantní a sobě i jiným často nesnesitelní.

Heslo této etapy: **Tvoří se řád mravního světa**

Základní nástroj: **Morální kodex (zákon) + milující autorita vůdce/vůdkyně**

Starší skautky a skauti, roveři a rangers

Rozhodující období, ve kterém probíhá „boj“ o dovršení vývoje svědomí. Puberta. Zde totiž dochází ke tvrdému konfliktu dvou výchozích dispozic naší existence – touhy po *jistotě* a *svobodě*. V dětské formě bytí touha po jistotě zatlačuje touhu po svobodě. Puberta je pokusem tuto rovnováhu změnit – podržet jistotu, ale současně naplnit i svobodu. Dramatičnost situace je dána tím, že tyto výchozí pozice nelze nějak jednoduše sladit či „harmonizovat“. Jsou v určitém nezrušitelném konfliktu, jehož původ je mimo dosah našeho přímého působení. Dospělost vězí podstatně v tom, dokázat žít s tímto rozporem, vydržet určitou zásadní nejistotu, nevzdat se ani své svobody – a přesto přijmout odpovědnost za svůj život.

To lze docílit úspěšně jen tehdy, když se naše **svědomí** opravdu stane nástrojem **duchovního dialogu**, při němž je opravdu schopné nám zprostředkovat výzvy oné „vyšší

autority“, kterou přijímáme svobodně, aniž bychom se zříkali svého dílu svobody a tím i odpovědnosti. Již mnohokrát bylo řečeno, že ústřední roli tu hraje naslouchání – neboť skrze vyzrálé, dospělé svědomí můžeme být opravdu oslovováni v plném slova smyslu. Výchova svědomí se tu pak stává stále více sebevýchovou – která, jak víme, je naším úkolem až do doby, než staneme této „vyšší autoritě tvář v tvář“.

Heslo této etapy: **Cesta k dialogickému svědomí**

Základní nástroj: **Rozvoj vlastního duchovního života + reálný životní vzor**

KONKRÉTNÍ AKTIVITY VE STEZCE

Znalost a porozumění skutečnostem dobra a zla

- Rozumím skautskému slibu a zákonu

Smysl aktivity: Osvojení si základních nástrojů skautského života pro mravní jednání – přiměřeně věku. Důraz klademe na opravdovost v rozhodnutí pro službu na straně Pravdy a Lásky a snahu uvažovat o tom, co to konkrétně znamená v každodenním životě.

Vhodná forma plnění: Je důležité respektovat, že hloubka požadavků musí odpovídat věku plnitelů. Jinak vypadá přiměřené porozumění u desetiletého dítěte, jinak u třináctiletého dospívajícího a jinak u dospělého. Jde o povinnou aktivitu, při jejímž plnění je vhodné kombinovat individuální a společnou formu: osobní pohovor(y) se skautem/skautkou a jejich účast při společných aktivitách, kdy se hledá řešení mravních dilemat. Inspirací mohou být povídky na téma skautského zákona, které pro ročník 2008/2009 časopisu Skaut píše Edy⁷⁸.

- Alespoň u tří příběhů (z knihy, filmu, rozhlasu apod.) posoudím, kdy se postavy příběhu chovají dobře a kdy špatně.

Smysl aktivity: Osvojovat si schopnost správného hodnocení mravního jednání. V tomto věku je přiměřené, že hodnocení mravního jednání bude spíše černobílé. Bylo by chybou už teď hranice rozostřovat.

Vhodná forma plnění: Po předchozí přípravě, kdy je společně probráno několik případů modelových situací mravního jednání, lze jak společně (nepřímo), tak přímo individuálně (v oddílu i mimo něj).

Vhodný program pro přípravu: Jakékoliv příběhy s jasným rozlišením dobra a zla. Mohou to být už uvedené příběhy Edyho psané pro Skauta od ročníku 2006/2007, které vždy ústí do debaty o jednání zúčastněných aktérů a hledání optimálního řešení morálně konfliktní situace. Velmi pěkným zdrojem jsou *Příběhy jako kompas* I až III vydávané TDC. Atraktivní a dobře použitelné příběhy obsahuje knížka německého psychoterapeuta perského původu Nossrata Peseschkiana *Kupec a papoušek*. Tato knížka také obsahuje velmi hutný a inspirativní úvod o tom, co

78) V zářijovém čísle je to povídka Na rozcestí pravdy a lži. Dobře se dají využít i příběhy z předchozích dvou ročníků.

všechno příběhy mohou obsahovat a jak s nimi lze pracovat. Pokládáme ji za základní „školu“ pro práci s příběhy.

- ▶ Seznámím se alespoň s jedním dalším souborem pravidel morálního života (Desatero, zákony Lesní moudrosti, Bušido samurajů, morální kodex buddhismu, apod.) a porovnám je se skautským zákonem.

Smysl aktivity: Poznávání toho, že pravidla našeho morálního jednání jsou na jedné straně také závislá na společnosti a době, ve které žijeme, na druhé straně že i navzdory odlišnostem v době a prostředí jsou „za“ těmito pravidly určité společné principy – které těsně souvisejí s Pravdou a Láskou.

Vhodná forma plnění: Po společné přípravě individuální přímé plnění například formou krátkého programu pro ostatní. Lze samozřejmě i mimo schůzku.

Vhodný program pro přípravu: Seznámení s některým „exotičtějším“ morálním kodexem.⁷⁹

- ▶ Sestavím si svůj žebříček alespoň deseti hodnot (co je pro mě v životě důležité: např. rodiče, skauting, přátelství, peníze...).

Smysl aktivity: Růst ve schopnosti sebepoznání vlastního morálního jednání.

Vhodná forma plnění: Po přípravě na hodnoty zaměřenými programy je zřejmá (lze i nepřímo v rámci programu).

Aukce hodnot

- **čím hra rozvíjí duchovní život:** poznávání druhých skrze jejich hodnoty, sdílení se o vlastních hodnotách, vymezení vlastního systému hodnot
- **čas potřebný ke hře:** 30 až 90 minut (podle „bonity“ hráčů a času dna 2. fázi);
- **počet hráčů:** od 6 do 16 účastníků;
- **pomůcky:** Organizátor hry je vyzbrojen kladívkem a seznamem životních hodnot (láska, svoboda, rodina, přátelství, příroda, pohoda, světový mír, cestování, pěkné oblékání, úspěch ve škole, úspěch ve sportu, úspěch v umění, úspěch u příslušníků druhého pohlaví, dobré zaměstnání...). Je jich třeba mít alespoň 3× tolik, kolik je hráčů. Všichni účastníci obdrží stejnou sumu v dětských bankovkách (cca 50 000).

Průběh: Začíná aukce. Organizátor hry vyvolává jednotlivé hodnoty (rodina – vyvolávací cena 2000! Kupte si fungující a milující rodinu... rodina je základ státu... 6000 poprvé, podruhé... 7000! Ano, kdo by chtěl žít bez rodiny... 10 000, nikdo nedá víc...???) a prodává je hráčům.

První fáze hra končí rozprodáním všech hodnot nebo „finančním zruinováním“ hráčů.

Doporučení: lukrativní hodnoty (láska, štěstí, zdraví...) zařazujte postupně, prokládejte je „méně důležitými“ (seberealizace, peníze, sport...), lásku a štěstí zařadte na konec!

Ve druhé fázi hráči debatují o svých výběrových strategiích, snaží se obhájit svůj postup, vyjadřují se k tomu, jak celou aukci prožívali atd. Nakonec je možno sestavit žebříček nejžádanějších hodnot.

79) Bušidó samurajů je v internetové verzi této publikace, k woodcrafterskému zákonu je v češtině dostupná publikace KYSILKA, Vladimír, RUSEK, Ladislav, KOŽÍK, František. *Úvahy nad woodcrafterským zákonem*. Praha : E. T. Seton Institute, 1998.

- ▶ Pokusím se srovnat, co je pro mě v životě důležité, s tím, co je důležité pro někoho z mého okolí, koho dobře znám (moji rodiče, spolužák, sourozenec apod.), a o výsledku podám zprávu vůdci/vůdkyni nebo své družině.

Smysl aktivity: Růst ve schopnosti poznávat svět hodnot a mravní jednání vlastní i lidí kolem.

Vhodná forma plnění: Vyžaduje společnou přípravu, v níž je zejména objasňovací úloha hodnot a jejich vliv na život.

Debatní dvojčky

- **čím hra rozvíjí duchovní život:** poznávání druhých skrze jejich hodnoty, emoce, postoje a názory, trénink vyjadřování vlastních hodnot, názorů a pocitů, vymezení vlastního systému hodnot
- **čas potřebný ke hře:** 30 minut; **počet hráčů:** od 6 do 16 účastníků;
- **věková kategorie:** skauti a skautky, roveři a rangers;
- **pomůcky:** židle, A4 papíry, silný fix; **prostředí:** dovnitř i na ven

Pravidla: Uspořádáme židle do kruhu, vždy dvě k sobě tak, aby si sedící hleděli tváří v tvář. Na začátku účastníci utvoří dvojice, posadí se na židli a během doby, kterou určí vedoucí hry, se svým partnerem diskutují na určité téma (globální oteplování, registrované partnerství homosexuálů, smysl života...). Poté, co vymezený čas uplyne, všichni účastníci vstanou a posunou se o jednu židli ve směru hodinových ručiček, čímž získají nové partnery.

Poznámky: Témata mohou být buďto po celou dobu hry stejná, a tak hráči diskutují celou dobu o tom samém, ale s mnoha různými lidmi, nebo může být s každou výměnou partnerů vyhlášeno téma nové. Témata i doba, kterou mají páry na diskuzi, by měly být přiměřené věku a vyspělosti skupiny (méně vyspělým stačí kratší čas, protože jinak si začnou povídat o něčem úplně jiném).

V závěru je možné celou skupinu sloučit a popovídat si o dojmech, o tom, s kým se jim nejlépe povídalo, s kým si nejvíce odporovali a proč, jaké téma bylo nejzajímavější...

- ▶ Představím členům své družiny svůj žebříček hodnot a srovnám jej s hodnotami skautského zákona.

Smysl aktivity: Porozumění vlastnímu světu hodnot a schopnost sdílet ho s druhými. Současně příležitost k reflexi vlastního ztotožnění se se skautským životním stylem.

Vhodná forma plnění: Je zřejmá ze zadání aktivity. Lze plnit přímo (individuálně) i nepřímo (společný program).

Vhodný program pro přípravu: Jakýkoliv program (hra, povídka, debata atd.), který je zaměřený na poznávání hodnot a jejich roli v lidském životě. Jsou např. využitelné povídky, které Edy už dva roky píše pro Skauta, programy uvedené v metodice *Příroda kolem nás (CD-Art, Krok vpřed, Tatranky)*.

Motivace k rozhodování pro dobro

- ▶ Přemýšlím o tom, co to znamená „žít skautsky“, a snažím se tak žít i mimo oddíl.

Smysl aktivity: Podpora poměřování vlastního života skautským hodnotovým systémem a posilování vědomí, že se jedná o opravdový „životní program“ – ne-

jenom o to, co je jen „napsáno ve stezce“. Žít skautsky – stručně řečeno – znamená důvěřovat, že nejdůležitější v životě je být na straně Pravdy a Lásky, čehož se nejspolehlivěji dosáhne naplňováním skautského zákona a hesla. To – přiměřeně vypořádaně – by mělo být obsahem jeho zjištění.

Vhodná forma plnění: Po přípravě lze plnit individuálně (přímo), i v rámci společného oddílového programu.

Vhodný program pro přípravu: Jakékoliv programy vedoucí ke zvnitřnění hodnot spojených se skautským slibem a zákonem. Ve III. části je uveden rozsáhlejší program *Skautský zákon a slib*.

- ▶ Představím družině svého oblíbeného hrdinu (z knihy, filmu...) a vlastnosti, které se mi na něm líbí.

Smysl aktivity: Přitažlivé vzory jsou nejsilnějším známým motivačním prvkem pro nasměrování života. Najít správný životní vzor je tedy pro dítě polovičním vítězstvím v cestě ke zralé lidské dospělosti.

Vhodná forma plnění: Po přípravě je ze zadání zřejmá.

Vhodný program pro přípravu: Ideální by pochopitelně bylo, kdyby svého hrdinu mohl/a představit vedoucí nebo rádce/rádkyně. To se dá udělat jak formou „uměleckou“, tak spíše „talk show“ (horké křeslo). Takové „sebeodhalení“ je mimořádně cenným posílením odvahy členů jak k následování hodnot, které dotyčný/á vedoucí (rádce/rádkyně) ztělesňuje, tak ke zvýšení odvahy dát příště nahlédnout i do vlastního hodnotového světa (viz následující program).

Můj vzor

Členové dostanou zadání: Na družinovou schůzku si připravte výtvarnou prezentaci nějaké osobnosti, která je vaším vzorem. K vytvoření prezentace lze použít jak kreslení a malování, tak koláže, fotografie, výšivky, puzzle, mozaiky, upečený „obrázek“, modelovací hmotu atd. (použitá technika by neměla dotyčného příliš „vyčerpat“, protože v ní není hlavní smysl aktivity).

Na příští schůzce pak každý vysvětlí ostatním, proč si dotyčnou osobu zvolil, čeho si na ní váží, co se mu na něm líbí a v čem by chtěl/a být jako on/a. V této fázi je důležité, aby nikdo nebyl za svůj výběr kritizován. Každý si pak vybere si dvě vlastnosti či schopnosti, které má jeho vzor a on ne (nebo je nemá tak rozvinuté), a vymyslí si konkrétní postup, jak na nich pracovat. Prezentace zůstanou uloženy v klubovně nebo u vedoucího, který je jednou za čas na schůzce rozdává a vede děti vhodnými otázkami k zamýšlení nad tím, jak se jim za uplynulé období dařilo nebo nedařilo pracovat na vybraných vlastnostech.

- ▶ Promyslím si, na čem mi v životě nejvíc záleží teď a jak se to během mého života proměňovalo, a výsledek literárně nebo výtvarně vyjádřím (komiks, příběh, reportáž...).

Smysl aktivity: Jde o „start“ dospělého morálního vývoje: nahlédnout svůj vlastní morální vývoj jako proces, uvědomit si nějakou výchozí pozici a svou současnou situaci. Zamyslet se nad směrem tohoto vývoje a případně i nad vlivy, které jej způsobily. Převzít odpovědnost za svůj současný hodnotový systém. Co se týče vyjádření, má pouze doprovodnou roli umožňující určitě „zobjektivnění“ toho, nač dotyčný/a při zkoumání přišel/a, a nesmí se stát vážným problémem pro splnění této aktivity.

Vhodná forma plnění: Po přípravě vhodnými programy – na porozumění hodnotám, jejich vyjasňování a schopnosti je s druhými sdílet – je forma plnění zřejmá. Důraz je kladen na ochotu zabývat se svým morálním vývojem, na poctivosti, s níž k tomu dotyčný přistupuje, i na odvaze sdílet to s druhým.

Tři postavy⁸⁰

- **čím hra rozvíjí duchovní život:** umožňuje ujasnit si životní cíle a smysl život a jejich vývoj v čase; prostřednictvím ztotožňování se se vzory se posiluje přilnutí k hodnotám, jež ztělesňují
 - **čas potřebný ke hře:** min. 20 minut (záleží na počtu „časových řezů“); **pomůcky:** tužka, papír
 - **počet hráčů:** od 6 do 30 účastníků; **věková kategorie:** skauti a skautky, roveři a rangers;
- Postup:** Kdybyste mohli být jakýmkoliv jiným člověkem (i z filmů, knih, her atd.), запиšte, kým byste chtěli být. Stejně tak запиšte, kým byste být nechtěli za žádnou cenu. A teď napište, komu se nejvíc podobáte.

A teď si u každé postavy napište, proč jste si ji vybrali (co je na ní tak přitažlivého, odpudivého nebo vám podobného). Napište, jestli vybrané postavy mají něco společného (jsou to muži, postavy z filmů, apod.).

Teď si napište, jestli někdo o vás může vědět, jaké postavy jste vybrali. A nyní si totéž zkusíme, ale jak by to vypadalo před rokem... a když jste přišli do oddílu.

Posilování schopnosti svá rozhodnutí pro dobro uskutečňovat

- ▶ Když něco slíbím, zaznamenám si, zda jsem to splnil/a a jestli se na mě dá spolehnout (v období, které si určím).

Smysl aktivity: Posílit spolehlivost v jedné z rozhodujících oblastí lidského života: plnění slibů.

Vhodná forma plnění: Individuální kontrola, která citlivě posoudí pokrok ve spolehlivosti a napomůže sebereflexi dítěte i vhodnému pokračování. Plnění by mělo být startem, nikoliv koncem jejího rozvoje.

Vhodný program pro přípravu: Zavedení sešitu, do kterého se budou zapisovat oddílové sliby, a jeho pravidelné vyhodnocování.

- ▶ Alespoň ve třech situacích, na které se pamatuji a o kterých dokážu vyprávět, umím uznat před ostatními svou chybu a najít v ní poučení pro příště.

Smysl aktivity: Počátek rozvoje schopnosti umět uznat svou chybu. Bez této schopnosti se člověk jednak vystavuje vážnému ohrožení dlouhodobým životním blouděním, jednak bývá pro ostatní lidi těžko snesitelným partnerem. Druzí tu hrají roli svědků – nikoliv soudců. Nemají „hodnotit vinu“.

Vhodná forma plnění: Bude jistě velmi individuální. Pro některé děti by to mohl být „terapeutický úkol“, jiné to mohou začít plnit na základě události, při které projevily schopnost uznat chybu. Je třeba brát v potaz, že jde o úlohu náročnou, jejíž plnění vyžaduje podporu ze strany vůdce/vůdkyně.

80) Upraveno podle VACEK, Pavel. *Rozvoj morálního vědomí žáků*. Praha : Portál, 2008. Modifikace tohoto programu nazvaná *Kdybych mohl být někým jiným* a zaměřená na sdílení hodnot je v internetové verzi

Vhodný program pro přípravu:

- ▶ Příběh o někom, kdo nedokázal svou chybu uznat.
- ▶ Průkazný příklad starších členů oddílu, zejména dospělých členů vedení.

- ▶ Moje družina a vůdce/vůdkyně mi potvrdí, že se dokážu za své nedostatky a chyby omluvit.

Smysl aktivity: Pokračování rozvoje předchozí kompetence: poznat svou chybu a uznat ji i veřejně. Kvalitativním posunem je tu časová „neomezenost“. Nejde už jen o jednotlivé události, ale o celkový styl jednání – v této fázi alespoň v rámci oddílu.

Vhodná forma plnění: Nejběžnější plnění bude nepřímé: vůdce/vůdkyně či rádce/rádkyně požádají ostatní, aby si v následujícím období na toto dávali pozor u někoho, kdo je „podezřelý“, že by tuto aktivitu mohl splnit. Pokud si tuto aktivitu vybere někdo předem, je nutné si určit časový limit pro plnění.

Vhodný program pro přípravu: Sebereflexe družiny na téma *Jak dokážu uznat své chyby a omluvit se za ně?* K provedení takové sebereflexe je možné použít různé metody – od písemného odpovídání s následnou debatou přes prodiskutování v menších skupinkách (dvojicích, trojicích) až k dramatizaci různých situací, které se váží k oddílovému dění a dobře dokumentují scény uznání/neuznání chyby a omluvy.

- ▶ Zjistím, z čeho mám nejčastěji strach, a předložím záznam o tom, jak se mi jej během měsíce dařilo překonávat.

Smysl aktivity: Uvědomělý boj proti strachu. Strach bývá v kořeni velké většiny mravních pochybení i zásadních selhání. Strachu se dá čelit jen postupným odhalováním příčin, které jej vyvolávají, a současně posilováním zdrojů pro jeho překonávání. Základními jsou jednak právě odvaha a statečnost – tedy odolnost ve snášení strachu, jednak hluboká důvěra v Lásku. Zdůrazňujeme, že potřeba je obojího: odolnosti i důvěry, jedno posiluje i podmiňuje druhé, a proto musí růst spolu.

Vhodná forma plnění: Zde jsme úplně na začátku boje se strachem. Každý úspěch – byť sebemenší – bude cenný. V tomto případě je zřejmá ze zadání: individuální přímé plnění.

Vhodný program pro přípravu: Viz *Hůlka pravdomluvnosti* modifikovaná pro sledování boje se strachem.

- ▶ Určím si, ve kterých situacích budu v následujících dvou měsících zvyšovat svou odvahu a statečnost, a poté o výsledku podám zprávu.

Smysl aktivity: Pokračování předchozího: boj se strachem nesený odvahou, statečností a důvěrou.

Vhodná forma plnění: V tomto případě je zřejmá ze zadání: individuální přímé plnění.

Vhodný program pro přípravu: Příběhy o důvěře a odvaze. Řešení úkolů, které odvahu a statečnost vyžadují.

- ▶ Vůdce/vůdkyně nebo rádce/rádkyně mi potvrdí, že jsem obstál/a ve třech konkrétních náročných situacích oddílového života (zranění, bouřka, konflikt, nároky na trpělivost, odvalu, sebezapření...).

Smysl aktivity: Jde o rozvoj stejných kompetencí jako v předchozím případě.

Vhodná forma plnění: Na rozdíl od předchozí aktivity je tady přirozenou formou nepřímé plnění: ten, kdo obstál v nějaké náročné situaci, se stává možným „plnítelem“, jehož si příslušní potvrzovatelé nadále „všmájejí“ i z tohoto hlediska. To, zda „prozradit“ dotyčnému dítěti, že má šanci, je na vedoucím.

Putování pro olivovou ratolest⁸¹

I v tom nejlepším oddíle dojde čas od času mezi jednotlivci a někdy i mezi družinami ke sporu. A když vůdce nebo rádce včas nezasáhnou nebo k tomu nemají příležitost, slovní konflikt může přerůst v kohoutí zápasy.

V jednom oddíle zavedli zvláštní opatření. Na vrcholku kopce, vzdáleném od klubovny asi dva kilometry, ukryli do štěrbin mezi dvěma skalkami skleničku, ve které byla na dně malá ratolest z olivového stromku rostoucího v zahradě na předměstí. Na toto místo museli společně putovat ti členové oddílu, kteří se dostali do sporu, jenž překročil jisté únosné hranice. Právo udělit tento zvláštní trest, který vlastně trestem nebyl, měli jen vůdce a jeho zástupci. Mohl ho však navrhnout i některý z rádců. Provinilci měli odejít na Horu usmíření při nejbližší příležitosti. Cestou se měli udobřit, nahoře si podat levou ruku a do skleničky s olivovou ratolestí vložit lístek se svými podpisy.

Jestliže se nebyli schopni smířit, mohli cestu odložit na pozdější dobu, ale dokud společně na návrší nevystoupili a nepodalí si tam ruku, nesměli nosit na kroji slibový odznak.

- ▶ Vyberu si dvě své dobré a dvě špatné vlastnosti. Během jednoho měsíce se budu snažit dobré vlastnosti rozvíjet a ty špatné odstraňovat. Průběh si budu zaznamenávat a nakonec si o tom promluvím s někým, komu důvěřuji.
- ▶ Pokusím se zjistit své dobré i špatné vlastnosti a spolu s někým, komu důvěřuji, si sestavím konkrétní plán, jak dál postupovat k dosažení nějakého zlepšení.

Smysl aktivit: Tyto dvě na sebe navazující aktivity směřují k dosažení skutečně dospělého přístupu k vlastní schopnosti rozvíjet a posilovat svůj charakter žádoucím směrem. Spojení pravdivého náhledu na sebe s rozhodnutím na svém charakteru pracovat a následně i schopností vyvinout v potřebném směru úsilí je podmínkou účinné sebevýchovy a zrale dospělého přístupu k mravnímu životu.

Vhodná forma plnění: Je zřejmá ze zadání. Vzhledem k tomu, že v Cestě Ohně jde o aktivitu povinnou, je nutné poskytnout přípravu, která dospívajícímu umožní vhléd do oněch tří výše zmíněných kroků celého procesu: 1. pravdivý náhled na sebe; 2. rozhodnutí ke změně; 3. stanovení plánu a postup podle něj.

Vhodný program pro přípravu: Programy uvedené v bodu předchozí kapitoly B.1 u aktivit k *sebezpoznání* a *osobnímu poslání*. Dále pak programy k aktivitám na posílení motivace k dobrému (*Můj vzor*, *Tři postavy*).

81) ZAPLETAL, Miloš. *Skautský oddíl II: Program 1*. Liberec: Skautské prameny, 1993

Sebevýchova

- ▶ Svoje osobní, skautské i školní záležitosti si udržuji v pořádku.

Smysl aktivity: Dodržování pořádku je velmi účinným (zvláště v dnešní době) a zcela konkrétním nástrojem a současně i kritériem sebevýchovy dětí školního věku.

Vhodná forma plnění: Ideálním plněním je zainteresovat rodiče či někoho z (širší) rodiny dítěte. Právě přes tuto aktivitu může být navázána i dlouhodobější spolupráce s jeho rodinou. Prakticky si dítě vytvoří podobnou tabulku, jako pro plnění tradičního „Modrého života“, kde jednotlivými položkami budou hlavní oblasti, v nichž má smysl sledovat dodržování pořádku. Před začátkem plnění a občas i v průběhu (předpokládá se „zkušební doba“ jeden až dva měsíce) je důležité s dítětem probrat představu o tom, jak onen „pořádek“ má vypadat. Tím se stanoví jasná kritéria a předejde se tak zbytečným dohadům a zklamáním. Kritéria je třeba stanovit rozumně, přiměřeně věku dítěte i poměrům, v jakých žije. Nejde o výchovu puntičkáře na pořádek, ale o vytváření návyku k pořádku.

Vhodný program pro přípravu: Povídka *Pořádek – a nepořádek*⁸² s následnou debátou.

- ▶ Alespoň měsíc se snažím dodržovat svůj vlastní „Modrý život“⁸³, na jehož pravidlech se dohodnu se svým rádcem/rádkyní (s rodiči, vůdcem/vůdkyní, duchovním, učitelem, apod.) tak, aby se co nejvíc zaměřoval na to, v čem se potřebuji zlepšit.
- ▶ Svůj vlastní „Modrý život“, na jehož pravidlech se dohodnu se svým rádcem/rádkyní (s rodiči, vůdcem/vůdkyní, duchovním, učitelem apod.), budu dodržovat aspoň dva měsíce.
- ▶ Svůj vlastní „Modrý život“, na jehož pravidlech se dohodnu se svým rádcem/rádkyní (s rodiči, vůdcem/vůdkyní, duchovním, učitelem apod.), budu dodržovat aspoň půl roku.

Smysl aktivit: Tradiční a pořádkový účinný způsob sebevýchovy. Jeho hlavní přínos je v soustavnosti, které trvá delší dobu a snadno se vyhodnocuje. Není tedy tolik důležité, co si dotyčný/á vybere za „disciplíny“ (ty „tradiční“ jsme ti už nabídli na stránce 59), jako to, aby po celou dobu vydrželi ve snaze je plnit.

Vhodná forma plnění a vhodný program pro přípravu: Je zřejmá ze zadání. Opět šance zapojit rodinné okolí skautky či skauta.

- ▶ Vyberu si po dohodě s rodiči domácí povinnost, s níž mám problém, a alespoň dva měsíce se ji budu snažit zodpovědně plnit.
- ▶ Přijmu nějakou službu, která vyžaduje spolehlivost, a aspoň tři měsíce ji budu vykonávat.

Smysl aktivit: V obou případech jde (přiměřeně věku) o zvládnání dlouhodobého úkolu, k němuž se skaut či skautka zavázali. Jde tedy opět o variantu předchozího: vytrvalost ve službě jako test charakteru.

Vhodná forma plnění: Opět je zřejmá ze zadání a též je vhodnou příležitostí zapojit rodinné okolí skauta či skautky.

Vhodný program pro přípravu: Oddílové služby v klubovně.

82) Vyšla v říjnovém čísle časopisu *Skaut* ročník 2007; společně s ostatními povídkami z ročníků 2006/2007 a 2007/2008 je též na www.skaut.cz/organizace/odbory-a-komise/odbor_duchovni_vychovy/novyprogram

83) ke vzniku Modrého života viz prvotina Jaroslava Foglara *Přítav volá*

- ▶ Opakovaně prokážu, že se dokážu spolehlivě alespoň den starat o mladší děti (sourozence, členy oddílu...).

Smysl aktivity: I když zde je doba plnění úkolu zdánlivě krátká, je vzhledem k náročnosti a zodpovědnosti služby a věku plnícího skauta či skautky rovněž velkým testem spolehlivosti v déletrvajících službách.

Vhodná forma plnění: Pokud nejde o oddílové prostředí, je nutné se nejprve dobře seznámit s okolnostmi plnění (o jak staré děti by šlo, v jakém jsou vztahu k dotyčnému skautu či skautce, jak v tom bude účinkovat rodič těch dětí či jiný zástupce atd.). V oddílovém prostředí může jít jak o nepřímé plnění (na základě vyhodnocení schopností dotyčného mu takovou službu opakovaně svěčfš), tak o plnění přímé, kdy se předem domluvíte.

Vhodný program pro přípravu: Příprava programu pro mladší děti v oddílu, případně spolupráce s vlčaty či světluškami.

- ▶ Během půlroku se dokážu zachovat ve třech náročných situacích tak, že budu druhým oporou, což mi potvrdí moje družina (rodina, vůdce/vůdkyně, učitel či jiný zodpovědný dospělý).
- ▶ Alespoň ve dvou případech dokážu na veřejnosti hájit skauting nebo se zachovat statečně v obtížné situaci, např. se zastanu šikanovaného spolužáka.

Smysl aktivit: V těchto dvou případech jde o osvědčení odvahy a statečnosti. Bez nich nelze obstát v dnešním světě jako čestný dospělý člověk – natož pak jako ten, kdo naplňuje skautský slib a zákon.

Vhodná forma plnění: U obou aktivit je jasné, že si je nelze „předem naplánovat“. K plnění tedy může skauta či skautku vůdce vyzvat poté, co už se v nějaké takové náročné situaci osvědčili. Je samozřejmě možné – zejména pokud k plnění bude docházet mimo oddíl – že si aktivitu skaut či skautka vybere s ohledem na nějaké opakující se zátěžové situace (doma, ve škole, v okolí bydliště). V tom případě je důležité dobře s nimi předem probrat i možná ohrožení a přijatelnou míru rizika.

Vhodný program pro přípravu: Film o lidské statečnosti (například o českých letcích, odpůrcích totalitních režimů apod.).

Sebepoznání při vlastním mravním rozhodování a naslouchání svědomí

- ▶ V rozhovoru s dospělým, kterému důvěřuji, umím na konkrétních příkladech ze svého života ukázat, jak se skutečně rozhoduji, když jde o morální jednání.
- ▶ Když se rozhoduji o něčem závažném, dokážu se zamyslet nad tím, co mě k mému rozhodnutí opravdu vede. Prokážu to na třech konkrétních příkladech v rozhovoru s někým, komu důvěřuji.

Smysl aktivit: Touto aktivitou se rozvíjí a testuje úroveň uvědomělého mravního rozhodování: náhled na skutečné motivy a další vlivy, které k takovému rozhodování vedou. Bez této kompetence člověk nikdy nedospěje do fáze, v níž je jeho mravní rozhodování opravdu řízeno z jeho vlastní svobody, která je ve skutečném dialogu s Pravdou. Zůstane totiž zajatcem všech možných vnějších i vnitřních vli-

vů, které nemají zdroj v jeho svobodě, ale v jeho tělesných, duševních či společenských limitech.

Vhodná forma plnění: Forma plnění důvěrným rozhovorem je zřejmá ze zadání. Vyžaduje ale delší přípravu.

Vhodný program pro přípravu: Obecně jsme účinný postup přípravy již popsali v odstavci 5. *Sebepoznání při vlastním mravním rozhodování* na straně 76. Na to navazují programy, které rozvíjejí schopnost vnitřního naslouchání (viz kapitola B.1 – část *Soustředění, naslouchání, schopnost rozjímání a Vnitřní radost*).

Prodej hamburgerů

Michal pracuje v místním rychlém občerstvení, které nabízí především hamburgery, párky v rohlíku atd. Čas od času si přijde koupit hamburger některý z jeho přátel. Jeden z nich, Jan, si objedná cheeseburger a kolu, ale nemá peníze. Michal by rád příteli vyhověl, protože Jan mu mnohokrát pomohl...

Co všechno může mít v takové situaci vliv na Michalovo rozhodování? Pokud se Michal rozhodne příteli zaplacení „prominout“, co myslíte, že bude mít na Michala největší vliv? Pokud se naopak rozhodne příteli nevyhovět, co to nejspíš způsobí? Jak by ses rozhodoval ty? A proč? Co by pro tebe bylo nejdůležitější? atd.

Tento a řada podobných příkladů je v knize Pavla Vacka *Rozvoj morálního vědomí žáků*.

B.3 Osobní rozvoj

Kompetence rozvíjené bodem stezky

- ▶ Podporuje svůj racionální rozvoj a efektivní způsoby myšlení
- ▶ Má pozitivní vztah ke vzdělání a je schopen se účinně vzdělávat
- ▶ Rozvíjí správný vztah ke kráse a umění
- ▶ Dobře hospodaří s vlastními dispozicemi včetně času
- ▶ Zvládá řešení náročných situací

Uvedené cíle bodu stezky jsou tentokrát vyjádřeny přímo jako klíčové kompetence. V tabulce na následující straně jsou opět stručně charakterizovány. Je přitom vhodné si uvědomit souvislost s předchozími dvěma body.

Podstatou tohoto bodu stezky je rozvoj **duševních dispozic – rozumu, citů a vůle**, které jsou pro duchovní i morální vývoj nezbytné.

METODIKA ANEB JAK NA TO

Rozsah, který je tomuto bodu v metodice věnován, je výrazně menší, než u předchozích dvou (zejména u B.1). Rozhodně ne proto, že bychom kompetence v něm rozvíjené považovali za méně důležité. Jen si vzpomeň na pohádku *O živé a mrtvé vodě*. K tomuto řešení nás – při nezbytném omezení rozsahu celé publikace – vedlo trojí přesvědčení:

- ▶ že ty ani další vůdcové oblast rozumového, citového a volního rozvoje nebudeš podceňovat, protože ta má v českém skautingu trvale velmi dobré postavení;
- ▶ že nebudeš mít ani mnoho potíží s tím, najít vhodné programy, kterými se kompetence v těchto oblastech rozvíjejí, protože normální skautský oddíl se jim pravidelně věnuje;

CÍL	STRUČNÉ VYSVĚTLENÍ
Podporuje svůj racionální rozvoj, efektivní způsoby myšlení	Umí přesně používat slova a vyjadřovat jimi svoje myšlenky. Svě myšlenky a postoje dokáže správně logicky zdůvodňovat. Na složitější skutečnosti dokáže uplatnit principy systémového myšlení (rozpoznat jednotlivé prvky a vazby mezi nimi i jejich důsledky pro celek).
Má pozitivní vztah ke vzdělání a je schopen se účinně vzdělávat	Jde o celkově kladný postoj k rozvoji poznání a schopnost ho proměnit v sebevzdělávání. Umí využít různá média (tisk, televizi, rozhlas, internet...) jako zdroje poučení. Umí rozpoznat důvěryhodnost těchto zdrojů.
Rozvíjí správný vztah ke kráse a umění	Uvědomuje si, že existují univerzální estetické principy, a je schopen o nich přemýšlet a hledat je v různých uměleckých dílech i v přírodě. Současně ale ví, že krásno je také určováno subjektivními pocity, že je vnímáno každým jedincem poněkud jinak. Prožitek krásy je totiž na jedné straně individuální a subjektivní, osobní vnímání krásy může být ovlivněn kulturou a vkusem společnosti, na druhou stranu existují určité univerzální estetické principy, které jsou společné mnohým kvalitním uměleckým dílům z různých dob a kultur (např. hudební harmonie, zlatý řez apod.).
Dobře hospodaří s vlastními dispozicemi včetně času	Člověk by měl být v první řadě dobrým manažerem sám sobě: Zde se jedná hlavně o dvojí schopnost: 1) hospodařit s časem, 2) znát svoje možnosti a dobře je využívat.
Zvládá řešení náročných situací	Překonává sama sebe: Jde o záležitost motivace a vůle: chtít se překonávat a opravdu to dokázat. Praktickou cestou je, když člověk dělá i věci, co mu nejdu nebo ho nebaví, ale jsou potřebné. Je otevřený vůči budoucnosti: dokáže odpovídat na nové výzvy a klást si nové cíle. Učí se v náročných životních situacích používat důsledně také svůj rozum. Snaží se nepodléhat negativním emocím, panice, beznaději. Z obtížných situací se umí poučit.

- že v současné české literatuře je velké množství kvalitních publikací, které se tím zabývají – počínaje čtyřdílnou Encyklopedií her od Miloše Zapletala, přes internetové zdroje skautského i jiného původu (např. www.hranostaj.cz, www.odyssea.cz) až k metodikám k předchozím dvěma oblastem Příroda kolem nás a Svět okolo nás, které obsahují řadu skvělých programových typů na rozumový rozvoj a systémové myšlení (zejména bod Propojený svět).

Na rozdíl od dvou předchozích bodů tu tedy nebudeme popisovat všechno, co je v dané souvislosti důležité, ale často jen to, co jinde běžně zmíněno není.

Podporuje svůj racionální rozvoj, efektivní způsoby myšlení

Postupně půjde o rozvoj těchto čtyř na sebe navazujících schopností:

Přesné užívání pojmů

V současné české společnosti je tato schopnost velmi oslabená. Nejčastěji se to ukazuje ve veřejných debatách, kde celý spor často pochází z nejednotného chápání významu různých pojmů (například pojmu *suverenita* v souvislosti s debatami kolem našeho členství v EU). Proto je nezbytné vést skauty a skautky k tomu, aby si uvědomovali nutnost hledání významu slov a shodnutí se na něm.

Co to znamená?

Na toto téma je možno vymyslet různé drobné hříčky (například při cestě vlakem či čekání na stanici – podobně jako je „slovní fotbal“), ale též rozsáhlejší debatní program. Zvláště výhodné je, když zkoumání „co to znamená?“ vzejde z nějakého sporu. Nezřídka se totiž ukáže, že spor není v rovině věcné, ale vychází z rozličného užívání pojmů, kterými se účastníci sporu vyjadřují. Příklad pojmů, které je možné dobře využít ke zkoumání: pořádek, poslušnost, fér jednání, spravedlnost, pokora, věrnost, pravdivost, čestnost, statečnost, být správný, hospodárnost, sprostý, čistota (myšlení, slov, skutků), oběť (obětavost), kamarádství, podvádění, lež, sobectví, láska, štěstí, osud, Bůh...

Přesné vyjadřování myšlenek

Na přesné užívání slov navazuje schopnost přesného vyjadřování myšlenek. Lidé jsou totiž zvyklí je vyjadřovat jen tak „zhruba“. Nejtypičtější je to v komunikaci e-mailové či SMSkové. Naše vyjadřování myšlenek je navíc zcela zásadně určováno prostředím, z něhož pocházíme. Odtud si přinášíme spoustu předpokladů, o kterých mnohdy ani nevíme. Jsou totiž pro nás naprosto „samozřejmé“. Potíž je v tom, že pro ostatní tyto „samozřejmosti“ už tak jasné nejsou a mnohdy je ani neznají. Proto každá myšlenka, má-li být správně pochopena, vyžaduje znalost širší souvislosti (kontextu).⁸⁴ Účinná komunikace podstatně vězí ve vzájemném objasňování si těchto souvislostí a sjednocování slovníku.

To je „o tom“...

V posledních patnácti letech se u nás mimořádně rozšířila (z angličtiny převzatá) vazba „je to o tom...“. Zatímco dříve v češtině tato vazba jasně určovala obsah nějakého díla (např. *Rusalka je pohádka o víle, která se zamilovala do prince...*), dnes se používá ve všech možných i nemožných vazbách: *dramaturgie je o pocitech... člověk je o potřebách... jídlo je o kaloriích... demokracie je o hlasech...* Taková mluva velice rozmlžuje přesnost vyjádření. Zaměřte se na to a pracujte s tím.

Správné zdůvodňování a vedení polemiky

Jádrem správné rozumové práce je schopnost vytvářet z jednotlivých myšlenek takovou strukturu, která je skutečným celkem: myšlenky „drží při sobě“, je jasné, co z čeho vyplývá, co jsou předpoklady a co výsledné tvrzení, a konečně i jaké je hlavní poselství celku. Podmínkou je nejen přesně pracovat s jednotlivými pojmy a co nejpresněji formulovat jednotlivé myšlenky, ale být si dobře vědom toho, co je názor (osobní přesvědčení) a co jsou důvody (argumenty), které mají tento názor podporovat. Navíc je důležité, aby argumenty měly skutečnou váhu pro účastníky debaty – tedy aby vycházely z toho, co všichni její účastníci uznávají. Bez toho totiž nemohou argumenty přispět k podpoře hájeného názoru.

84) Proti tomu se naprosto zásadně prohřešuje dnešní styl práce médií. Zpravování o světě je redukováno na akční klipy. Naopak výborně to respektuje model práce s hrou *EUR* popsany v publikaci *Svět okolo nás* (str. 85 a 86).

Každý má právo na svůj názor ...?

Tuhle větu slyšíme každou chvíli. Je ale správná? Opravdu má každý právo na jakýkoliv názor? Třeba i ten, že by bylo nejlepší vás zabít? Nebo že by všichni „cikáni měli jít do plynu“? A proč bychom měli mít právo na jakýkoliv názor? Kdo nám tohle právo dal nebo kdo ho zaručuje? Zkuste si takovou debatu ve svém oddílu. Leccos se o sobě dozvíte. ☺

Systémové myšlení

Touto kompetencí dosahuje rozum té kvality, která pro nás může být spolehlivým průvodcem k pochopení světa. Systémové myšlení je schopnost vidět věci a děje i ve velkých celcích při zachování správné orientace jak v celku, tak jeho částech. Znamená to vidět „určující prvky“ zkoumané skutečnosti a současně dobře chápat souvislosti (vazby) mezi nimi, což umožňuje správně vyvozovat důsledky pro chování celku.⁸⁵

Strukturované diskuze a simulační hry

Jejich cílem je hledání souvislostí mezi – na první pohled často nesouvisejícími – pojmy či skutečnostmi. Děje se tak buď řešením nějakého konkrétního problému (s případnou diskuzí), či především samotnou diskuzí evokovanou nějakým problémem. V závěrečné části této metodiky jsou toho typu programy Koho zachráníte? Dobrodružství ve světě pojmů a hodnot. V metodické příručce Příroda kolem nás jsou popsány čtyři takové rozsáhlejší programy: Pojmové cesty, Tatranky, Vlněné myšlení a Alchymistická hra.

Má pozitivní vztah ke vzdělání a je schopen se účinně vzdělávat

Schopnost celoživotního učení je nejen neúprosným požadavkem pracovního trhu,⁸⁶ ale vyžaduje ji i samotné tempo proměny dnešního světa a našeho poznání o něm.

Při naší výchově v oddílu půjde hlavně o tyto záležitosti:

Vzbuzovat touhu po poznání a posilovat ji (motivace)

To se bude dařit tehdy, když v oddíle bude atmosféra, která poznání fandí:

- ▶ na schůzkách i ostatních oddílových akcích bude mít své místo sdělování si novinek ze světa vědy, společenského dění i kultury a tyto poznatky se budou objevovat v soutěžích i jiných programech nejen vzdělávacího charakteru
- ▶ občas uspořádáte akci, motivovanou novým poznáním – návštěva muzea, kulturní památky, ale i nějakého výrobního zařízení či nějaké instituce
- ▶ pokusíte se aktivně využít možností odborek
- ▶ budete dávat členům oddílu příležitost, aby uplatnili své hlubší znalosti v životě oddílu

Posilovat schopnost zapamatování (paměť)

Programy na posilování paměti patří do tradičního programu většiny oddílů – nepochybně tak tomu bude i u vás. Miloš Zapletal ve své Velké encyklopedii

85) Teorii systémů a systémovým myšlením se dnes zabývá řada populárních i odborných publikací. Pro rychlou orientaci doporučuji článek Celostní přístup k poznání – Systémové myšlení <http://udrzitelnyrozvoj.ecn.cz/clanky.shtml?x=155619>

86) Už dnes většina praceschopných Evropanů projde za život několika zaměstnáními, mnohdy značně odlišného typu. Při trendu prodlužovat dále věk odchodu do důchodu bude schopnost rekvalifikace až do pozdního věku nezbytností.

her – Hry v klubovně – věnuje hrám na paměť celou jednu kapitolu (str. 77 až 89) a kromě toho je jich spousta roztroušena i jinde. Na první pohled se zdá, že dnešní děti na tom s pamětí nejsou moc dobře. Ale problém u nich není s pamětí, ale se soustředěním. A potom často s motivací. Práce paměti je z velké části závislá právě na těch dvou: motivaci a pozornosti. Na to nezapomeň. ☺

Vědět o zdrojích spolehlivého poznání a umět s nimi pracovat (zdroje informací)

Na kladnou motivaci k poznávání se dá dobře navázat rozvojem těchto kompetencí, který můžete v oddílu podpořit zejména takto:

- ▶ **Čerpání z knih** – mít v klubovně knihovničku se zajímavými knihami (nejen skautskými) o různých oblastech lidského poznání, které občas přímo využijete k programu; navíc můžeš členy svého oddílu občas na nějakou zajímavou knížku upozornit nebo ji i přinést.
- ▶ **Čerpání z časopisů** – tady platí totéž, co u knih; navíc je ale třeba dobře vybírat – mezi časopisy je spousta braku; občas – zvláště u starších – si nějaký takový typický časopis pro dospívající (Bravo, Bravo girl apod.) proberte z hlediska hodnot i stylu psaní a života.
- ▶ **Čerpání z internetu** – to bude (a možná už je) hlavní zdroj informací pro děti a dospívající (i ty z tvého oddílu, což, předpokládáme, víš); proto je mimořádně důležité naučit se s internetem dobře zacházet z hlediska vyhledávání informací: vědět, kde jsou hodnotné stránky a kde naopak člověk nic kloudného nenajde a ještě se nejspíš „utopí“ v miliónech virtuálních zbytečností (nebo i věcí vyloženě škodlivých). Cenné je, když oddíl má vlastní stránky, do jejichž tvorby jsou členové zapojeni.
- ▶ **Čerpání z rozhlasu a televize** – vůči těmto médiím je potřeba zvlášť kritického postoje; skauti by měli vědět, že až na malé výjimky (ČRo 6) nelze sdělením rozhlasu a televize automaticky důvěřovat. Ne proto, že by záměrně klamaly, ale způsob jejich zpravování o světě je v důsledku časových a tudíž i finančních tlaků (a tím i tlaku na sledovanost či poslechovost) nutně poznamenán klipovitostí a povrchností, které znemožňují objektivní poznání skutečnosti.

Ovladač je můj aneb jak na média⁸⁷

Zkuste si podle této knížky – vtipné a dětem přiměřené – připravit seriál mediální výchovy v oddílu. Kapitolkami Jak mluvit se záhrobím, Média jsou prachobyčejné prostředky, Sdělování = nesnadné rozhodování, Proč se máme učit mluvit, když zvířata nemusejí atd. to začíná slibně, ne?

Osvojovat si účinné strategie pro sebevzdělávání (stát „na vlastních nohou“)

Toto by mělo být vyústěním celého výchovného procesu zaměřeného ke schopnosti účinného vzdělávání se. Je tedy jasné, že ve skautském věku se k němu teprve připravují předpoklady, o nichž jsme právě pojednali v předchozích třech krocích. Ale i v něm je už možné leccos začít. Pro inspiraci se podívej třeba na lekci *Učíme se učit* z projektu *Odyssea*.⁸⁸

87) SMOLÍKOVÁ Klára. *Ovladač je můj aneb jak na média*. Albatros : Praha 2006

88) <http://www.odyssea.cz/stahuj.php?soubor=lekce013>

3. Rozvíjí správný vztah ke kráse a umění

Základnímu přístupu ke kráse (jako k řeči duchovního života) jsme se věnovali v souvislosti s bodem *Já a můj život* – částí *Řeč krásy* (str. 66). Tam šlo o vnímání krásy, aby k nám vůbec mluvila. V tomto bodu k osobnímu rozvoji už jde o schopnost krásu reflektovat, hodnotit ji, uvažovat o ní – a tvořivě se na ní podílet.

Jsme jiní i stejní

Častokrát slyšíme: „Každému se líbí něco jiného.“ Je to ale pravda? Udělejme mezi sebou výzkum: na několika schůzkách se změňte na porotu, která bude zkoumat (podle fotografií) krásu žen, mužů, hudby, staveb, květin ... Co zjistíme? Je naše hodnocení opravdu tak jiné? Nepřevažují nakonec v našem hodnocení určití „favorité“? Co to znamená? Jaké pro to máme vysvětlení? A proč se někteří z nás liší?

4. Dobře hospodaří s vlastními dispozicemi včetně času

Z hlediska praktického života jde o jednu z nejdůležitějších kompetencí současnosti. Pro naši svobodu se totiž dnes otevírá takový prostor, že bez kvalitní schopnosti vybírat, kam napřít své síly, se nakonec i při velmi dobrých výchozích podmínkách místo žádoucích výsledků dostaví únava, zklamání a rezignace. Nejde jen o to, že dnes je člověk ze všech stran pokoušen, aby svůj život vyplýval na to, co nemá žádnou skutečnou cenu. Ale i pro lidi s kvalitními úmysly a dobrým hodnotovým zázemím je velkým nebezpečím to, co symbolizovala svíčka zapálená z obou stran (podkapitola o symbolech): člověk „vyhoří“, aniž se mu podaří naplnit to, o čem usiloval a ve věřil. Nedokázal dobře hospodařit se svými zdroji a obnovovat je.

Člověk může *hospodařit* v zásadě

1. se svými duševními a tělesnými dispozicemi
2. se svým majetkem (včetně peněz)
3. se svým „sociálním kapitálem“ (vazby a známosti, postavení ve skupině a společnosti atd.)
4. s časem

Kritériem, které mu umožňuje s těmito svými možnostmi nejlépe hospodařit, je jeho **poslání**. Zásadní hodnota poslání pro náš život je z tohoto hlediska v tom, že mezi spoustou dobrých počinů nám umožňuje vybrat ty, které jsou **dobré právě pro nás**. Tím nás osvobozuje od investování sil do různých směrů, které jsou samy o sobě též záslužné, ale pro nás jsou nevhodné.

Podmínkou správného hospodaření s vlastními dispozicemi je jejich dobrá znalost. Tomu jsme se věnovali v souvislosti s poznáváním toho, *jaký jsem* (str. 36), a aktivitami k *sebezpoznání* (str. 58). Dále se toho podstatně týká i celá oblast stezky *Co umím a znám*. Tam se věnujeme i správnému nakládání s penězi – bod *Praktický život*. Jak správně hospodařit s bohatstvím vztahů – „sociálním kapitálem“ – se věnujeme hlavně v oblastech *Můj kamarád* a *Můj domov*.

Ten umí to, a ten zas ono

Takhle to zpíval Werich ve své známé písni z filmu *Císařův pekař a Pekařův císař*. Co kdybyste něco podobného rozvinuli ve svém oddílu? Umožněte každému členovi družiny uplatnit se v oblasti, v níž je nadán a která jej baví s tím, že zde na sebe přebere i jistou zodpovědnost odpovídající svému věku. Tak si bude vědom toho, že je článkem systému, který bez něj nebude správně fungovat. Pra-

videlně pak dělejte v rámci družiny či oddílu hodnocení, co se podařilo, a motivujte dále. Zajímavá je možnost zapojit děti do pomoci v oblastech, v nichž jsou šikovné, v rámci rodin ostatních členů oddílu (toto tak mj. vede i k seznámení rodičů a vytvoření jakéhosi „rozšířeného oddílu s rodiči“). Ve starším věku je pak vhodné toto rozšířit i nad rámec oddílu (např. dobročinné akce apod.).

Hospodaření s časem je zvlášť obtížný úkol. V čem ta obtíž vězí?

- ▶ ve ztrátách času způsobených jeho „zabíjením“: lelkováním, „sněním“, klábosením
- ▶ ve ztrátách času způsobených nerozhodností plynoucí z toho, že se člověku do něčeho nechce, a proto to stále odkládá; jelikož na to ale stejně musí myslet, jsou jeho činnosti neefektivní: buď se na ně nesoustředí, nebo dělá věci, které jsou vlastně zbytečné, ale odsouvá jimi to, co by měl udělat prvořadě
- ▶ v chybném odhadu času potřebného na zvládnutí určitého úkolu; zpravidla člověk časovou náročnost podcení, takže mu původně vymezený čas nestačí, dochází k typickým „skluzům“, člověk tzv. „nestíhá“ – a začnou se mu řetězit časové ztráty
- ▶ v neschopnosti včas říkat „NE“: odmítat závazky, které se nedají rozumně stihnout, případně mu nepatří, protože nejsou ve shodě s jeho posláním

Náměty k činnostem na podporu správného hospodaření s časem

- Počínaje věkem skautů a skautek zařazovat do programu cílené body vedoucí ke správné organizaci osobního života. Lze například použít hru, v níž je třeba splnit v jistém časovém úseku více úkolů, než je možné. Na družině pak bude, aby zvolila, co je důležité, co méně, a splnila prioritně to, co je podstatnější. Na závěr pak následuje rozbor s vůdcem.
- Určit si nějakou činnost, kterou sice člověk dělá rád, ale ví, že je pro něj naprosto nepotřebná a nepodstatná. Následně pak lze vyhlásit soutěž, při níž si každý bude během měsíce tuto činnost zapisovat a sledovat, o kolik se ochudil času, který mohl využít k něčemu důležitějšímu.
- V rámci schůzek nechat děti vytvořit si časový týdenní plán, zapsat si své aktivity podle pořadí jejich důležitosti včetně předpokládané délky trvání a následně je zařadit do onoho plánu. Jistě zbude dost dalšího volného času. Následně porovnat takový plán se skutečností.
- Vyhlásit „období bez mobilních telefonů v oddíle“. Po toto období se nebude možné omlouvat z akcí prostřednictvím SMS či takto sdělovat pozdní příchody, všechny akce budou začínat přesně včas (nebude se čekat na opozdilce).
- U starších skautů a skautek (R + R) udělat na schůzce analýzu různých činností a podle více kritérií (pomoc druhým, sebevzdělávání, výdělečná činnost, rekreace apod.) stanovit jejich žebříček.

Zvládá řešení náročných situací

Pro zvládání náročných situací jsou důležité následující skutečnosti:

- ▶ Mít důvod k řešení té situace – tedy nosnou motivaci
- ▶ Mít dostatek tělesné i duševní odolnosti, aby nedošlo k šoku, který řešení znemožňuje
- ▶ Mít dostatečně silnou vůli k prosazení řešení, k němuž se rozhodnu
- ▶ Porozumět typu ohrožení, které ta situace přináší – tedy racionální nadhled
- ▶ Být vybavený/á kompetencemi potřebnými k praktickému uskutečnění řešení, které je v dané situaci nejúčinnější

První podmínka by se dala vyjádřit tak, že člověk musí mít dostatečně „hluboko kořeny“. Týká se tedy duchovního zakotvení a podstatně jsme se tím zabývali v souvislosti s bodem Já a můj život. Start ke druhé a třetí podmínce jsme měli v bodu Moje svědomí. Ta poslední – pátá podmínka – je přesahem ke všem dalším oblastem – počínaje první *Co znám a umím* a konče šestou *Příroda kolem nás*.

Tady se budeme zabývat podmínkou čtvrtou: schopností v náročné situaci „neztratit hlavu“ a správně jí porozumět. K tomu je užitečné umět ohrožení vidět podobně jako „nemoci“ a podle toho volit správnou „léčbu“. I tady je dobrá „diagnóza“ základem úspěchu při řešení. Jako pomůcku nabízíme následující tabulku:

TYP OHROŽENÍ	PŘÍKLAD PŘÍČINY	ŘEŠENÍ
Fyzické ohrožení	Fyzický útok, riskantní jednání (např. jízda), nemoc	Vyhnutí se; pokud to nelze, tak minimalizace škod
Fyzická zátěž	Dlouhý pochod, těžká fyzická práce	Trénink, osvojení správného stylu, využití spolupráce s druhými k rozdělení zátěže
Stres z vnějších příčin	„Nestíhání“ termínů, málo peněz, nedostatek spolupracovníků	Reálné zhodnocení sil a možností, přiznání chyb a poučení se pro příště
Past	Situace, kdy jakékoliv řešení je špatné; konflikt mezi pravdou a láskou	Hledání smyslu a důvěra v něj; následné přijetí rozhodnutí, které se ukazuje z hlediska smyslu jako lepší
Čekání	Jednání s úřady, dospívání dětí, studium	Trpělivost, trpělivost, trpělivost a současně bdělost, aby se nepropásl okamžik, když čekání končí
Ubíjející vztahy	Nemocné rodinné vztahy, umírající přátelství, konflikty na pracovišti	Snažit se léčit odpuštěním a pokusem o nové začátky; nevede-li dlouhodobě k výsledku, tak rozchod
Ubíjející prostředí	Školní šikana, rozpadající se oddíl či středisko, nefunkční domov	Snažit se o aktivní terapii situace; pokud je neúspěšná, vytvoření „ochranné hradby“ do doby možného opuštění tohoto prostředí
Silnější nepřítel	Nezamýšlený střet s protivníkem, který je fyzicky, společensky či ekonomicky značně silnější a škodí	Pokojný ústup se snahou minimalizovat škody; pokud nelze, je třeba neztratit důstojnost (viz např. Milada Horáková)
Ztráta smyslu	Nezdar dlouhodobého úsilí, ztráta blízké osoby, nespravedlnosti v životě osobním i v dění světa	Důvěra v přesažný smysl našich životů – to, co bylo žito a vykonáno v Pravdě a Lásce, se nemůže ztratit

OSOBNÍ ROZVOJ V JEDNOTLIVÝCH VÝCHOVNÝCH KATEGORIÍCH

Pro první přiblížení osobního rozvoje z hlediska výchovných kategorií ti tentokrát nabízíme výsek z často používané přehledné tabulky dánského dětského psychologa Erika H. Eriksona⁸⁹⁾:

89) ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Lidové noviny : Praha 1999

STÁDIA	VÝVOJOVÝ ÚKOL	MEZI ČÍM JE KRITICKÉ NAPĚTÍ	DŮSLEDKY NE-VYŘEŠENÍ ÚKOLU	VÝZNAMNÉ VZTAHY
Věk hry (do 6 let)	Cílevědomost	Iniciativa × strach z blamáže a viny	Potlačenost, bezmocnost	Základní rodina
Školní věk (do 12 let)	Schopnosti a kompetence	Zručnost × méněcennost	Netečnost	Sousedství, škola
Dospívání (do 18 let)	Věrnost a identita	Identita × zmatení rolí	Zavržení	Skupiny vrstevníků a party, modely vůdcovství

Základní úkoly toho období, které pokrývá stezka, tedy známe. Za pozornost stojí, že onen předěl mezi mladšími a staršími skauty/skautkami, který jsme v novém výchovném programu stanovili zhruba kolem 13. roku, má oporu i v tomto klasickém schématu dětských psychologů.

Teď se ještě podíváme na jednotlivé věkové kategorie trochu podrobněji.

Předškoláci

V tomto období je pro dítě určující **srozumitelnost světa** a **jistota v něm**. Jí prakticky podřizuje jak své uvažování zatím určované především představivostí, analogií a ulpíváním na nepodstatných znacích. V tomto věku typická otázka *Proč?* se neptá na (vědeckou) příčinu, ale na účel té skutečnosti, protože jej potřebuje znát právě pro srozumitelnost světa. Dítě v tomto období se dobře vyjadřuje kresbou a symbolickou hrou. Ke konci tohoto období se už začíná dobře orientovat v prostoru a času. Dobře funguje i paměť. V citové oblasti je důležitý rozvoj emoční inteligence – **porozumění vlastním pocitům** a **citovým projevům jiných lidí**.

Světlušky a vlčata

Zásadním úkolem tohoto období bývá obstát ve škole. Je to definitivní cesta z bezpečí domova (alespoň pro většinu dětí). Důraz je kladen jednak na dvojici **samostatnost** a **odvaha**, jednak na schopnost vytvářet vztahy s vrstevníky – tedy na **kamarádství**. Významně v tom dětem pomáhá rozvoj myšlení, které si je již schopno osvojovat základní formy logického uvažování. Proto je to také věk osvojování si pravidel vrstevnické skupiny a konvenční morálky: **správné je to, co děláme všichni**. Ke konci se rozvíjí píle a snaha.

Mladší skautky a skauti

V tomto „objektivistickém“ období z hlediska života v oddílu a konkrétní podpory osobního rozvoje se nachází to, co se dá stručně nazvat tíživostí i postojem **Být kompetentní**. Skauta či skautku v tomto období opravdu baví plnit všemožné zkoušky, osvojovat si další dovednosti a vědomosti, bodování je neirituje tak, jako k tomu dojde jen o pár let později. Tohle všechno je třeba opravdu podpořit. Jistě pro tebe nebude obtížné najít řadu nástrojů, které k tomu skauting nabízí obecně i které jsou zvláštním „know how“ vašeho oddílu či střediska. A právě tak je třeba všemožně

podpořit i zvnitřňování toho, co lze charakterizovat jako **Hrát podle pravidel**. Prudce se rozvíjející rozum dítěte v tomto období už dokáže spolehlivě pracovat s abstrakcemi. Principy, zákony, pravidla. To mu nyní mimořádně sedí. Hrát podle pravidel „**se má**“ už ne proto, že si to přeje tatínek nebo vedoucí, nýbrž proto, že je to **univerzálné platné pravidlo**.

Starší skautky a skauti i roveři a rangers

Na rozdíl od předchozího období – a to někdy velmi prudce a dramaticky – převzme „otěže“ vývoje touha po **osobní jedinečnosti**, po **vyzkoušení vlastní svobody** a všech hranic, na které jedinec naráží. To všechno souvisí s oním úkolem „hledání nové identity“. Silným nástrojem k tomu je abstraktní myšlení, které dosahuje svého maximálního rozvoje kolem 20. roku. Na druhé straně emoční nevyvážanost a nedostatečné duchovní zakotvení vytvářejí z tohoto období rozhodující etapu pro nasměrování k dospělosti.

Velmi vhodné programy pro osobnostní rozvoj s ohledem na věkové kategorie nabízí metodická publikace *Svět okolo nás* u bodů Propojený svět, Různost světa a Příběhy našeho světa.

KONKRÉTNÍ AKTIVITY VE STEZCE

Podporuje svůj racionální rozvoj, efektivní způsoby myšlení

- ▶ Připravím část programu družinové schůzky, a pak si s rádcem/rádkyní nebo vůdcem/vůdkyní promluvíme o tom, co se povedlo, co ne nebo kde jsem udělal/a chybu.
- ▶ Promyslím, co vše je potřeba udělat při přípravě schůzky (nebo jiné podobné akce) a jak to vše spolu souvisí. Svě zjištění proberu s vůdcem/vůdkyní (či jiným vhodným dospělým).
- ▶ Připravím pro naši družinu jednoduchou prezentaci či aktivitu o tom, jak se může v přírodě či společnosti projevit princip zpětné vazby.

Smysl aktivit: Všechny tři aktivity – přiměřeně věku – rozvíjejí schopnost *systémového myšlení*: přemýšlení o proběhlé události – zpětná vazba + hledání souvislostí – zpětná vazba ve složitějších systémech.

Vhodná forma plnění: Je zřejmá ze zadání. U třetí aktivity musí předcházet příprava (individuální, nebo společná).

Vhodný program pro přípravu: Program objasňující princip zpětné vazby. Vhodné příklady jsou v příručkách Příroda kolem nás (*Tatranky, Krok vpřed*) nebo Svět okolo nás (*Globální vesnice*).

Má pozitivní vztah ke vzdělání a je schopen se účinně vzdělávat

- ▶ Nechám si od vůdce/vůdkyně, učitele nebo jiného dospělého doporučit knihu, která by pro mě mohla být přínosná, přečtu si ji a promluvíme si o ní s tím, kdo mi knihu doporučil.

- ▶ Vyberu si nějakou oblast života, která mě zvlášť zajímá, a budu se snažit se o ní co nejvíce dozvědět (četbou časopisu, knih, debatou, pomocí internetu atd.). Na základě toho, co se dozvím, připravím pro svou družinu malou přednášku, hru, kvíz apod.
- ▶ Mám přehled o knihách a časopisech, které souvisí s některým z mých koníčků nebo zájmů, a pravidelně je čtu. To, co se dozvím, si průběžně zapisuji (do zápisníku, blogu...).
- ▶ Pravidelně čtu nějaký populárně-odborný časopis nebo internetové stránky o tom, co mě zajímá a baví (o přírodě, technice, politice, historii apod.).

Smysl aktivit: Smysl všech těchto aktivit je jistě jasný, vyjádřený nadpisem této skupiny: přiměřeně věku rozvíjet schopnost získávat kvalitní informace o světě, učit se s nimi pracovat a prohlubovat vlastní poznání skutečnosti.

Vhodná forma plnění: Opět je zřejmá ze zadání a je též vhodnou příležitostí zapojit rodinné okolí skauta či skautky.

Vhodný program pro přípravu: Oddílové informační zázemí: knihovnička, fonotéka a videotéka (na CD a DVD), vlastní internetové stránky s kvalitně vedenou rubrikou užitečných internetových odkazů.

Rozvíjí správný vztah ke kráse a umění

- ▶ Navštívím divadelní představení, koncert nebo výstavu a o svém zážitku napíšu krátký článek nebo o něm povím družině.
- ▶ Vyberu si pět uměleckých děl (staveb, obrazů, skladeb...) a porovnám je mezi sebou (čím se liší, co mají společného, jak na mě působí...).
- ▶ Dokážu pro naši družinu vybrat vhodnou kulturní akci (koncert, představení v kině, výstava...) a po dohodě s vůdcem/vůdkyní či rádčem/rádkyní zajistit naši účast na ní.
- ▶ Navštívím divadlo, koncert nebo výstavu a o obsahu nebo autorech napíšu článek nebo s nimi seznámím družinu (třídu, rodinu apod.).

Smysl aktivit: Ve všech případech se jedná (přiměřeně věku) o rozvoj schopnosti uvažovat o kráse a jejím působení na člověka. Důležitá je konfrontace vlastního vnímání a prožívání krásy s tím, jak ji vnímají, hodnotí a prožívají druzí. Jde o rozvíjení smyslu pro subjektivní i objektivní stránku krásy.

Vhodná forma plnění: Opět je zřejmá ze zadání a též je vhodnou příležitostí zapojit rodinné okolí skauta či skautky.

Vhodný program pro přípravu: Návštěva kulturní akce. Další vhodné náměty jsou u aktivit v oddílu Řeč krásy (str. 66).

Dobře hospodaří s vlastními dispozicemi včetně času

- ▶ Při plnění náročnějšího úkolu (stavba něčeho na táboře, velký úklid klubovny, projekt do školy) hospodařím s časem tak, že úkol zvládnu ve stanovené době.
- ▶ Během dne si dokážu zorganizovat svůj čas tak, abych stihl všechny své povinnosti a ještě mě nějaký čas zůstal pro mé zájmy a odpočinek.

Smysl aktivit: Je jasný ze zadání.

Vhodná forma plnění: Lze plnit přímo i nepřímo. Vůdce/vůdkyně musí kvůli vyhodnocení znát předem plán plnění.

Vhodný program pro přípravu: Sledování dochvilnosti. Programy na „plánování činnosti“ – kvůli reálnému odhadu času.

Zvládá řešení náročných situací

- ▶ Zamyslím se nad tím, co v životě dělám a není to zdravé, hospodárné nebo prospěšné. K tomu, abych to zlepšil, si vyberu jednu z následujících aktivit (nelze plnit na táboře a na dovolené):
 - 14 dní nebudu koukat na televizi
 - měsíc nebudu jíst sladkosti a „dobrůtky“ (chipsy, popcorn, čokolády...)
 - 14 dní nebudu hrát počítačové hry (počítá se i Playstation, Game boy...)
 - měsíc nebudu používat výtah a jezdící schody
- ▶ Vyberu si jeden svůj nedostatek (např. lenost) a měsíc budu sledovat, jak na druhé nebo na mě působí, když tenhle nedostatek zvládnu, a když naopak ne. O průběhu podám na závěr zprávu někomu, komu důvěřuji.
- ▶ Během dvou měsíců se zlepším v tom, abych se věnoval i věcem, které mě nemusí bavit, ale jsou nutností (vyberu si například z úklidu klubovny nebo vlastních věcí, učení do školy, pomoci doma, stavby tábora...).
- ▶ Najdu si spolehlivý lék proti nuditě, napíšu si na něj recept a budu ho pravidelně užívat.
- ▶ Dobrovolně vykonám dvě věci, z nichž mám běžně trému (přednesu před třídou referát, uvedu oddílovou besídku, doprovodím oddíl při vystoupení na hudební nástroj...).
- ▶ Prokážu aspoň na třech případech (vyhodnocením a následným jednáním), že se dovedu poučit ze svých chyb a neúspěchů.
- ▶ Tři měsíce budu sledovat, jak se chovám v těžkých a náročných situacích (stres, konflikt s někým, zklamání apod.), a písemně vyhodnocovat své jednání v nich. Alespoň tři takové situace zvládnu s chladnou hlavou a přispěji k jejich vyřešení.

Smysl aktivit: Překonávání se v náročných situacích: boj s pohodlností či zlovykem, s nedostatkem motivace a zájmu, s trémou a strachem. Zvládání konfliktů, stresu, zklamání, bolesti. Celkovým smyslem je růst k dospělosti: k tomu, aby člověk unesl zodpovědnost a byl oporou pro druhé.

Vhodná forma plnění: Je zřejmá ze zadání. Důležitá je průběžná podpora ze strany dospělých.

Vhodný program pro přípravu: Oddílové služby v klubovně. Vše, co podporuje odolnost tělesnou i duševní a současně vychází z naplňování skautského zákona, slibu a hesla. Zkoušky odvahy mohou tuto úlohu plnit dobře jen tehdy, jsou-li přiměřené věku a jejich náročnost má „přirozený“ charakter: překonat samotu, vydržet určité fyzické nepohodlí, přebrodit studený potok, projít kopřivami, orientovat se ve tmě či jiném nepřehledném terénu atd. Vhodná je i zpětná reflexe jednání vlastního i druhých. K tomu lze velmi plodně využít různé příběhy lidí, kteří v náročných zkouškách života obstáli.

PROGRAMY A HRY

B.1 Já a můj život

B.2 Moje svědomí

B.3 Osobní rozvoj

ROZSÁHLEJŠÍ PROGRAMY

V metodických příručkách k oblastem *Příroda kolem nás* a *Svět okolo nás* obsahují závěrečné části rozsáhlé a dobře promyšlené hry, které mohou významně obohatit nejen program oddílu, ale i nástroje k úspěšnému zvládnutí nové stezky. Také proto jsme na některé z nich v předchozích částech opakovaně upozorňovali jako na hry, které jsou velmi vhodné k přípravě plnění některých aktivit stezky i v oblasti *Kdo jsem*. Kromě samotných her navíc tyto dvě publikace obsahují i spoustu důležitých metodických rad pro toho, kdo bude takové hry připravovat a následně uskutečňovat. Znovu tu připomínáme hlavně Model práce EUR (*Svět okolo nás*, str. 85–86)

S ohledem na to jsme se zde zaměřili na poskytnutí těch informací i programových nabídek, které zatím ve skautském tisku nejsou běžně k dispozici. A doplnili jsme to několika návrhy, které se váží zejména ke skautskému slibu a zákonu. Proto také jasně převažují programy spojené s bodem **Já a můj život** a v poněkud menší míře **Já a moje svědomí**. K bodu **Osobní rozvoj** tu už není žádný specifický program, byť většina zde obsažených programových nabídek jistě k osobnímu rozvoji vede. Jak ale uvádíme v kapitole B.3, obsahují metodiky *Příroda kolem nás* a *Svět okolo nás* celou řadu programů, které jsou pro osobní rozvoj (zejména schopnost systémového myšlení) velice přínosné. Další spoustu programů k tomu zaměřených obsahují publikace uvedené v *Literatuře*.

Metodický úvod k meditaci a kontemplaci

Následující dva programy představují jakýsi úvod do meditace (a ve druhém případě do rozjímání). Drobnější programové návrhy, které jsou opravdu prvními krůčky na této cestě, jsme už vložili přímo do kapitoly B.1. Ten, kdo by je chtěl ve svém oddílu (ale i jinde) vyzkoušet, by měl v prvé řadě dobře chápat, že dřív, než jej zkusí s druhými lidmi (členy oddílu), si jej musí – a to opakovaně – vyzkoušet sám na sobě; jde o to, že bez vlastní zkušenosti se velmi snadno člověk bude blamovat: vůbec nebude tušit, co ve skutečnosti prožívají nebo mohou prožívat ti, kterým program nabídl; nejde přitom o to, že by s nimi cloumaly kdovíjaké zážitky – spíš naopak: budou zápasit s nejjednodušším soustředěním, budou chtít každou chvíli skončit, kdejaký podnět je vyruší, bude je tlačit židle atd. Aby tohle člověk v programu s jinými dobře zvládl, je potřeba to zažít na sobě.

Všechny programy, které tu nabízíme, jsou naprosto bezpečné a nikomu nemůžou ublížit jinak, než že pokud jsou provedené špatně, tak mohou někoho odradit; tak tomu ale nemusí být u všech meditativních programů; proto před využíváním jiných meditačních technik, než o kterých tu píšeme, je potřebné si o nich zjistit míru bezpečnosti a případných rizik.

Vést meditační program je podobná dovednost, jako třeba vedení review, moderování debaty či zvládnutí dramaturgie táborového ohně – zkrátka člověk se to musí naučit. A to nejde jinak, než že to začne sám konat (nejlépe s podporou někoho zkušenějšího) – i s rizikem, že se mu to z počátku třeba úplně nepovede.

O tom, zda se meditace „povedla“, či nikoliv, nerozhodují nějaké bezprostřední pocity účastníků. Jistě, že meditace by měla směřovat i k vnitřnímu pokoji a rozpuštění zloby a konfliktů, které mohou otravovat nitro člověka. Ale to už je ovoce delšího pravidelného „cvičení“. Zpočátku bude úspěchem určitý nárůst schopnosti se vůbec soustředit a nenechat se zcela vláčet svými pocity a samovolným proudem myšlenek.

Meditace a kontemplace

Cíl	rozvíjení schopnosti ztišit se
Bod stezky	B.1 Já a můj život
Výchovná kategorie	od starších skautek a skautů dále
Počet účastníků	družina
Typ akce	tábor nebo při běžné celoroční činnosti
Roční doba	celý rok
Prostředí	v místnosti
Doba trvání	20–30 minut
Čas na přípravu	15 minut
Počet organizátorů	1

B.1 Já a můj život

BOHATSTVÍ TICH⁹⁰

Provedení

Vedoucí ke skupině účastníků sedících na pohodlných židlích: Chci, abyste se všichni pohodlně usadili. Zavřete oči. Nyní vás vybídnu, abyste se na několik minut (2 až 10 podle vyspělosti) ztišili. Nejprve se budete snažit být co nejméně potichu nejen svými ústy, ale i tím, že se nebudete zabývat ani žádnými svými myšlenkami a pocity. Jenom jako byste byli jejich diváky. Když přijdou, tak je zase necháte odejít. Budete tak vyvádět ticho ve svém srdci a ve své mysli. Když se vám to povede, snažte se tak vydržet co nejdéle. A když se podaří nějaké vaší myšlenky nebo pocity ticho narušit, začněte klidně znovu. Možná, že v tom vnitřním tichu se vám ukáže i něco, nač byste jinak nepřišli. Po těch několika minutách vás vyzvu, abyste otevřeli oči a – pokud budete chtít – podělili se s námi o to, co jste během té doby skutečně dělali a zažili...

Vedoucí po vymezené době: Podělte se s námi ostatními o to, co jste dělali a co se vám přihodilo. A povězte nám, jak jste se snažili dospět k tichu. A jak jste byli úspěšní. Dokážete-li to, popište své ticho. Řekněte nám, jak jste ticho prožívali. Povězte nám, co vás během cvičení napadlo a co jste cítili.

Poznámky

Zkušenosti lidí, kteří se o toto cvičení pokusili, jsou nesmírně rozmanité. Většina překvapeně zjišťuje, že ticho je něco, na co prostě nejsou zvyklí. Že ať dělají, co

B.2 Moje svědomí

B.3 Osobní rozvoj

90) MELLO, Anthony de. *Sádhana: Křesťanská duchovní cvičení východní formou*. Cesta : Brno 1996

dělají, nedokážou přemoci ustavičné těkání myslí, či uklidnit emocionální vřavu, kterou pocítují ve svém srdci. Podlehnu pak panice a přestanou. To však není důvod, aby se nechali odradit. Vždyť přece i tyto těkající myšlenky jsou úžasným zjištěním. Ale vědět o tom nestačí. Je důležité si dopřát čas toto těkání zakusit. On totiž fakt, že jste si toto těkání uvědomili, už svědčí o tom, že jistý – byť zatím nízký – stupeň ticha už jste byli schopni vytvořit.

Zkusme si to – aspoň na dvě minuty znovu... Na odhalených, které vám ticho přinese, nehledejte nic senzačního. Vlastně vůbec nic nehledejte. Omezte se na pozorování. Pouze vnímejte všechno, co vstupuje do vašeho vědomí. Všechno, ať by to bylo jakkoli obyčejné. Třeba, že se vám špatně sedí nebo máte lepkavé ruce.

CVIČENÍ HLUBŠÍHO POCHOPENÍ (ROZJÍMÁNÍ)

Na rozdíl od předchozího „cvičení“, kdy šlo o co „nejprázdnější mysl“, vnitřní ticho a postoj pozorovatele (což jsou typické prvky východní meditace), jde tentokrát o soustředění k určité myšlence (obsahu) a jejího hlubšího prožití. Tento postup se tradičně v západní spiritualitě nazývá rozjímání. Při něm jde o to, „vstoupit“ do té skutečnosti, o níž se rozjímá – a tak ji pochopit „zažitím zevnitř“.

Příprava a prostředí: Nejlépe klidné prostředí.

Výchozí poloha: Jakákoliv poloha, v níž se dokážete uvolnit a zároveň zůstat dostatečně bdělí.

Délka praktikování: Záleží na relaxační technice, kterou použijete (možnosti viz předchozí meditace).

Postup cvičení (řeč vedoucího cvičení)

- ▶ Vyberte si některou z následujících pasáží z duchovní literatury pocházející z různých tradic. Pozorně si ji přečtěte.

Pravda, již jsem dosáhl, proniká vším podobná prostoru.

Nirvānopaniṣad

Chválu vzdejte Hospodinu, protože je dobrý, jeho milosrdenství je věčné.

Žalm 136, Bible

Věz, že na konci každé cesty čekám Já, neboť všechny cesty, jsou Moje cesty

Bhagavadgíta

Ani nevyjdeme ze dveří, poznáme svět; ani nevyhlédneme z oken, uvidíme Cestu do nebe.

Tao Te Ting

- ▶ Vybraný text se dobře naučte z paměti.
- ▶ Uvolněte se za pomoci relaxační nebo meditační techniky, kterou dobře ovládáte.
- ▶ Ve stavu klidu a uvolnění navozeném touto technikou si zvolna v duchu zopakujte text, který jste si před tím vybrali.
- ▶ Skončete cvičení. Pak porovnejte, jaký byl rozdíl mezi tím, když jste si text četli v normálním stavu, a když jste ho opakovali ve stavu vnitřního ticha. Možná budete překvapeni.

Sebepoznání

Na rozdíl od předchozích meditačních aktivit jsou programy v této skupině – co se formy týče – mnohem běžnější součástí skautského programu. Dobrý pozor je ale třeba dát na správné provedení závěrečných fází, kdy má proběhnout zpětná vazba (resp. review). V nich jde podstatně o to, aby každý účastník získal zpětnou vazbu, kterou bude moci využít pro vlastní osobní růst.

Cíl	vyjasnění osobního systému hodnot, pokus najít odpověď na existenciální otázku typu: Co je smyslem života? nebo Co ovlivňuje naše činy?
Bod stezky	B.2 Moje svědomí
Výchovná kategorie	od starších skautek a skautů dále
Počet účastníků	5–40
Typ akce	jakákoli
Roční doba	celý rok
Prostředí	klubovna
Doba trvání	60 minut
Čas na přípravu	5 minut
Počet organizátorů	1

ŠTÍT

Pravidla

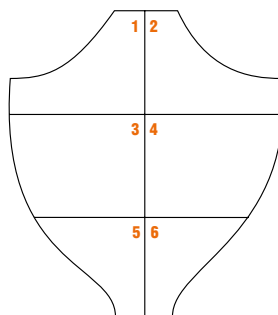
Každý z účastníků si podle vzoru obkreslí obrys štítu na svůj list papíru a do jednotlivých částí štítu se pokusí odpovědět na následující otázky:

1. Co je mým největším úspěchem mého života?
2. Jaké jsou moje největší osobní kvality?
3. Čím je možné mi udělat radost?
4. Co je mým největším životním neúspěchem?
5. Do jakého projektu bych se pustil, kdybych měl už jen jeden rok života a zaručený totální úspěch?
6. Kdybych měl dnes umřít, jaká tři tvrzení bych o sobě chtěl slyšet od pozůstalých?

Otázky by měly být zodpovězeny pomocí kreseb, nikoliv slovy!!!

Alternativní otázky:

1. Je něco, co bych nikdy neudělal?
2. Je něco, co bych chtěl za každou cenu získat (čím bych se chtěl stát)?
3. Čeho bych rád dosáhl, než mi budu slavit 65. narozeniny?
4. Jaké jsou tři oblasti, v nichž vynikám.
5. Motto, jímž se řídí můj život.

Poznámky k případné zpětné vazbě aktivity:

Vedoucí pozve do kroužku ty účastníky, kteří si chtějí o svých štítech povídat a sdílet s druhými své dojmy. Každý má možnost vysvětlit ostatním své kresby a to, co znamenají, samozřejmě jen do té míry, která je mu příjemná. Tato aktivita je velmi osobního rázu, a proto není nezbytné organizovat závěrečné setkání jako diskuzi všech účastníků. Je možné prezentovat jednotlivé štíty ve formě galerie, kterou si všichni prochází, a tak se seznamují se štíty ostatních a mají možnost se jich případně zeptat na to, co je zajímavé.

KDYBYCH MOHL BÝT NĚKÝM JINÝM...

Pravidla

Vedoucí řekne účastníkům, aby si na papír napsali jméno osoby, kterou by chtěli být, s níž by se chtěli identifikovat. Může to být skutečný člověk z veřejného života, postava z knihy, zpěvák, filmová hvězda... Poté mají účastníci za úkol si vybrat někoho, kým by za nic na světě být nechtěli. Nakonec si vyberou osobu, která se jim podobá, někoho, kdo je blízký představě, jakou sami o sobě mají. Po každé i účastníci mají za úkol napsat i důvody, které je vedly k té které volbě.

Když jsou všichni hotovi, účastníci se rozdělí do malých skupinek po 3 až 5 lidech a povídají i o svých volbách a důvodech. Poté se skupina opět spojí a probíhá review.

Rady pro review

Diskuzi můžeme začít s podobnými otázkami:

Překvapilo vás něco? Znali jste všechny lidi, které si ostatní zvolili?

Myslíte si, že by někdo mohl na svůj seznam v nějaké části uvést vaše jméno?

Když byste nyní začali psát znovu, vybrali byste si ty samé lidi?

Které hodnoty reprezentují lidé, které jste si zvolili?

Poznámky

Tato aktivita má větší efekt, když o ní účastníci vědí předem, mohou si na schůzku přinést např. fotografie, články a jiné věci související s jejich vybranými lidmi. Ve druhé části, kdy si účastníci povídají ve skupinách, je nejdůležitějším prvkem důvěra, proto by se měly skupinky tvořit spontánně, ne podle přání vedoucího. Pokud jsou s vytvářením skupinek potíže, měl by vedoucí zakročit tak, aby byly vytvořeny co nejlepší možné podmínky pro diskuzi.

Je nesmírně důležité, aby se účastníci navzájem respektovali, nezesměšňovali vzory druhých. Tato aktivita je velmi osobní, účastníci se skrze své volby velmi niterně odkrývají, výsměch postavě je výsměchem tomu, kdo si ji zvolil.

Poznávání hodnot a řešení konfliktu mezi nimi

Cíl	uvědomění si existence různých názorů, diskuze a polemiky o vlastním přesvědčení, uvědomění si toho, jak naše volby ovlivňují různé hodnoty, naslouchání ostatním s respektem
Bod stezky	B.3 Osobní rozvoj
Výchovná kategorie	od skautek a skautů dále
Počet účastníků	6 a více
Typ akce	schůzka, jednodenní výprava, vícedenní výprava, tábor
Roční doba	celý rok
Prostředí	v klubovně
Doba trvání	60–90 minut
Čas na přípravu	30 minut
Počet organizátorů	1–2

Rozhodující úlohu v programech tohoto typu hraje schopnost účastníků vést diskusi tak, aby na jedné straně v ní docházelo k vyjevení skutečných názorů a postojů aktérů, na druhé straně aby se koncentrovala kolem tématu, který má být řešen. Samozřejmě jde i o to, aby byla debata vedena bez osobního napadání a jiných komunikačních faulů. Tomu se děti a dospívající nenaučí bez častého tréninku s dobrou moderací, která toto všechno ohlídá (z debat ve veřejném prostoru mají velmi zkreslené představy o tom, jak by správná diskuze měla vypadat).

KOHO ZACHRÁNÍTE?

Pravidla

Podle počtu hráčů sestavíme skupiny po 6 až 7 účastnících. Vedoucí hry jim následně přečte příběh tohoto znění: „Každý tým je zodpovědný za výzkum lidské budoucnosti konaný na experimentální základně umístěné daleko od města, když vypukne očekávaná a obávaná ekologická katastrofa. Zachránit se mohou jen ti, kteří přežijí ve speciálních krytech pod zemí, jichž ale není dostatek pro všechny obyvatele Země. Obdrželi jste naléhavou zprávu, ve které stojí toto:

»Jsme desetičlenná skupina a chtěli bychom se schovat v bezpečnostním krytu, který však může pojmut jen 6 osob. Nemůžeme se rozhodnout, kdo má jít dovnitř a kdo má zůstat venku. Dohoda je nemožná, jestli to takhle půjde dál, tak se navzájem pozabijíme. Doufáme, že byste nám mohli s rozhodováním o tom, kdo bude moci jít do krytu, pomoci. Podřídíme se vašemu rozhodnutí.«

Váš čas již běží. Máte pouhých 30 minut na to, abyste rozhodli o osudu lidí, kteří se na vás právě obrátili. Je to těžké rozhodování i proto, že máte k dispozici pouze jejich velmi zběžný popis. Přemýšlejte tak pečlivě, jako by těch šest osob, které pustíte do krytu, měli být jediní lidé, kteří katastrofu přežijí.“

Seznam čekajících:

- ▶ účetní (muž), 30 let
- ▶ jeho manželka, v 6. měsíci těhotenství
- ▶ černoš, 2. rokem studuje medicínu
- ▶ slavná historička, 42 let
- ▶ ozbrojený policista
- ▶ biochemička, matka dvou školních dětí
- ▶ mladá dívka, televizní popová hvězda
- ▶ rabín, 54 let
- ▶ vietnamská studentka
- ▶ tesař, 24 let

Je důležité průběžně informovat skupiny o tom, kolik času ještě mají na rozhodování. Časoměřič či vedoucí je upozorňuje 15, 10, 5 a 1 minutu před koncem limitu. Po skončení se všechny skupiny sejdou a sdělí si své výsledky.

Rady pro rozbor aktivity

Je nutné, aby se všichni navzájem poslouchali. V opačném případě neváhejte zasáhnout.

Tato aktivita většinou přináší silné emoce. Někteří účastníci možná budou mít tendence se vzájemně napadat a kritizovat volby druhých. Je třeba je udržet v mezích tolerance, citlivosti a vzájemného přijetí.

Na konci aktivity se vedoucí může účastníků zeptat, jestli pro ně tato aktivita byla obtížná, a pokud ano, proč. Jestli se nechávali ovlivnit ostatními, jestli něco zabránilo skupině dosáhnout závěrečného rozhodnutí, kdo byl neústupný, jaké hodnoty ovlivňovaly jejich rozhodování...

Slib a zákon

Cíl	probuzení zájmu o zákon a slib skrze vysvětlení hodnot, které představují, prožívání slibu a zákona v každodenním životě, vyjadřování hodnot, pocitů a přesvědčení, poznávání ostatních skrze poznávání jejich hodnot a přesvědčení
Bod stezky	B.2 Moje svědomí
Výchovná kategorie	skauti a skautky
Počet účastníků	12–30
Typ akce	tábor, vícedenní výprava
Roční doba	léto
Prostředí	příroda – táborový oheň
Doba trvání	150 minut
Čas na přípravu	5 minut
Počet organizátorů	3

DRAMATIZACE ZÁKONA A SLIBU

Níže popsaná aktivita by měla být zařazena do programu během letního tábora či jiného dlouhodobějšího společného pobytu, aby práce skautů či skautek mohly být představeny v jeden večer. Případně je možné vyhradit na aktivitu celý jeden den a výsledky prezentovat na závěr.

Pomůcky

Cokoliv, co pomůže vytvořit příjemné a pěkné místo pro táborový oheň (také zápalky a dřevo☺), prostor pro scénky, dobrý zpěvník, kostýmy, lícidla, hudba, bubny bonga, tužky a papíry pro vedoucí.

Pravidla

A. příprava scének (150 minut celkového času)

1. (15 minut): během dopoledne vedoucí rozdělí děti do tří skupin, v nichž budou mít za úkol připravit si scénky ilustrující různé body skautského zákona (např. Skaut je veselý myslí, Skaut je přítelem všech lidí dobré vůle...). Scénky budou děti předvádět během táborového ohně. Děti si mohou vybrat, do které skupiny se připojí, podle toho, který bod chtějí ztvárnit. Pokud bude některá skupina příliš malá, vedoucí mohou jejím členům pomoci. Každé skupině by měl pomáhat jen jeden vedoucí.
2. (15 minut): ve skupinkách si děti rozmyslí, jaké prvky daného bodu zákona budou v jejich scénce zdůrazňovat. Vedoucí jim v tomto přemýšlení pomáhá, odpovídá na jejich otázky, usměrňuje diskusi a zajišťuje, že se každý z účastníků bude zapojovat do činnosti. Vedoucí si rovněž dělá

poznámky o otázkách a námitkách účastníků, které může později využít v rozhovoru s jednotlivými účastníky.

3. (*2 hodiny*): Skupina si vymyslí krátký příběh, který nejlépe ilustruje hodnotu vyjádřenou jejich bodem zákona (přátelství, spolupráce, vytrvalost...). Scénka by měla ve výsledku trvat 5 až 10 minut. Vymyšlení a nacvičování scénky není vůbec lehké! Může to dokonce být i poněkud stresující zážitek. Úkolem vedoucího je dohlížet na nácvik a ujistovat se o tom, že všichni účastníci jsou spokojeni a aktivitu si užívají. Děti musí být hrdé na výsledek své práce: nepřehlížejme proto scénu, kostýmy, líčení, rekvizity, hudbu... Tyto nástroje vylepší i ten nejprostší příběh!

B. Táborový oheň

Po večeri dostanou skupinky poslední možnost vyzkoušet si své scénky. Všichni „herci“ si obléknou kostýmy, namalují se a připraví. Dva vedoucí zatím připraví místo pro táborový oheň: pódium, baterky na osvětlení, svíčky... a ujistí se, že všichni budou mít možnost se pohodlně usadit.

Při západu slunce vedoucí, kteří připravili oheň, začnou bubnovat na bonga, pustí hudbu, a tak k ohni přivolají děti a zbytek vedoucích. Až se všichni usadí, vedoucí, který má na starosti péči o oheň, vstane, všechny přivítá a nahlas vyjmenuje body skautského zákona. Poté pozve první skupinu, aby předvedla svou scénku. Když dohrají (např. scénku popisující bod „Skaut je přítelem všech lidí dobré vůle...“), zeptá se vedoucí: „Co to znamená, být přítelem všech lidí dobré vůle?“ a „Proč je přátelství důležité?“. Pokud nikdo sám od sebe neodpoví, musí vedoucí udržet „vážnou tvář“ a ticho až do chvíle, kdy někdo zareaguje. Pokud se po dlouhou dobu nikdo nemá k vyslovení svého názoru, může se ticho přerušit dvěma písničkami a pak vedoucí otázky zopakuje. Když se opět rozhostí ticho a všichni řekli, co chtěli, je na řadě další skupina se svou scénkou. Je dobré nenechat skupiny čekat moc dlouho, stres z nadcházejícího představení by některým mohl zkazit celý večer.

Když dohraje poslední skupina, vedoucí dětem poděkují za jejich scénky a za názory, které v nich ukázaly. Přichází ideální čas na diskuzi o skautském slibu a k tomu, aby se ti, kdo o jeho složení uvažují, začali připravovat. Je důležité vyhradit si dostatek času na vysvětlení toho, co to znamená složit slib: že jde o závažný krok v životě každého skauta, nikoliv o bolestnou či nudnou ceremonii a past, ze které není úniku. Vedoucí by měl skautům říci, kde se slib bude konat a jak celá událost bude probíhat.

Po zodpovězení všech otázek může táborový oheň pokračovat několika písněmi.

Poznámky

Postřehy, které si vedoucí během diskuzí ve skupině zapsal, mu mohou velmi dobře posloužit při individuálních rozhovorech s jednotlivými skauty.

Pokud je v oddíle zvykem debatovat o slibu ve skupině, měl by vedoucí zajistit, aby se ostatní nikomu za jeho myšlenky neposmívali. Poté, co někdo domluví, by se měl ptát vedoucí nikoliv „Souhlasíte všichni s tím, co bylo řečeno?“, ale spíše „Chce se někdo na něco zeptat, aby lépe porozuměl tomu, co ten a ten právě řekl?“ nebo „Chce někdo něco dodat k tomu, co bylo právě řečeno?“.

Literatura

Vzhledem k nedostatku prostoru uvádíme na následujících řádcích pouze publikace, které se nevyskytují v přehledu literatury v *Nikdy nekončícím dobrodružství*.

Obecně k rozvoji duchovního života

ZAJÍC, Jiří Edy a kol. *Nikdy nekončící dobrodružství*. Praha : TDC, 2005 a 2007

Naleznete tu základní přehled literatury k danému tématu. Kniha je zdarma ke stažení na:
<http://krizovatka.skaut.cz/organizace/dokumenty/spisovna/>

HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*. Praha : Nakladatelství lidové noviny, 2007

K bodu Já a můj život

MELLO, Anthony de. *Sádhana*. Brno : Cesta, 1996

FONTANA, David. *Kniha meditačních technik*. Praha : Portál, 1998

THÁKUR, Rabíndranáth. *Gítáňdžali*. Praha : Odeon, 2000

VALENTA, Josef. *Osobnostní a sociální výchova*. Praha : ASIS, 2006

VALENTA, Josef. *Učit se být*. Praha : ASIS, 2003

KŘÍŽ, Petr. *Kdo jsem, jaký jsem*. Praha : ASIS, 2005

KOPŘIVA, Pavel a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž : Spirála, 2006

NEŠPOR, Karel. *Relaxace a meditace* [online]. Dostupný z WWW:

<<http://www.drnespor.eu/relaxcz.html>>

K bodu Moje svědomí

PŘÍKASKÝ, Jiljí, V. *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000

NOVÁKOVÁ, Marie a kol. *Učíme etickou výchovu*. Praha : Etické fórum ČR, 2006

LENZ, Ladislav. *Etická výchova, metodický materiál I.–III*. Praha : Luxpress, 2000, 2005, 2002

CANFIELD, J. SICCONÉ, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál, 1998

Příběhy

HRONÍK, František. *Manažerské příběhy*. Brno : MotivPress, 2007

Kdo jsem

Autoři: Jiří Zajíc - Edy, Marek Bárta, Petra Poncarová - Veve, Vojtěch Dabrowski

Obsahová a stylistická opONENTURA: Jasna Flamiková

Autor fotografií: Milan Jaroš (obálka), Marek Bárta

Grafická úprava a DTP: Marek Bárta

Vydal:

Junák - svaz skautů a skautek ČR

Tiskové a distribuční centrum

Senovážné nám. 24, 116 47 Praha 1

jako svou 137. publikaci

Praha 2008

Jazyková korektura: Veronika Maxerová

Vytiskla tiskárna Retip, Červený Kostelec

Náklad: 3000 ks

První vydání

ISBN: 978-80-86825-32-8

Kdo jsem

Kdo jsem je jednou z šesti oblastí, do kterých je Nový skautský program pro děti ve stezkách a dalších výchovných nástrojích rozdělen. Tato knížka je další ze série metodických příruček, které sledují stejné dělení a přinesou náměty a rady pro tvorbu oddílového programu a plnění jednotlivých bodů skautské stezky.

Každý vedoucí si zde může najít, co potřebuje – trochu teorie (protože se znalostí obecných principů si můžeš programy vytvářet a přizpůsobovat s menším rizikem neúspěchu) i náměty na konkrétní a vyzkoušené programy (protože je škoda nevyužít zkušenosti druhých). „Praktici“ možná rovnou skočí na kapitoly, kde jsou ke každé aktivitě stezky z oblasti *Kdo jsem* konkrétní metodické a programové rady. Ti, kteří budou chtít pořádně porozumět tomu, co to vlastně dělají, jistě dříve nebo později nalistují kapitoly předchozí, kde se zamýšlíme nad tím, jaký je vztah mezi celkovou výchovou v oddílu a stezkou, jaký je „skautský“ pohled na svět i co z toho pro nás vyplývá a konečně jak je v nové stezce řešena problematika rozvoje duchovního života.

